

2540

1) Thesaurus

not 12 p 3

I. DRVSII
MISCELLANEA
LOCVTIONVM
SACRARVM

Tributa in centurias duas, in quibus, præter
 Scripturas, varia Theologorū loca, Augu-
 stini præcipuè, illustrātur, aut emendātur.

Augustinus lib. 2. de doctrina Christiana in extremo.

Admonendi sunt studiosi venerabilium litterarum, ut in
 Scripturis sanctis genera locutionum sciant, & quomodo a-
 pud eas aliquid dici soleat vigilanter advertant, memoriterq;
 retineant.

CONSILIO

SINIAN

V 540

FRANEKERÆ,
Excudebat Ægidius Radaus
Ordinum Frisæ Typographus.
 MD. ID. LXXXVI.

REVERENDISSIMO

IN CHRISTO, PATRI AC DOMINO
D.

IOHAN. WITHGIFTO

Archiepiscopo Cantuariensi, & totius
Angliæ primate, ac metropolitano,

I. DRVSIVS
dico confecroque.

PEC CARE me gra-
viter existimarē,
et peccare me qui-
dem, Prasul am-
pliss. si quos fruct^o
ex eo otio, quod à te nunc magna
ex parte sustentatur atque ali-

A 2

tur, percipio, ad alium potius,
quàm ad te, cui iure merito de-
bentur, deferrem. Nam prater
quod me hominem peregrinum,
& nunquam antea visum,
quasi in familiam tuam, quod
ego magni beneficij loco habeo,
recepisti: ita te in super benignum ac humanum erga me of-
tendis, ut mihi non vulgare in-
clientela tua praesidium atque
ornamentum constitutum esse
praesagiam. Adfero igitur fru-
ctum illius otij tanquam tibi de-
bitum, Miscellaneorum centu-
riam unam: quam si hilari il-
lo vultu, quo me hucusque es

5

complexus, accipies, dabo operam ut aliquando maiora ac praestantiora in tuo nomine appareant. Spectavi omnino, idq₃ mihi antiquissimum fuit, inventutis utilitatem: sed in te ipsum quoque, cum hac scriberem, oculos conieci; cui in primis cupio probari industriam meam. Quod si consequor, & si te benevolentem declarare, beneq₃ animatum, erga mea studia, quemadmodum coepisti, perseveras: ego me, qua summa sunt omnia consecutum esse putabo. fructus enim uberrimus laborum meorum cum benevolen-

tia, tum iudicium tuum.

*Deus Opt. Maxim. amplitu-
dinem tuam ita fortunet, ut
ad summam felicitatem nihil
amplius expetere possis. Londi-
nij, anno restituta salutis mille-
simo, quingentesimo, octogesimo
quarto, mense Decembri.*

LECTORI CHRISTIANO

IOANNES DRVSIVS

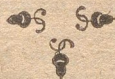
S. P. D.

QVum alioqui vacaturæ hîc essent tres paginae, placuit addere locum quendam Augustini de signis, non alienum, ut credo, ab argumento libri: præterea adiunxi alium ex Collectaneis OEcumenij propter causam, quam mox exponā. Locus Augustini ex, De doctrina Christiana, libro secundo, capite decimo quarto hic est: *De ambiguis autem signis post loquemur: nunc de incognitis agimus; quorum duæ formæ sunt, quantum ad verba pertinet. namque aut ignotum verbum facit herere lectorem, aut ignota locutio. Quæ si ex alienis linguis veniunt, aut querenda sunt ab earum linguarum hominibus, aut linguae eadem, si & otium est, & ingenium, ediscenda, aut plurium Interpretum consulenda collatio est. Si autem ipsius linguae nostræ aliqua verba, locutionesque ignoramus, legendi consuetudine audiendi, innotescunt. Nulla sanè sunt magis mandanda*

A 4

memoria, quàm illa verborum locutionumq; genera,
 quæ ignoramus, ut cùm vel peritior occurrerit,
 de quo quæri possunt, vel talis lectio, quæ præceden-
 tibus, vel consequentibus, vel utrisq; ostendat quam-
 vim habeat, quidve significet, quod ignoramus, fa-
 cile adiuvante memoria possumus animadvertere,
 velediscere: quanquam tanta est vis consuetu-
 dinis etiam ad discendum, ut qui in Scripturis san-
 ctis quodammodo nutriti educatiq; sunt, magis alias
 locutiones mirentur, easq; minus Latinas putent,
 quàm illas, quas in Scripturis didicerunt, neque in
 Latinæ linguæ auctoribus reperiuntur. Locus au-
 tem OEcumenij de disciplinis gentilium,
 quas vulgò profanas dicimus, quatenus ex
 discenda homini Christiano sint, ostendēs,
 habetur Acto. v. 11. ad locum, *Et eruditus*
est Moses omni sapientia AEgyptiorum: *Εκ τέττε*
δὴλον, ὡς ἐκ ἀποβλητέα πάντη ἐστὶν ἡ τῶν
ἑξωθεν τῆς γραφῆς παιδείσις· τρώω γὰρ
ἐθομίς εἴρηται, ὡς ἐπαιδεύθη Μωϋσῆς πάση
σοφίᾳ Αἰγυπτίων, καὶ περὶ τῶν βιβλίων παιδων
καὶ Δανιὴλ, ὡς ὑπερέβαλον πάντας ἐν τῇ χαλ-
δαίων φιλοσοφίᾳ, καὶ ταῖς λοιπαῖς ἐπισήμαις.
Δεῖ δὲ ἐπὶ ὀλίγων αὐταῖς προσέχειν, τῇ Θεο-
πνεύσῳ γραφῇ ἐμμένοντας, ἔτε γὰρ Μωϋσῆς,
ἔτε

ἔτε οἱ περὶ Ἀνανίαν, καὶ Δανιὴλ ἑμάθον αὐτὴν
 ξένην παιδείαν εἰ μὴ ἀνάγκη καὶ βία δεσποτῶν.
 καὶ γὰρ ἐν ἑδρῇ αὐτῇ κέχρηται· εἰ μὴ πεφάνη
 ἄν τις, ὅτι κάλον αὐτὴν μαθεῖν πρὸς τὸ ἀνα-
 τρέψαι τὰς ἐκείνων ἀπάτας. Hæc ibi. Quæ
 notare visum propter eos qui profanas dis-
 ciplinas in totum reiiciunt: tum multò ma-
 gis propter eos, qui sic ijs dediti sunt, ut sa-
 cra & divina omnia præ illis contemnant.
 qui sanè mihi in omnes partes gravius pec-
 care videntur. cùm enim Christo nomen
 dederunt, tamen atatem terunt in ijs, quæ
 ad Christianam pietatem non solùm non
 utilia sunt, sed sæpè etiam plurimum ob-
 sunt. Mihi semper illud vehementer arri-
 sit, *AEdibus in nostris, quæ recta aut prava.*

INDEX CAPITVM CENTVRIAE PRIMAE.

Cap.

1. *Quid sit esse in caput.*
2. *De cervi natura. David illustratus.*
3. *An corvus à Noacho emissus reversus sit.*
4. *Πόνος pro labore pariter & pro dolore.*
5. *De usu quodam verbi voco.*
6. *Magis pro lance.*
7. *Agnus pro nummo agni imagine signato.*
8. *Manus pro exercitu. Locus ex Lamentationibus Ieremia
expensus & explicatus.*
9. *Mavacà legendum in Biblijs Gracis aut mavà, quod nunc
vulgo mavà: quidq; ea voce significetur.*
10. *Ambi-dexter. aquimanus. impos manu dextra. scava.*
11. *Sacculus pro interfecto.*
12. *Filij Dei de angelis, adversus opinionem Chrysostomi.*
13. *Cuiusdam loci subdifficilis apud Mosén enodatio.*
14. *De usu quodam peculiari vocabulorum pars & hereditas.*
15. *Facies pro ira.*
16. *Restitutus locus ex historia Esther.*
17. *Fodere pro remigare ut ab Ebrais: sic à Latinis poetis sul-
care dictum esse.*
18. *Locus in Exodo declaratus. indicare pro punire.*
19. *De partitione decalogi.*
20. *Iareb. Biblia Græca emendata. Ruffinus notatus.*
21. *Credo in resurrectionem, in vitam aternam, &c. Ruffini
distinctio reiecta.*
22. *Vnde hoc ut veteres crediderint per Iescha significari Sa-
ram, uxorem Abrahami. ibidemq; de genere interpre-
tationis, quam vocant Gematriam per Aleph, Thau,
Beth, Sin.*
23. *Correctus locus ex editione vulgata: induere gloriam: ve-
stis gloria.*
24. *Versus ex Græca vetere collatione exemplarium restitutus.
& à glossemate uno atque altero liberatus.*
25. *An per filios Dei apud Mosén angeli significentur.*
26. *Καὶ τὸς, pro manu.*

27. *ON* lectum in veteribus monumentis pro *A VEN*: superq;
eo Hieronymus notatus, & alij.
28. Locus ex Proverbijs aliter conversus ex Ebraeo, quàm ab alijs omnibus Interpretibus.
29. Theodoretus correctus. item Epiphanius. de consuetudine scribendi & loco *Vau*.
30. Quid significet, *Agypto* dedimus manum.
31. Ad Prolepsin figuram observatio singularis.
32. *ISSA* nominis etymon: eoq; Symmachi declaratio adducta, & correctæ: Theodotionis reiecta.
33. De Melchisedeco quadam notatu non indigna.
34. Quid sit, ponere regumen cordis.
35. *Deus* vivus cur dictus.
36. Legendum apud Ieremiam, sub calis Domini, quod vulgò, sub calis Domine: simul prolatum exemplum eius locutionis sensusq; verus ac genuinus.
37. De loco quodam ex editione Theodotionis coniectura.
38. *Aqua viva*. fons vite.
39. *CHAPHAIM*, nubes. cur ita dicta. Ieremianis Lamentationibus lux facta, secus quàm ab alijs Interpretibus.
40. De patre *Alexandri* observatio singularis ex Iosepho Gorionis.
41. Vetus Interpres in Lamentationibus defensio.
42. Locus ex Biblijs Græcis restitutus de coniectura.
43. Creatura pro homine.
44. *NOTARICON*. Irenæi locus illustratus.
45. Locus ex Psalmo octogesimo primo bifariam enarratus.
46. Nomen *Abimelech* perperam confundi à veteribus Theologis: cum nomine *Achimelech*: inibi; de discrimine illorum nominum, & quod reges Philistæorum communi nomine *Abimelechi* appellati sint.
47. De usu quodam verbi Retribuo.
48. Suppleta lacuna in Mose ex monumentis antiquis.
49. *Arabum* mos & consuetudo mutandi *Het* in *Chaph*.
50. Loci cuiusdam Genesæis interpretatio Hieronymiana à Basilio etiam notata ostenditur, & à Salomone Ebraeo.
51. *Brada* legendum apud Hieronymum ubi scriptum *hodie Prati*: quidve eo nomine significetur.
52. De etymo nominis *Ierusalem*.

53. *Siire pro desiderare.*
54. *Coniectura de loco quodam ex Psalterio Græco.*
55. *Confiteri, pro gratias agere, vel laudare.*
56. *Quoties in Iudæa matres lectum suos liberos comedisse.*
57. *Ieremias explicatus.*
58. *Hortus, fons, puteus, poma, uva pro vino.*
59. *Enarratus locus ex Psalmo vigesimo sexto, adversus sententiam Basilij.*
60. *Osulari pro valeacere.*
61. *Ostensum Theriam civitatem olim amœnam & pulchram*
62. *NO vocis interpretatio. (fuisse.*
63. *De varijs nominibus crucis: cur lignum geminum appellata.*
64. *Peis pro servo. Ponam in salute.*
65. *Theodoreti locus suspectus de mendo. notatus Theodoro.*
66. *Εἰς τὸ δικάζει. eis τέλος. MALACH.*
67. *Explicationes nominum Ebraicorum multoties emaculata apud Hieronymum.*
68. *Locus ex Psalterio Græco emendatus: itemq; alter ex Theodoreto & Eusebio.*
69. *Caliga pro sandalijs.*
70. *Legi apud Ebræos animam meam, quod in translationibus vastustis, animam suam. simul explicata ratio sensusq; utriuslibet lectionis.*
71. *Sententia aliquot Solomonis collata cum alijs ex Comœdia Latina.*
72. *Quod in Evangelio Matthæi plerisque exemplaribus Græcis ἡγέσουσι, in alijs legi ἡγέσεις. superq; eo adductæ sententia Hieronymi: item Eusebij.*
73. *E Salomonis Proverbijs locus explicatus.*
74. *Quæsitum de etymo ac ratione nominis SOHARETH.*
75. *Quam latè pateat apud Ebræos vocabulum fratris.*
76. *Bis in sabbatho.*
77. *E commentarijs Hieron. locorum duum correctio: unius in veterem lectionem restitutio.*
78. *Mentiri pro fallere.*
79. *Quid sit apud Theodotionem Nahech: correctumq; erratum Hieronymianis codicibus.*
80. *Legi debere τὴν ἡγεω αὐτῶν, quod in quibusdam libris τὴν χῆγεω αὐτῶν; in alijs legitur τὴν δῖγεω αὐτῶν.*

81. Soror, id est, amica.
82. Locus quidam ex Psalmo centesimo quadragesimo nono examinatus.
83. Verbum cognosco de honesta consuetudine mariti cum uxore, & contra uxoris cum marito.
84. De usu quodam verbi adifico.
85. Manum Dei ambigue dici & favorem auxiliumve Dei, & plagam divinitus infligam.
86. Fusca sum, sed expetita. Quale genus ornamenti sit THOR, & unde appellatum. Vulgata interpretatio resecta: item vetus.
87. Errasse videri Theodoretum super Raab nomine, ex inscientia sermonis Ebraici.
88. Aridam pro terra ut à Mose, sic ab Homero ὄρη dictam esse pro mari.
89. Decet verbum constructum cum Dativo.
90. Enarratum quid sit, Pars vulpium erunt.
91. Locus Hosea ex Biblijs Gracis ope lectionis veteris restitutus.
92. Versus è Daniele enarratus.
93. Tollere animam pro expetere.
94. Differre inter se Lebana & Lebena: in eam rem Hieronymi locus adductus.
95. Quale genus avis vocabulo HASIDA designetur.
96. Vocare pro invitare.
97. Fragmenta veterum Interpretum in Psalmos locis aliquam multis restituta.
98. Expensus locus ex translatione Graca, & item alius ex commentarijs Hieronymi.
99. Hieronymus notatus.
100. Editio Graca Proverbiorum locis aliquot castigata.

CAPITA CENTVRIAE

SECVNDA.

Cap.

1. Claudere oculos defuncti apud quos usitatum.
2. De Vocatus voce quadam scitu necessaria.
3. An Camuel filius Nachoris pater Syrorum fuit.
4. Psalmi Graci emendantur.
5. Occidere pro molestum esse.

6. Ptolomais. Ace vel Acho.
7. AL pro EL.
8. Ταφιδς. ἐν ταφιδς. sepelire.
9. Græca editio corrigitur.
10. Quid sit, Vi vadam ad dextram vel ad sinistram.
11. Quid differant δῶπον & δόμα ex opinione Augustini.
12. Αποδεν cui verbo Ebraico respondeat, quia ve significet.
13. Ferrum pro nervo ferreo.
14. Coniectura de loco quodam ex libro de nominibus Ebraicis.
15. Quid Νεαρε.
16. Vox addita Biblijs Græcis quæ deesse videbatur.
17. ΑΦη. חפץ. חפץ.
18. Totum pro parte aliquando poni.
19. Surge pro agetum.
20. Ovos & חבון utroque genere dici.
21. Quid sit, accipere iniquitatem.
22. Corpora de servis.
23. Locus ex editione Græca correctus de auctoritate Augustini.
24. Psalmi Græci emendantur de coniectura.
25. ΝΑΑΡ de puero recens nato.
26. Genus loquendi τι ὑπὲν ἡσὶ σοὶ etiam apud Ebreos inveniri.
27. Saron & Saronas.
28. Onerare gratia.
29. In anima. Chap lectum pro Beth.
30. Pars mea Dominus.
31. Nomina propria perperam exposita esse à veteribus.
32. Coniectura de loco quodam Iosephi.
33. Ηεσβια dici & oves & capras.
34. Varia lectio notatur.
35. Testamentum pro fœdere sive pacto.
36. Indicatur glossæ Græcum.
37. Quid significet, sume vas tuum.
38. Filius pro nepote.
39. Illustratus locus ex libro Geneſeās.
40. Mendum sublatum ex Biblijs Græcis.
41. Quid sit durum à vobis. Hieronymi sententia reiecta. Augustini probata.
42. Latrones insultaverunt Domino. Sepeliam mortuum meum.
43. Serotina pluvia.

44. *Græca editio explicatur.*
45. *Quærere animam an etiam in malo dicatur.*
46. *Loci cuiusdam è secundo Mosis Latina interpretatio impro-
bata. item Augustini super eo sententia reiecta.*
47. *Quod singularem pro plurali Ebrai crebro usurpent.*
48. *Singularis cum verbo plurali.*
49. *Caput varium.*
50. *Facere domos.*
51. *Ostendere malum.*
52. *Locus Augustini ex primo Locutionum expensus.*
53. *Fecerunt sibi deos de uno vitulo.*
54. *Dormire pro manere.*
55. *Augustinus correctus.*
56. *Hobab. $\gamma\epsilon\mu\beta\epsilon\omicron\varsigma$. dixit Moses socero Mosis.*
57. *Dativus pro genitivo. NON particula repetita ἀπὸ τοῦ.*
58. *De ellipsi verbi substantivi.*
59. *Illustratus locus Exodi, Ne facite deos conflatile.*
60. *Heroum civitas. Hero. Gosen.*
61. *Loci duo, qui inter se pugnare videbantur, conciliati.*
62. *Misphat legi debere apud veterem Interpretem ex antiqui-
tate, ubi nunc Misphat scriptum.*
63. *Macula insignis sublata ex libro nominum Ebraicorum.*
64. *Esse viro. Homo sacerdos.*
65. *Homo homo. Deus Elohim, de hominibus in aliqua auctori-
tate constitutis.*
66. *Animadversum Glossema in Biblijs Græcis, & unde acce-
ptum sit, indicatum.*
67. *Vetus tralatio emendatur.*
68. *Fœnerari pro mutuum dare.*
69. *Quasitum de loco quodam Exodi.*
70. *Capere victimas. Lux facta Exodo.*
71. *Disputatum de loco quodam ex tralatione Græca.*
72. *Græca traductio corrigitur.*
73. *Quid sit RECHES in historia sacra.*
74. *Quid caliga apud veterem Interpretem.*
75. *Capit pro rapit. Isidorus correctus.*
76. *Differre inter se, Sepultus est, & Descendit ad inferos.*
77. *Legendum videri apud Mosen Oholibama, quod nunc le-
gunt ac scribunt Aholibama.*

78. *Locus illustratus ex epistola ad Ebraeos.*
79. *Facere aurum. opera sancti.*
80. *Exodi locus de servo Ebraeo explicatur.*
81. *Biblia Graeca illustrata.*
82. *Ex iisdem Biblijs declaratus alius locus.*
83. *Domus patrum. οἶκος πατέρων.*
84. *De loco quodam libri Genesios adversus Augustinum.*
85. *Quid sit, Apparui tibi in loco Dei.*
86. *Quo sensu dictum, Manus nostra ne sit super eum.*
87. *Aliud esse videri frater noster: aliud caro nostra, adversus sententiam Augustini.*
88. *Esse pro habitare.*
89. *Auferet caput tuum ambigue dici apud Moysen.*
90. *David enarratus.*
91. *Biennium dierum. Biblia Graeca correcta.*
92. *Pharao nomen generale esse.*
93. *Videre pro audire.*
94. *Audire pro intelligere.*
95. *Vocabulum ἵππος & equum, & equitatum significare.*
96. *Locus ex Graeca vetere collatus cum veritate Ebraica. Filij Dei de angelis.*
97. *Dormire. omne iumentum. Φωνή. & alia pauca.*
98. *In Iericho. A mari. Gafon. CHIDON. παρεμβολή. Reborare cor.*
99. *Homo Dei. ἵππος ἐπὶ λεκλός.*
100. *Επηρώτων τοῦ κυρίου. Pugnemus in Chananæum. διέφθικον ὑπὲρ τὸς πατέρας αὐτῶν. Glossema & alia multa.*

I. DRVSI
MISCELLANEORVM
CENTVRIA PRIMA.

CAP. I.

Quid sit esse in caput.

VT agricultores malas & noxias herbas extrahunt: sic nos obvios inter legendum errores notamus, præparantes hoc modo animos adolescentum ad fatus accipiendos veræ ac solidæ doctrinæ. Corrigendus apud Interpretes Latinos locus ex capite primo versu quinto Lamentationum Ieremiæ, quo in loco ait, *Adversarij eius in caput fuerunt: hostes prosperè egerunt.* Sanè vetus interpres (nam Santem omitto, & alios, qui eum in emendatum hîc reliquere) vetus, inquam, Interpres sic hunc locum reddidit, *Facti sunt hostes eius in capite*, &c. cùm tamen hoc an illud dicas haud paululum interfuit. ut enim *esse in filio*, & *esse in filium* differunt: sic *esse in capite* cùm dicimus, aliud enuntiamus; aliud cùm dicimus, *esse in caput*. Nam hoc Ebraica phrasi sonat, ut si Latine dicas, esse

B

caput. Sic igitur locum illum Latinè & eleganter convertes, *Fuerunt adversarij eius caput*: id valet, fuerunt superiores. neque dubium omnino est, quin propheta Ieremias, cùm hæc scriberet, in mentem habuerit locum, qui legitur Deut. 28. 44. ubi Moses ad hunc modum scribit, *Ipse erit in caput, & tu eris in caudam*. Eadem sententia est in illo Baruch 2. 5. *וְגַם יְהוֹשֻפִּתְיָא וְכָל הָעָם וְגַם יְהוֹשֻפִּתְיָא*: quasi dicat, in caudam, & non in caput.

CAP. II.

De cervi natura: David illustratus.

Quemadmodum cervus desiderat fontes aquarum. Ad hunc Davidis versum ex Psalm. 42. vers. 1. notatum reperio in commentarijs, qui vulgò Hieronymo adscribuntur: *Mos est cervi, ut inventum serpentem naribus hauriat, & post exarscens restinguat sitim*. hæc ibi. Quæ conveniunt planè cum ijs, quæ leguntur apud Camium, Ebraicè illa quidem, sed in hunc fermè intellectum: *Cervi quia esu serpentum incalescunt, ideo querunt aquam ut se refrigerent*. Facit idem Abenezra de hac cervi consuetudine mentionem his verbis, *Mos cervi ut comedat serpentes, unde interiora eius incalescunt, tum quarit alveos aquarum forum*. hæcenus Abenezra. Plinius verò hist. nat. lib. 8. cap. 32. de cervis: *Et ijs, inquit, cum serpente pugna, investigant cavernas, nariumq; spiritum extrahunt venientes. Ideo singulare abigendis serpentibus odor aduslo cervino cornu*. Idem lib. 28. cap. 9.

cap. 9. *Exitio serpentibus esse cervos nemo ignorat, nisi quæ sunt extratlas cavernis mandentes.*

CAP. III.

An corvus à Noacho emissus, reversus sit.

Vulgata apud veteres receptaque opinio, corvum emissum à Noacho, non rediisse; ab eoq; proverbium vulgi consuetudine celebratum, *Corvi nuntius*, de eo qui emissus, non revertit: tum etiam claris verbis id ipsum significat editio vetus Latina, Gen. 8. 7. *Dimisit corvum, qui egressus non revertebatur.* Cæterum in quibusdam libris impressis illius editionis comperior abesse negationem, & hoc modo scriptum, *Dimisit corvum, qui egre diebatur, & revertebatur*: quam scripturam planè astruit veritas Ebraica. In hoc loco velim emendari Hieronymum, libro de quæstionibus in Genes. rescribiq; *Et de corvo aliter dicitur, emisit corvum, & regressus est, exiens & revertens*: ubi vulgò, *exiens & non revertens*. emendatio tam certa, quàm illa quæ apud Sagram. Sed ne quis scrupulus inhæreat de negatione, quam Theologi omnes veteres enarrant, sciendum est eam quoque reperiri in codicibus Græcis, & quidem absque ulla varietate. Sic enim ibi legimus, *καὶ ἐξέδωκεν τὸν ὑπόστρεψον*, & est glossa à patre Augustino, quæ dicit corvum insedisse cadaveri, cùm aliud nihil inveniret ubi quiesceret: logi. Ac fieri quidem sanè potest, ut negatio à scribis addita sit: sed & fieri potest, ut interpretes eam addiderint de suo, quod eò magis

credo, quoniam verba Ebræa includunt quodammodo negationem. Cum enim sic scribat Moses, *Et egressus est egrediendo, & revertendo*: significat eum subinde egressum fuisse, & deinde iterum rediisse: sicut regressus ad arcam, non diu ibi remanserit. In summa, quod interpretes innuunt, non revertebatur manendo, id Ebræus dicit, revertebatur subinde, & iterum egrediebatur: utrumque simul verum esse potest, aut ego non verus sum.

CAP. IV.

πόνος pro labore pariter & pro dolore.

Finitima omnino sunt labor & dolor. itaque Græci uno nomine *πόνος* hæc duo appellant. ea causa est ut Gen. 34. 25. ubi Græca editio habet, *ὡς ἦσαν ἐν τῇ πείνῃ ὅτε ἦσαν ἐν τῷ πόνῳ*, existimem vertendum, *cum essent in dolore*: & non ut Steuchus vertit, *cum essent in labore*. verba enim Ebræa eam sententiam continent, *die tertio cum essent dolentes*. Dixi Græcos *πόνος* pro labore & dolore pariter accipere: eius rei mihi autor Cicero in secundo Tusculanarum Quæstionum ita scribens:

Inter est aliquid inter laborem & dolorem. labor est functio quadam vel animi vel corporis gravioris operis & muneris: dolor autem motus asper in corpore à sensibus alienus. hæc duo Græci illi, quorum copiosior est lingua, quam nostra, uno nomine appellant. Itaque industrios homines, illi studiosos vel potius amantes doloris appellant; nos commodius laboriosos. aliud est enim laborare, aliud dolere.

*lere. O verborum inops interdum, quibus abundare
re putas, Gracia: aliud inquam est dolere, aliud la-
borare.*

CAP. V.

De usu quodam verbi voco.

VOcare Ebræorum filij usurpant interdum pro
esse. Libet autem eius usurpationis exempla
aliquot huc congerere, & sub uno aspectu ponere,
si non ob aliud, saltem ut minuat laborem ijs,
quibus hæc quærere per occupationes non vacat.
Capite igitur quinto Euangelij secundum Mat-
thæum versu nono ita scriptum est, *Beati pacifici,*
quoniam filij Dei vocabuntur. & versu decimo no-
no, *minimus vocabitur in regno calorum: & magnus*
vocabitur in regno calorum. Item capite vigesimo,
versu 13. *Domus mea domus orationis vocabitur.*
& 1. Ioan. 3. 1. *U: filij Dei vocemur.* & Iacob. 2. 13.
& *amicus Dei vocatus est.* In his omnibus locis
Græcè est καλεῖσθαι. Sed & χρηματίζειν pro eodem
dixit Apostolus Paulus, Rom. 7. 3. ubi Latina ve-
tus, *Igitur vivente viro vocabitur adultera, si fuerit*
cum altero viro. Ab hac ratione non alienum vide-
tur quod in Plauti Rudente.

A. Veneris fanum obsecro hoc est?

S. Fateor ego huius Sacerdos clueo.
id est sum.

CAP. VI.

Magis pro lance.

B 3

Vasa in quæ reponerentur panes propositionis, de quibus mentio Exod. 25. 28. ubi editio nostra *acetabula* refert, & Græca *τετραβλια*, Aquila is, qui Moysen in Chaldaicum sermonem convertit, *MAGISIN* vocat: quam vocem comperior ab eius interprete Paulo Fagio expositam Latine *scutellas*; sed est cur malim, *magidas*. ita enim veteres appellabant lances sive patinas. Plinius hist. nat. lib. 33. cap. 11. *Fenestella tympana se invene dicit appellata patinas & lances, quas antiqui magidas appellaverant.* Hactenus Plinius. Porro *MAGISIN* in singulari *MAGIS*, id est *magis*. Hoc nisi certum est, nolo mihi quisquam posthac quicquam in his litteris credat.

CAP. VII.

Agnus pro nummo agni imagine signato.

GEn. 33. 19. *centum agnis.* hoc apud Græcos legitur *ἑκατὸν ἀμνῶν* & alibi, *ἑκατὸν ἀμνῶδαν*. Sed homo eruditus Augustinus Eugubinus arbitratur locum corruptum esse à librarijs, legendumque *ἑκατὸν μινῶν*, id est centum minis. à quo dissentio: primum quia idem verbum eodem modo conversum legitur, Ios. 24. 32. & Iob. 42. 11. deinde quia mina Ebræis *MANEH* dicitur: hic autem est *CESITA*. sed non urgeo hoc argumentum. possunt enim eiusdem rei appellationes esse non eadem. illud me in primis movet, quod Chaldæorum quoque translatore in declaratione hac cum Græcis ubique consentiant. vertunt enim *HVR-*
PHA

PHA per H, heth; quæ vox Chaldaïs & Arabibus agnum indubitato significat, ut constat ex libris medicorum. Scio in scholijs Ebraicis exponi CESITA, genus monetæ, & in Actis Apostolorum legi, *Positi sunt in sepulchro, quod emit Iacob pretio argenti*: ex quo conficitur nummum fuisse, quem Moses CESITA vocat: cui addi potest, quod Aquibas homo Ebræus scribit obolum in Arabia CESITA vocari: hæc, inquam, omnia probè scio; sed ea tanti non sunt apud me, ut ausim cum Augustino veterem scripturam contra exemplarium omnium fidem sollicitare. potius crediderim hunc nummum agni imagine signatum fuisse, & inde nomen invenisse, ut agnus vel agna diceretur: neque habeo dubium, quin antiquæ declarationes hoc modo intelligendæ sint. sic enim optimè conciliari poterunt cum loco ex Actis superius citato. Porro ut prisca mortales nummos animalium imaginibus signaverint, notius est quàm ut probari debeat exemplis.

CAP. VIII.

Manus pro exercitu: locus ex lamentationibus Ieremiæ expensus & explicatus.

Magna manus cogi cum dicitur, hoc significari videtur magnus exercitus, quia manus apud scriptores Latinos pro exercitu sive multitudo sumitur, ut notum est: sic etiam sumitur apud auctores alios, quod declarat & exemplo insigni confirmat autor vetus Aristobulus ad Ptolomæum

regem ita scribens: χείρας μὲν ἂν νοῦνται προδίδασιν, ἐφ' ἡμῶν καινότερον. ὅταν γὰρ δυνάμεις ἐξαποστέλλῃς σὺ βασιλεὺς ὧν βελόμην, τί καταργᾷς, λέγομεν, μεγάλην χεῖρα ἔχει ὁ βασιλεὺς, φερομένων τῶν ἀπερὸν ἐπὶ τὴν δύναμιν ἣν ἔχεις. Iosephus Gorionis lib. 4. cap. 27. *Et Simon aperuit portam, & cum eo erat manus valida ex iuventute Hasmonaeorum*: id est exercitus, sive multitudo. Cæterum, an in sacris litteris quoque eo sensu sumatur, affirmare nunc pro certo non auisim. hoc tantum interpretes nonnullos apud Ieremiam libro *Quomodo sedet*, quod in Ebræo legitur, & *non refederunt in ea manus*, sic Latine reddidisse, *non castrametata sunt contra eam castra*: quæ si bene reddita, ecquis dubitet, quin per manus eo in loco exercitus sive copias militares Propheta significet; sed mihi aliter videtur. Existimo enim eum hoc potius significare, Manus evertentium Sodomam non refederunt, sive non relanguerunt, hoc est, non diu in ea evertenda occupatæ fuerunt. Recte an secus id existimem, existimatio erit hominum litteratorum.

Thren. 4.
6.

CAP. IX.

Manuà legendum in Biblijs Græcis, aut μανὰ, quod nunc vulgò μαννά: quidq; ea voce significetur.

Solent interdum Græciæ translatore Ebraicis quibusdam vocibus uti, easq; Græcis tamen characteribus notare. quod qui non animadvertunt, facile in errorem incidunt. id quod accidit librarijs veteribus in Baruchi cap. 1. vers. 10. & apud

apud Ieremiam cap. 17. vers. 26. Nam cum Interpretes vocem *μανα*, quæ munus sive oblationem significat, secundum lectionem antiquam in translatione sua posuissent, boni illi librarij, cum eam non intelligerent, *μανα* scripserunt: atque adeo fuere stupidi, ut non animadverterint ibi sermonem esse de sacrificijs, & non de pane cælesti, quem propriè *μανα* vocamus. est autem MANA hæc prisca consuetudine, quod nunc MINHA sonamus: potestque scribi etiam *μανα* ex eadem consuetudine. id in Latio est MANHA aut MANA, elisa hæc. Sed *μανα* scriptum Ezec. 45. 17. in commentarijs Hieronymi, & Ezec. 46. in textu Græco, libris etiam vulgatis. Quamquam autem res aperta est, ne quis tamen dubitationis locus relinquatur, testem in eam rem dabo ipsummet Hieronymum: cuius hæc sunt in commentarijs super Ieremiam: Pro sacrificio, inquit, LXX. ipsum verbum Ebraicum posuere *μανα*, (ita leg. non MINHA) quod pessima consuetudine, imò scriptorum negligentia Manna in nostris libris legitur.

CAP. X.

Ambi-dexter. aquimanus. impos manu dextra. scaua.

IVd. 3. 15. in Latina vetere, qui utraque manu pro dextera utebatur: malim, qui sinistra manu pro dextera utebatur, ut 20. 16. ita sinistra ut dextera preliantes: putarim rectius, sinistra pro dextera utentes. Sed Interpres expressit Græcum ἀμφὶ ἑποδίζιος,

id est, ambidexter, vel æquimanus. Isidorus de Etymologijs, *æquimanus*, qui utraque manu gladio utitur. Ebræus autem habet (ut Ebræa Latine notentur) ITTER IAD IEMINO: id exponunt, *capius manu dextra*: alij, *obstratus manu dextra*: alij, *contractus manu dextra*: ego, *impos manu dextra*. In scholijs Ebraicis, *Impos manu dextra*, qui non potest uti manu dextra, sed pro ea utitur sinistra. Talis Græco vocabulo *σκαῖος* appellatur, & Latine Scæva: ab scæva, id est, sinistra: unde & Scævola.

CAP. XI.

Saucius pro interfecto.

SAUCIUM, quem dicimus, constat ab Ebræis dictum HALAL. ea vox nonnunquam aliter usurpatur: interdum enim HALAL dicimus ex vulnere mortuum, id est, casum. ex quo illud, *ὃν μέγας τραυματίας καὶ αἰσίοις*: pro quo noster retulit Ezech. 32. 20. *In medio interfectorum gladio*: nimirum rectè. est enim in Ebræo HALAL: neque solum in morte ponitur, quæ ex vulnere: sed etiam cum quis fame enectus exspiravit. id nè ita esse dubitemus, adferam unicum exemplum. In libro, *Quomodo sedet*, cap. 4. vers. 9. *Meliores fuerunt saucij gladio, quàm saucij fame*. ecce saucios fame vocat, quos famas occidit. Itaque bene interpretis noster, *Melius fuit gladio, quàm fame occisis*. Ex hac nota capiendum illud Davidis ex Psal. 87. 6. editione vulgata, *Inter mortuos liber, sicut vulnerati dormientes in sepulchro*: quod Græcè est *ὡς καὶ τραυματίαι*, quo modo

do non semel locutus est auctor historiæ Machabæorum, ut, exempli gratia, lib. 1. cap. 1. ubi exponit Ptolomæi Ægyptiorum regis cladem, è cuius exercitu ait cecidisse vulneratos quamplurimos. Græcè, καὶ ἔπεσον τραυματίαι πολλοί. Sed & Iosephus Gorionis in ea historia, quam composuit de rebus Iudæorum, lib. 4. cap. 24. *spoliare saucios*, dixit, cū significare vellet bello cæsos.

CAP. XII.

Fily Dei de Angelis adversus opinionem Chrysostomi.

IN Biblijs Græcis editione, qua vulgò utimur, Iob. 1. 6. ἦλθον οἱ ἄγγελοι τῷ θεῷ παρῶσθαι ἐναντὶ τῷ κυρίου. non improbo hanc lectionem: tamen, è meo quidem animo, aliquanto rectius legitur in Complutensi, ἦλθον οἱ ἄγγελοι τῷ θεῷ παρῶσθαι ἐνώπιον τοῦ κυρίου. dico rectius, quoniam ita habet veritas Ebræa. nam ad sententiam, hilum non interest, hoc an illo modo legas. Atque hinc facillè cognoscimus, quàm sit vanum quod Chrysostomus scripsit homilia vigesima secunda in Genesim: *Homines quidem*, inquit, *fily Dei dicti sunt, angeli autem nunquam*. Nam in loco citato, quin omnino angeli intelligendi sint, dubitare nos res non patitur. Confirmat amplius tralatio Chaldaica, quæ sic habet, *Et venerunt cæteræ angelorum, ut starent coram Domino*. hinc lucem faciunt Iob 38. 7. & *iubilaverunt omnes filij Dei*, id est, angeli. Sic Chaldæus explanat: sic Græcus. Sed ut obiter Græcum hîc emendem, nosse oportet.

tet in libris vulgatis scriptum esse ἀγγελοὶ μου, cū ex Ebræo scribendum sit, ἀγγελοὶ θεοῦ. Sed rectius fortasse, *omnes filij Dei*, id est, omnes stellæ; ut idem dicat alijs verbis. præcedit enim, *cū me laudarent astra matutina*: nam antiquitas astra in deorum numero reponebat. quod notum vel ex secundo Ciceronis de natura deorum.

CAP. XIII.

Cuiusdam loci subdifficilis apud Mosē enodatio.

TARAPH dupliciter dicitur, uno modo cū est nomen substantivum, Ezec. 17. 9. altero, cū adiectivè sumitur, ut Gen. 8. 11. *Folium olive* TARAPH. Quanquam hoc nescio quomodo interpretandum sit: an, *folium olive direptum*? an potius, *folium olive frondosum*? ut sit epitheton olive & non folij: TARAPH frondosus, ut LABAN albus. hoc mihi sub manu natum valde sanè probatur: & ne vivam, tam magis cogito, tam magis probō. Sed ne nimium mihi adblandiri videar, ita demum probō, si doctis quoque probetur: quorum arbitrij erit, ex his duabus expositionibus, quam optimam esse censebunt, eligere. Interpres Chaldæus ad priorem sententiam exposuit, *folium olive* T HEBIR, id est, contractum, vel si placet, decerptum. Sunt qui arbitrentur dictum ἐκ παρομοιότητος, *folium olive* TARAPH. Sæpè enim scriptura duobus nominibus unam rem declarari vult: sed utitur, ut quàm maximè significet, duobus: huius generis sunt, *terra pulveris, lutum cæni*: & quæ alia

Gram.

Grammatici observarunt. Fortè an frons direpta ab arbore propriè TARAPH dicitur: & deductum à TARAPH verbo, quod diripere significat: sed usurpatum est etiam pro fronde, quæ in arbore. Quod si est, *folium olivæ* TARAPH, genus erit sermonis, ut si dicas, ramus olivæ termes. est enim termes, si Festo credimus, ramus direptus ab arbore.

CAP. XIV.

De usu quodam peculiari vocabulorum Pars & Hereditas.

Pars & hereditas: horum vocabulorum usus quasi proverbialis est, quo in loco sic legimus: *Non est nobis pars cum David, neque hereditas cum filio Isai*: pro eo quod est, nihil rei nobis est cum Davide, nihil commune cum filio Isai. Eadem ratione Apostolus dixit, 2. Cor. 6. 15. *Qua pars fidei cum infidei?* sensus enim est, quid habet fidelis cum infidei, quod cum eo partiatur? ac si dicat, nihil commune inter se habent. Ad hanc sententiam retulerim, *Qui paritur cum fure*: ut hoc dicat, qui aliquid commune habet cum fure. Apud Eliam, *Ultra corrigiam calcei non est tibi pars neque hereditas*. Proverbium est idem valens atque paucior illa, *Ne sutor ultra crepidam*. Carterum propriè ac sine figura legimus, Gen. 31. 14. *An adhuc nobis pars & hereditas in domo patris nostri?* & Deut. 18. *Non erit sacerdotibus, Levitis, omnibusq; adeo tribui Levi pars & hereditas cum Israël.* & 12. 12. *Non est ei pars & hereditas vobiscum: pars &*

hæreditas, id est, pars hæreditaria.

G A P. XV.

Facies pro ira.

Primo Sam. 1. 18. *Et facies eius non erant ei amplius.* explico, non amplius irata erat. facies pro ira, ut Psalm. 21. 10. *Pones eos ut clibanum ignis tempore faciei iue.* Sic interpretor Psalm. 34. 17. *Facies Domini in facientes malum, ut excindat e terra memoriam eorum.* & Thren. 4. 16. *Facies Domini diuisit eos.* Cæterum appellata eo modo ira, quod in facie signum iræ appareat.

C A P. XVI.

Restitutus locus ex historia Esther.

Vasa à vasis erant variata. verba sunt ex translatione Santis Pagnini, Esth. 1. 7. quæ sic emendant, *vasa à vasis iterantes.* puto verius, *vasa à vasis mutantia:* mutantia, id est, variantia, diversa, ut in eadem historia, 3. 8. *Leges eorum mutant ab omni populo:* id est, diversæ à legibus omnium aliorum populorum. Hanc sententiam expressit vetus Interpretes per hæc verba, *Et alijs atque alijs vasis cibi inferebantur.*

C A P. XVII.

Fodere pro remigare ut ab Ebrais; sic à Latinis Poëtis sulcare dictum esse.

POëtica planè metaphora usus videtur Ionas propheta cum remigantibus fodiendi verbum tribuit.

tribuit. Nam quod Ion. 1. 13. in Latina vulgata; *Et remigabant viri, ut reuerterentur ad aridam*: hoc ex Ebræo interpretantes verbum è verbo convertunt, *Et fodiebant viri, ut reducerent aridam versus*. Neque dissimili metaphora, ut opinor, Poëtæ Latini *fulcare* usurpant pro remigare: ex quo illud, - *vastum fulcavimus aquor*: quæ à fulcis aratro factis ducta. sed fodere ductum ab ijs, qui fossas excavant, & non tam remigare significat simpliciter, quàm contentione quadam, ac vehementiore remigationis modo navem impellere, remisquæ totis viribus omnique conatu incumbere. Id Ebraicè est HATHAR, prima het: & ab eo HOTHER usitatum pro remige, quasi undarum aut maris fossorem dicas: sicuti Poëta nescio quis, - *fulcator navita pōi*, dixit, cū eandem rem significare veller.

C A P. XVIII.

Locus in Exodo declaratus: indicare pro punire.

EXod. 6. 6. *Redimam vos brachio extento, & iudicijs magnis*. Nicolaus postrema verba scholio interpretatus est, scribens: *plagis insto iudicio meo Aegyptijs infligendis*. non displicet: præoptem tamen simpliciter, *iudicijs magnis*, id est, plagis magnis: ut Proverb. 19. 29. *Parata sunt illusoribus iudicia*, id est, pœnæ, supplicia. Nam iudicare nonnunquam est punire, ut 2. Paralip. 20. 12. *Deus noster nōne indicabis eas?* ubi sententia postulat ut interpretemur, nōne punies eas. Sic Psal. 9. 17. *Nocturnus Dominus iudicium fecit*. ac si diceret, pœnas

ab adversarijs meis debitas exegit. & aliquot versibus pōst, *Indicentur gentes coram facie tua*, id est, puniantur. Huc referunt, *Ascendem servatores in montem Sion, ut indicent montem Esau*. Abd. 21. & *Ibi sedebo ad indicandum omnes gentes*, Ioël. 3. Abdia tamen ambiguus locus: nam exponi etiam potest, & fortasse melius, *ut indicent*, ut regant: nam iudicare est etiam regere, ut suo loco dicemus. Itaque Ruth 1. 1. *In diebus indicare indices*: malim, cū iudicarent, id est, cū regerent; quā, ut alij, cū Deus iudicaret, id est, puniret iudices, in quo nunquid ipse me fallam, iudicium esto hominum harum rerum intelligentium.

CAP. XIX.

De partitione decalogi.

Satis constat inter omnes decalogi duas tabulas esse: quarū prior ad Deum referatur, altera ad proximum. Sed de præceptis, quæ ijs in tabulis continentur, alia atque alia sententia est. Ego in Ebræorum commentarijs reperio primæ tabulæ præcepta quatuor; secundæ sex: videlicet quæ ad Deum pertinent: *Non habebis. Non facies. Non assumes. Memento.* quæ ad proximum: *Honora. Non occides. Non mœchaberis. Non furaberis. Non restaberis falsum. Non concupisces.* Aliter tamen hæc ab alijs distinguuntur. Sunt enim qui prioris tabulæ tantū tria agnoscant: *Non habebis. Non assumes. Memento.* & secundæ septem; separantes ultimum, *Non concupisces.* ut aliud præceptum sit,
Non

Non desiderabis. quæ tamen apud Moſen omnino confunduntur. Nam pro eo quod in Exodo, *Non concupiſces domum,* &c. *Non desiderabis uxorem,* in Deuteronomio legitur, *Nō desiderabis uxorem,* &c. *Non concupiſces domum.* Quare ſi vera ea diſtinctio, quid reſtat, niſi ut nonum præceptum, ſit decimum; & contrā decimum, nonum. In vetuſtiſſimis ſcriptoribus reperio in prima tabula præcepta quinque, & in ſecunda totidem. Sed proſectō aut falſum primam tabulam ad Deum pertinere, aut falſa ac vana hæc diſtinctio: cū præceptum de honorandis parentibus ad Deum referri neutiquam poſſit aut debeat.

CAP. XX.

Iareb. Biblia Græca emendata. Ruſſinus notatus.

COrruptè eſt in Græca vulgata, Hoſeæ 10, 6. *ἔνινα τῆς βασιλείας ἱαρέμ,* cū ſcribendum ſit *ιαρέμ,* vel *ιαρίε,* ex Complutenſi. imperiteque Ruſſinus commentario in ſymbolum Apoſtolorū, ubi hunc locum adducit, *ιαρέμ* interpretatur ſilveſter. verba eius ſunt:

Et bene addidit nomen iarim, quod eſt ſilveſter. Non enim erat Herodes de domo Iſraël: nec de illa vinea Iſraëlitica, quam eduxit Dominus de Aegypto, & plantaverat in cornu in loco uberi: ſed erat ſilveſter, id eſt, ex ſilva alienigenarum. Et ideo ſilveſter appellatur, quaſi qui de Iſraëlitica vitis palmitibus nequaquam pullulaſſet.

Nam ſilveſter, id eſt, *IARI*, media *Ain*, & ſine *M.*

C

adiectivum enim est à IAAE, elisa Ain, de qua diximus. Sed hoc nihil ad locum Hoseæ, cum ibi scriptum sit IAREB. Est autem IAREB nomen proprium an regis an loci? Interpres Latinus, tanquam appellativum esset, exposuit, *munus regi uliori*. Idem fecit Jonathan interpres Chaldaeus. Glossarium vetus, IARIB, *ultio vel dyndicans: sive ulciscens, aut dyndicatio*. Absurdè verò idem Ruffinus, sive quis alius deorum hominūve, qui commentarium illum composuit, locum illum Hoseæ accommodat ad Herodem. Sed dicere liceat: & hunc & similes infinitos errores peperit pravitas scripturæ vulgaris. Nomen IAREB, reperitur & apud Hoseam eundem, cap. 3. vers. 13. *ἀπίστειλε πρέσβεις πρὸς βασιλίαν Ιαρέμ*: ubi biblia regia habent *Ιαρέμ*. sed in decimo Hoseæ rectius scribunt *Ιαρέμ*.

C A P. XXI.

Credo in resurrectionem, in vitam æternam, &c.

Ruffini distinctio reiecta.

FACTA me Ruffini mentio admonet ut alium ex eo locum examinem, in quo negat rectè dici, Credo in Ecclesiam, in remissionem peccatorum, in resurrectionem mortuorum, in vitam æternam. Locus hic est,

Ubi non de Divinitate, sed de creaturis ac mysticis sermo est, IN prepositio non additur: ut dicatur, in sanctam Ecclesiam, sed sanctam ecclesiam credendam esse: non ut in Deum, sed ut ecclesiam Deo congregatam: & remissionem peccatorum credendum

dendum esse, non in remissionem peccatorum: & resurrectionem carnis, non in resurrectionem carnis. hac itaque prepositionis syllaba creator à creaturis secernitur, & divina separantur ab humanis.

Nolo autem lectorem iterando eadem obtundere. videat quæ scripsimus Observat. lib. 3. cap. 1. Tantum dico, præter Epiphanium, cuius in signem locū ibi protulimus, etiam Cyprianum contra hanc Ruffini observationem locutum esse: item Hieronymum, & Irenæum. Cypriani locus est contra Demetrianum: *In aeternam, inquit, pœnam serò credunt, qui in vitam aeternam credere noluerunt.* Hieronymus in commentarijs Ephes. 4. *Non ita credens in resurrectione mortuorum, ut scriptura docent: ubi malim legi, in resurrectionem.* Sed & Irenæus lib. v. cap. xii. adversus hæreses, *Quotquot, inquit, timent Deum, credunt in adventum filij eius.* Quin ipsa quoque interrogatio, quæ olim in Baptismo fiebat, his verbis apud Cyprianum concepta reperitur: *Credis in vitam aeternam, & remissionem peccatorum per sanctam ecclesiam?* epist. lib. 1. pag. 40.

CAP. XXII.

Vnde hoc ut veteres crediderint per Iescha significari Saram uxorem Abrahami. ibidemque de genere interpretationis, quam vocant Gematriam per Aleph, Thau, Beth, Sin.

Genel. 11. 29. *Filia Haranis patris Melcha, & patris Iescha. Iescha, inquit Nicolaus, fuit binomia, quia vocata fuit alio nomine Sarai. Ad stipulatur*

Nicolao Hieronymus, libro de quæstionibus in Genesin ita scribens: *Aran filius Thare, frater Abraham, & Nachor duas filias genuit, Melcham, & Sarai cognomento Iescham.* Hæc ænus Hieronymus. Cæterum vix est ut dubitemus, quin hanc opinionem hauserit à magistris suis Ebræis. Nam talem fuisse olim Ebræorum de ea re opinionem, testis mihi unus è multis Aben-ezra, qui in commentarijs mentionem de eo facit, per hæc verba: *Maiores, inquit, nostri, quorum fausta sit memoria, dixerunt Iescha esse Saram uxorem Abraha.* Hoc cum sacris litteris disertè expressum non sit, quærendū videtur, quæ causa præcos illos Ebræos, ut ita scriberent, moverit. Magnus sanè ille Hieronymus eam ignorasse videtur: & opinor quia Sarah in numeris efficit 95. quantum & Iescha efficit, videlicet ratione Gematrica ea, quam vocant per Aleph, Thau, Beth, Sin. qua in ratione litteræ ita permutantur, ut Aleph sumatur pro Thau, & Beth pro Sin, & Gimel pro Res, & ita deinceps. Igitur cum Sarah nomen apud Ebræos scriptum sit litteris Sin, Res, & He, si pro ijs litteris accipias Beth, Gimel, Sade, ecce emergit in numeris nonaginta quinque, qui idem numerus latet in Iescha, si litteræ accipiantur pro ijs numeris, quos propriè significant: quemadmodum è subiecta descriptione perspicui potest.

I U D E	10
	60
	20
	5
	95.

Scri.

Scriptum hoc invenitur in Scholijs Ebraicis, quæ titulum præferunt Baal Haturim Biblijs Venetianis per hæc verba. *Sara per Aleph, Thau, Beth, Sin, in Gematria est Iescha: atque hinc est quod sapientes pia memoria dixerunt, Iescha ipsa est Sara.* hæc ibi. Sed quàm hec sint parum solida, opinor absque me indice, facili omnes animadvertere. Quare in ijs refellendis tempus non insumam.

C A P. XXIII.

Correctus locus ex editione vulgata: induere gloriam: vestis gloria.

IN additionibus apocryphis Esth. 15. 4. *Deposuit vestimenta ornatus sui, & circumdata est gloria.* sententia postulat, *Deposuit vestimenta luctus sui:* idq; vel cæco appareat. nec aliter Græcus ἐξεδύσατο τὰ ἡμέτια τῆς πένθους. Quod autem sequitur, *& circumdata est gloria,* in eodem codice manifestius legitur καὶ περιβάλετο δόξαν αὐτῆς. quæ verba hanc sententiam continent, induit gloria, plenè lectum Esth. 14, 2. καὶ ἀφελομένη τὰ ἡμέτια τῆς πένθους αὐτῆς: ubi vulgatus Interpres, *Cumq; deposuisset vestes regias.*

C A P. XXIV.

Versus ex Græca vetere collatione exemplarium restitutus, & a glossenate uno atque alio liberatus.

PROverb. 31. in Res: Πολλὰ θυγατέρες ἐποίησαν δυνάμειν, πολλὰ ἐποίησαν δυνάμειν, inepta lectio. Libri

meliores, πολλὰι θυγατέρες ἐκ τήσωντο πλῆτον, πολλὰι ἐποίησαν δύναμιν. Vtraque lectio plus æquo luxuriat. Codex Ebræus, *Multa filia fecerunt* HAIL, id valet, comparaverunt opes, vel, ut est apud Hieronymum, *congregaverunt divitias*. Igitur ἐποίησαν δύναμιν, idem cum illo, ἐκ τήσωντο πλῆτον. Non possum dicere scholion sit hoc postremum, an ex alia quapiam versione. Sed & fieri potest, ut LXX. dixerint, ἐκ τήσωντο πλῆτον, quod in alia editione verbum è verbo, ἐποίησαν δύναμιν. In eodẽ versu, οὐ ᾧ ὑπέρκεισαι ὑπέρῃρας πάσας. Biblia regia, ὑπέρκεισαι καὶ ὑπέρῃρας πάσας. leg. οὐ ᾧ ὑπερῃρας πάσας, vel si placet, ὑπέρκεισαι πάσας. Certè alterutrum otium agit, aut ego nugas.

CAP. XXV.

An per filios Dei apud Mosen angeli significentur?

FAlia quorundam animos occupavit opinio, angelos olim congressos fuisse cum filiabus hominum: ex eoq̃ue congressu natos gigantes: quam, ut arbitror, conceperunt ex ijs verbis, quæ leguntur apud Mosen, Genes. 6. 2. *Viderunt autem filij Dei filias hominum, &c.* ubi Græca traductio ea, quæ nunc in manibus, ἰδόντες ᾧ ἦοι ἔδει, sed vetus habebat, ἄγγελοι ἔδει: quo usi olim sunt (videntur certè) Philo Iudæus, & Eusebius Pamphili. Quamquam enim angeli interdum filij Dei vocentur, ut supra à nobis ostensum fuit: tamen hoc in loco alius sensus quærendus est. certè de angelis bonis accipi non video quĩ possit, cùm sermo sit de nuptijs: dicit autem ὁ σῶτης, Matth. 22. 30. *In resurrectione*

reſtione neque uxores ducunt, neque nuptum dantur:
ſed ſunt ut angeli Dei in calo. multo minus accipi
potest de angelis malis: nam mali profectò angeli,
cùm naturæ ſint corporis expertes, venereo con-
greſſu uti non poſſunt. Eſt præterea illud confi-
dendum, quòd propter hanc culpam in primis di-
luvium à Deo immiſſum ſit: diluvium autem ho-
minum cauſſa immiſſum fuiſſe certum eſt. Non
igitur angeli, ſed homines ibi intelligendi. Quibus
& hoc addo in divinis libris nuſquam dæmones eo
ſermone ſignificari, qui potiùs filij diaboli dice-
rentur, quàm filij Dei: ut in Evangelio, *Diabolo &
angelis eius*. Quid igitur? filij Dei vocantur non-
nunquam homines potentes ac fortunati, hos non-
nulli hic denotari putant: in quibus Aquilas in-
terpres Chaldaeus is, quem vulgò Oncelon appel-
lant. Alij exiſtimant ſignificari ſimpliciter homi-
nes ſanctos ac pios: alij, iudices, qui tum ius ad-
miniſtrabant in terra: alij, in queis Theodoretus,
locum Moſis enarrant de Sethi poſteris, quos fi-
lios Dei nuncupari dicunt, propter pietatem &
divinum cultum, qui inter eos adhuc vige-
bat. Per filias autem hominum ſignificari aiunt eas, quæ
ex Caino deſcenderant. Sed ut vis intelligatur,
magna enim quæſtio eſt, modò maneat id, quod
initio dixi, in errore verſari, qui ex eo loco ange-
los colligunt cum hominibus ſceminis congreſſos:
ex eoque congreſſu natos gigantes. Nihil enim à
religionis noſtræ veritate magis alienum. Quod
qui dubitat, haud ſanè intelligo, cur non idem

I. DRVSII MISCELLAN.

Nol sit an nullus sit dubitare possit.

C A P. XXVI.

καρπὸς pro manu.

Perperam est Psalm. 127, 2. in Latina vulgata: *Labores fructuum tuorum manducabis.* eamq; interpretationem non solum veritas Ebraica repudiat; sed etiam ipsa sententia. Quid enim est, *Labores fructuum tuorum*? Hilarius, seu potius Hierodorus presbyter, ut Hieronymus annotat, asserit magis stare sententiam, si legatur, *fructus laborum tuorum.* id verum est. Sed cum in Græco sit, *καρπὸς τῶν κατεργασμένων*, non est ullo modo dubitandum, quin melius omnino sit, *Labores manuum tuarum.* neque enim καρπὸς hic fructum denotat, sed manum: vocabulo latius accepto. aliàs propriè καρπὸς ea pars manus dicitur, ubi cum brachio coniungitur, quam vulgò brachiale nuncupant.

C A P. XXVII.

ON lectum in veteribus monumentis pro AVEN: superq; eo Hieronymus notatus, & alij.

In ijs nominibus, quorum media vai, vocales autem a longum & e breve, ut MAVETH, veteribus solitum nonnunquam ponere. itaque avlegebant pro AVEN. neque cuiquam mirum id videri debet, cum etiam MOTH dicamus hodie in regimine. De facili enim nomina eo modo permutantur. Ex hac igitur consuetudine est, *αἶνος ἄν.* quod in Græcorum libris legitur Hos. 4. ubi in Ebræo

Ebreo secundum lectionem Hieronymi, quæ eadem nunc obtinet, Beth-aven. est autem nomen loci, de quo ita scriptum invenimus apud dictum Hieronymum:

Pro domo Ær, in quibusdam exemplaribus, & maxime in Theodotione legimus oïxov & Ædixius, id est, domum iniquitatis: quod Aquila & Symmachus interpretati sunt oïxov & Æwφελή, id est, domum inutilem, quæ nihil profit, & alio verbo idolum nuncupetur. Est autē Bethel, quæ prius vocabatur, domus Dei: at postquā vituli in ea positi sunt, appellata est Beth-aven, id est, domus inutilis, & domus idoli: quod nos, ut in Ebreo legitur, expressimus. Quod ait, ut in Ebreo legitur, sanè intelligendum: nam cum vocales absunt, ut olim aberant, tam potest legi Ær, quàm AVEN. sed de eo nolim pugnare. Quod sequitur in eodem loco, penè me in stuporem dedit: nam aliquanto post ita scribit:

Pro domo AVEN, miror cur lxx. domum ON interpretati sint, nisi forte errore consueto, pro van littera media, quæ Aleph & Nun litteris ex utraque parte vallatur, Ioth, quæ sola differt magnitudine, putaverunt.

Ineptissimè. quod tamen sine ulla contumelia dictum accipi volo. Nam primum si per Ioth scribatur, nullo modo legi potest ON: tum enim potius legeretur AIN, sive EN, per E longum. Deinde quid proclivius, quàm ubi vau scriptum absq; alijs vocalibus, legere, ut nullo pacto mirum sit, Græcos ita & legisse & scripsisse. quare qui mihi auscul-

tabunt, Hieronymum hic, ut sæpè aliàs, dormitasse credent. Nam etsi immensa quadam doctrinæ copia instructus erat: quædam tamen nimis temerè nimisque oscitanter scripsit, immemor illius præcepti Horatiani: *Sæpè stilum veritas, iterum quæ digna legi sunt Scripturus.* Libet hic notare alium errorem, non ipsius Hieronymi, sed eorum, qui per *Ἡλιούπολιν*, Heliopolin civitatē Ægypti intellexerunt, nimis quàm improbè insciteque. de quo mentio apud Hieronymum eundem in comment. Hos. 5.

Quidam Berh-aven, inquit, iuxta lxx. qui dixerant domus ὧν, civitatem solis interpretati sunt, & solem insubstituta Christiū dicentes, urbem illius ecclesiæ esse voluerūt. quod mihi displicet. neq. enim domus idoli, quam Aquila interpretatus est domum invilem, iuxta tropologiam ad Ecclesiam referri potest.

Hæc Hieronymus: quibus addo locum illum de Heliopoli accipi nequaquam posse. nam ut concedatur scripturam illam veterem ambiguam esse, tamen ignorare non potuerunt interpretes illi, quod hic cum adiectione scriptum sit, *Ἡλιούπολιν*, & non simpliciter *ὧν*, i. Heliopolis: ut omittam alia multa, quæ apertissimè faciunt contra eam sententiam, ut nihil dici aut fingi potuisse videatur magis absurdum.

C A P. XXIIIX.

Locus ex Proverbijs aliter conversus ex Ebraeo, quàm ab alijs omnibus interpretibus.

Versum 15. in capite 2. libri Proverbiorum Salomonis præter alios omnes, quos viderim, sic inter-

interpretādū iudico, *qui in seminis suis obliqui sunt, & perversi in orbitis suis.* Cur ita iudicem, in caussa est membrū illud, *perversi in orbitis suis:* tum etiam dictio Ebraica semitas significans, quæ sceminina est, ac proinde cum adiectivo sequenti masculino, ut mea fert opinio, construi non potest: non minus sanè, quàm si Latine dicas, *quorum semita obliqui.* Puto igitur verum, *qui in semitis suis obliqui sunt:* repetita Beth ἀπὸ κοινῆ ex sequentibus. Nec spernit huiusmodi repetitiones sermo Ebræus.

C A P. XXIX.

Theodoretus correctus: item Epiphanius. de consuetudine scribendi & loco vau.

QUærit Theodoretus cur Iothor (ita scriptum apud illum, pro Iethro, sive, ut Græca exemplaria, Iathor) cur, in quâ, Iethro qui dicitur in Exodo, idem in Numeris appelletur Raguel? & respondet διώνυμον fuisse, ut Jacob & Israel: ut Thomas & Didymus: ut Simon & Petrus: ut Thaddæus & Levi. quæ sic Græcè apud eum leguntur διώνυμος ἦν ὡς Ιακωβ καὶ Ἰσραηλ, ὡς Σίμων Πέτρος, ὡς Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Διδυμος, ὡς Θεόδωρος ὁ καὶ Λεβί. Verba postrema vitij manifesta. In margine monemur sic legendum, Ματθαῖος ὁ καὶ Λεβί, verū videtur: nisi magis placet Θεόδωρος ὁ καὶ Λεβί. vide Matth. 10. 3. Sed ne quem fortè scriptura Λεβί offendat, cū scriptum sit Λεβί Marc. 5, 27. scire licet Græcum & antiquitus scribi solere interdum pro vau, ut in Δαβὶδ, Ιαβὶ, Γαδ, & similibus exemplis. hīc obiter corrigo Epiphaniū de men-

furis & ponderibus: ἐλαιτριβίον καλούμενον βιδ. cum enim sequatur, ἑαδὲ γδ ἐρεμνέθι ἐλαιτριβίον, audacter corrigo καλούμενον ἑαδ sive ἑαδ: cui rei firmande est in monumentis Ebraicis VAD prelum olei, cum vau, quam Epiphanius expressit per ἑατα, sicuti Paulus Episcopus Burgenfis litteras nominis tetragrammati recensens i. h. v. h. b, Latinum posuit similiter pro vau, quæ penultima in eo nomine.

C A P. XXX.

Quid significet, Aegypto dedimus manum?

THren. 5. 6. *Aegypto dedimus manum. Dedimus* inquit *manum* Aben-ezra, hoc est, fœdus cum eo pepigimus adhibito iureiurando. & alius, societatem corvimus cū Aegyptiis. Sed cum sequatur, *Assyrio, ut saturaremur pane*: non potuimus omnino in hac sententia acquiescere. Quid igitur scriptum est apud Ieremiam cap. 50, vers. 15. *Dedi manum suam, ceciderunt fundamenta eius.* ex quo intelligimus, *Dare manum*, id ferè esse, ut apud Ciceronem in libro de amicitia *Ad extremum dei manum*. Est autem victus se fateri, imperiumq; accipere, ac supplicem fieri. Ergo hoc significat, supplices facti sumus, Aegypto quidem auxilij causa: Assyrio verò victus causa, cum fames nos eò adegisset: aut etiam Aegypto victus causa, quod factum ab ijs, qui post captam urbem in Aegyptum confugerant.

C A P. XXXI.

Ad Prolepsin figuram observatio singularis.

Genes.

Genef. 10, 5. ita scriptum est, *Ab his divise sunt insula gentium in terris suis singula secundum linguam suam.* Qui non animadverterunt figuris grammaticorum usos fuisse interdum scriptores sacros, hi ex hoc loco docuerunt diversitatem linguarum fuisse ante conditam turrim Babel, in quibus Philastrius nescio quis, sed perperam. κατὰ πρόληψιν enim hoc dictum est: cum, ut rectè Augustinus annotat, una omnes lingua tunc uterentur. Est enim consuetudo Ebræorum, ut nonnunquam quædam per anticipationem narrent. item nonnunquam locum quempiam hoc modo nominant, cuius consuetudinis exemplum exstat Gen. 12, 8. & 13, 3. in Bethel. Constat enim hoc nomen post Abrahamum demum impositum fuisse à Iacobo ex Gen. 28, 19. Cæterum quod Philastrius idem scribit, priscos mortales ante confusionem linguarum, cum diversis omnes linguis uterentur, tamen se mutuo loquentes optime intellexisse, id nemini, cui pectus sapit, unquam probabit.

C A P. XXXII.

Issa nominis Erymon; eoq; Symmachi declaratio adducta & correcta: Theodotionis reiecta.

Issa nomen quin ab is declinatum sit dubitare non possumus, cum scriptum sit Genef. 2, 23. *Vocabitur vira, quia de viro sumpta fuit.* Quod Ephesius quoq; Symmachus haud obscure significavit, cum eum locum ita Græcè interpretaretur, αὐτῇ καὶ ἀνδρὶ καὶ ἀνδρὶς, ἔτι ἐκ τῶ ἀνδρὸς ἐλάφθη αὐτῇ. ita legendum; non ut vulgò ἐκ τῶ ἀνδρὸς αὐτῆς. paret ex interpretatione La-

tina, quæ apud Hieronymum lib. de questionib. Ebraicis, *hæc vocabitur virago, quia ex viro sumpta est.* Libet adijcere interpretationem Theodotionis, quanquam ineptam. Igitur Theodotio interpretatur, *hæc vocabitur assumptio, quia de viro sumpta est.* id Græcè dixit, nisi fallor; αὐτὴ κληθίσεται λήμματα, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρός ἐλήφθη αὐτή. Secundum hanc interpretationem ISSA dicta, non ab IS, sed à N A S A, id est, assumpsit. etymologia falsa, quam cōfutare minimè difficile est. Primùm enim λήμματα. Massa dicitur; non ISSA: deinde in nasa, ultima est aleph: in ISSA verò he. postremò Moses non est usus eo verbo: sed dixit, *quia de viro sumpta est*, Ebraicè LVCCAHATH per he, het. Quæ si in mentem venissent Hieronymo, nunquam profectò ita scripsisset, *Potest quippe ISSA secundū varietatē accētus & assumptio intelligi.*

C A P. XXXIII.

De Melchisedeco quadam notatu non indigna.

Melchisedecum, sive eum Malchisedecum appellare malis, parum enim refert, de quo memoria habetur apud Mosen, Genes. 14. 18. aiunt Ebræorum vetustissimi fuisse è filijs Noe, qui apud Mosen eundem alio in loco Sem nominatur. quod verum esse non satis adducor, cū apud Apostolum in epistola ad Ebræos disertè scriptum sit: ἀπατωρ, ἀμήτωρ, ἀγενιολόγητος. μήτε ἀρχὴν ἡμέραν, μήτε ἑσπέραν. quæ tamen sic intelligenda, non quòd parentes, vitæque finem, aut initium nullum habuerit; sed quòd Moses de illis mentionem nullam fecerit.

cerit. Iosephus Gorionis in ea historia, quam Ebraicè composuit, scribit Sedec antiquum nomen urbis fuisse eius, quæ postea Salem dicta est; ab eoque Ioramum regem appellatum Melchisedec, quasi regem urbis Sedec. Nam Melchi scilicet sonare in nostra lingua, ac si dicas, rex. Hoc scribit lib. 82. cap. 6. per hæc verba: *Vocata es Sedec* (loquitur ad urbem) *& de nomine tuo vocatus fuit rex tuus Iehoram Melchisedec*, id est, rex Sedec. Vtrum errare dicemus Iosephum? an tautologiam esse in illis verbis, *Melchi-sedec, rex Salem*? Nam si Sedec est Salem, ταυτολογεί, cum ita loquitur, Moses. Cæterum Salem, id est, Ierusalem. Quanquam Hieronymus existimat potius significari Salim oppidum iuxta Scytopolin regionis Sichem, in tribu Ephraim. Sonat autem Sedec, si interpreteris, iustitia: & Salem, perfectus, vel, ut Apostolo visum, pax, id est, SALOM.

CAP. XXXIV.

Quid sit, ponere tegumen cordis.

MALè est apud veterem Interpretem, Thren. 3. 63. *Dabis eis scutum cordis*. nec melius multo apud alios, *Dabis eis laborem cordis*. verterim, *Pones eis tegumen cordis*. id valet, impones tegumentum cordi eorum: & est sensus, obduces callum menti eorum. & dixit *tegumen cordis*, ut Apostolus *καλυμμα της καρδίας*, de Iudæis, 2. Cor. 3. i 5. *Velamen cordi eorum impositum est*. quod paullò antè dixerat, versu qui proximè antecedit, *επαρώδη τὰ νοήματα αὐτῶν*.

id est, occaluerunt mentes ipsorum.

CAP. XXXV.

Deus vivus cur dictus.

Vlvi epitheton in libris passim Deo tribuitur, an quia solus Deus verè vivit? nos enim quòd vivimus, per ipsum, & in ipso vivimus, ut Apostolus testis est: aut dictus vivus, ut Hieronymus opinatur, ad discrimen deorum falsorum, qui simulachra sunt hominum mortuorum: aut vivus, id est, sempiternus. vivum enim, quod perenne ac sempiternum: unde aqua viva. Hoc significatu capiendum putarim, *Non est Deus mortuorū, sed viventū.*

*Math. 22.
32.*

CAP. XXXVI.

Legendum apud Ieremiam, sub calis Domini, quod vulgò, sub calis Domine: simul prolatum exemplum eius locutionis, sensusq; verus ac genuinus.

Apud Ieremiam libro Lamentationum cap. 3. versu ultimo, *Disperdes eos sub calis Domine.* Sic enim & antiquitas omnis legit, & pro recto relinquunt Pagninus, & alij, quos viderim. Nos contra in codicibus Ebraeorum invenimus, *sub calis Domini.* Domini, inquam, non Domine. quod positum haud dubiè pro illo, *sub calis tuis*: ut alibi nescio quo in loco: tamen alibi certè, *Et Moysi dixit, Ascende ad Dominum,* pro eo quod est, ascende ad me: nam loquitur ipse Deus. Sic exposuerim, quod in Lamentationibus eisdem, capite item 3. vers. 35. *Coram facie excelsi,* ut sensus sit, coram facie tua:

*Exod. 27.
2.*

tua. Nomen scilicet loco pronominis: figura nota. Cæterum, ut hoc etiam notem, pro illo, *sub calis*, veritas habet, *de sub calis*: id tantundem valet, ac si dicas, ne sint sub cælis: aut, ex omni eo quod sub cælo, id est, ex orbe terrarum; vel, si placet, ex rerum natura.

CAP. XXXVII.

De loco quodā ex editione Theodotionis coniectura.

IN fragmentis veterum Interpretum, Psal. 147. 1. HALLELV-IA, Theodotio αἰνεῖτε δὲόν. Sumptum ex commentario in Psalmos, qui inter opera Hieronymi, ubi sic ad verbum legimus: *Denique Theodotio, qui unus est de Interpretibus, volens interpretationis ediscere veritatem, ait αἰνεῖτε δὲόν.* Mihi suspicio aliquando fuit corruptæ scripturæ, & ne fortè an Theodotio verterit, αἰνεῖτε τὸ δόν. HALLELV-IA propria Ebræorum vox explicatur apud Iustinum martyrem ὑμνήσατε καὶ μέλος τὸ δόν. Notum ut IA originem habeat à verbo, quod esse significat: tamen nihil híc adfirmo. In causâ est, quia apud interpretem Theodoretum pro αἰνεῖτε δὲόν, reperio αἰνεῖτε ἰα. verba sunt: *Hallelu-ia Symmachus sine interpretatione missum fecit. dicit autē sic, Hallelu-ia, quoniam bonus est Psalmus. Theodotio autem, laudate ia dixit.* Hactenus Theodorerus. Harum igitur interpretationum, utra verè Theodotionis sit, arbitrium penes lectorem relinquam. Tantum hoc notabo. cum vulgaria interpretatio vocis Hallelu-ia sit, *Laudate Dominum*: tamen interpretes, vel, si ita vis,

D

paraphrastes Chaldæus, locis omnibus, quos mihi adhuc videre contigit, interpretatur *Landate Deū*.

G A P. XXXIIX.

Aqua viva. fons vita.

חַיִּים dupliciter dicitur: uno modo, cū est nomen rei; tum vitā significat: altero modo, cū est epitheton; tum vivos sive viventes significat. Itaque Prov. 10, 11. & 16, 22. ubi alij omnes vertunt, *fons vita*: malim, *fons vivarum sive viventium*, ut subintelligatur, *aquarum*. quod adiectum Iere. 2, 13. & Apoc. 22, 1. Hic obiter noto, Fons aquarum viventium, qui aquam vivam continet, hoc est, perennis. M. Varro de re rustica, lib. I. cap. 11.

Si omnino aqua non est viva, cisterna faciunda sub rectis, & lacus sub dio: ex altero loco homines, ex altero ut pecus uti possit.

Neque interest aquæ vivæ dicas, an aquarum vivarum. Etenim aquam dicimus & aquas promiscuè, ut cælum & cælos: alterum videlicet ex Ebraismo, alterum ex usu sermonis Latini.

C A P. XXXIX.

CHAPHAIM, *nubes. cur ita dicta. Ieremianis Lamentationibus lux facta, secus quàm ab alijs Interpretibus.*

CHAPHAIM, appellantur nubes à similitudine volæ humanæ (nam CHAPH vola) non quòd omnes nubes volæ similes sint: sed quæ similes sunt propriè eo nomine appellantur, quod deinde latius

tius extenditur ad alias nubes. De nube volæ similitudinem habente mentio, 1. Reg. 18, 44. *Eccc nubes parva, in modum volæ hominis.* Sed latè accipio, Iob 36, 3. *nubes operuit luce.* & apud Ieremiam Lamentationum cap. 3. vers. 41. Nam ubi alij vertunt, *Levemus cor nostrum cum manibus:* pro illo, *cum manibus* moneo verti etiam posse, *ad nubes.* Quod non omnino vanum esse, ut credam, adducor, quoniam in Ebræo *et* dictio legitur, quæ usitatè *ad*, non *cum* significat. atque hoc ita perspicuum est, ut qui id neget, futurum puto esse neminem.

CAP. XL.

De patre Alexandri observatio singularis ex Iosepho Gorionis.

Iosephus Gorionis in ea historia, quam Ebraicè conscripsit in usum popularium suorum, Alexandri patrem ait neque Philippum fuisse, neque Hammonem Deum: sed magum quendam Aegyptium, qui in specie Hammonis venerit ad Gabriam (sic enim appellat) uxorem Philippi: ex quo congressu natus sit Alexander. Historia proluxa est; ideo piget adscribere: sed reperies eam cap. 6. lib. 2. Summa est, Magum illum, cui nomen Naftēnabor, (aliàs Naftēgibor, fortè leg. Naftēnabis, de quo mentio apud Plutarchum) scribit quondam imperitasse Aegypto. Cumq; ex astrorum scientia prævidisset, quod etiam pòst evenit, fore ut Persæ potirentur Aegypto, deserto regno clam omnibus fugisse Antiochiam; inde porrò habitu, qualis

esse solet procerum Babylonæ, venisse in Macedoniam ad Philipppum regem, ibique, cum in aula versaretur, atque in summo honore esset, captum amore Olympiadis; cui, quod *ἄρεος* esset, non optimè conveniebat cum viro, noctu venisse ad eam in forma Hammonis Dei, atque hinc natum Alexandrum, vulgò creditum Hammonis filium. Sic habet historia, dicam an fabula, ambigo. Neq; ego eam retulissem, nisi auctores, à quibus accepisset scriptor ille, citaret nominatim Strabonem Cappadocem, Nicolaum Damascenum, Titum Romanum, nec non Ægypti sapientes, quos ait conscripisse de rebus gestis Alexandri.

CAP. XLI.

Vetus Interpres in Lamentationibus defensus.

NEgare nolo: multa vetus interpres pravè convertit: sed idem quædã melius convertit, quàm recentiores. Quo in numero censendus hic locus, Thren. 4. 21. *Inebriaberis atque nudaberis. Santes emendat, atque eris vomens.* credo quia præcedit, *inebriaberis: sed placet, nudaberis.* nam usurpat verbum, quo Idumæi in expugnatione urbis usi erant, cum dicerent, *Nudate nudate ad fundamentum in ea.* hoc dubium apud sanos & sobrios homines non erit, ubi legerint quæ scripta Psal. 137. 7. Addam alium locum producendi capitis, Thren. 5. 10. *A facie tempestarum famis. Santes, propter exustiones famis: eius correctores, à faciebus horrorum famis.* Sunt hæc ignorantium, *tempestates famis,* proverbiali

biali quodam sermone dici, ut nimbus belli. potest etiam verti, *ob procellas famis*. Nam Græca interpretatio *καταιγίς*, id est, procella, vel turbo. procella autem famis est, fames procellæ in modum ingruens.

C A P. XLII.

Locus ex biblijs Græcis restitutus de coniectura.

IN Græca vulgata, Amos 3. libris ab Aldo, & Basileæ impressis: οἱ κατοικοῦντες ἐν σαρμαρείᾳ κατέναντι φυλῆς καὶ ἐν δαμασκῷ κλινῇ ἰερεῖς ἀκούσατε. Exemplar Complutense, ἐν δαμασκῷ ἰερεῖς ἀκούσατε. Sic etiam Hieronymus legit: credo ego illud, ἐν δαμασκῷ κλινῇ, superesse ex alia quapiam editione, legendumque, ἐν δαμασκῷ κλινῇ, quod Aquilam magistrum Hieronymus secutus interpretatur, *in Damasci grabato*: ut κλινῇ sit nomen, non verbum. hoc primum: deinde suspicor cum Hieronymo ex ARES vocabulo Ebraico, quod lxx. initio posuerant, factum ἰερεῖς, proclivi errore in talibus. Quod si obtinemus, stabit illud ab eo ortam distinctionem pravā, & quod Interpretes scripserant, δαμάσκω, casu patrio, mutavisse per imperitiam in δαμάσκω. Scitum enim illud, varam vibia sequitur: & error errorem trahit. Licet igitur à me locum illum sic legere, καὶ ἐν δαμασκῷ ἰερεῖς, vel ἰερεῖς. id autem valet secundum alteram illam declarationem, ἐν δαμασκῷ κλινῇ. Nam ARES, prima Ain, κλινῇ, sive sponda. Non certius eum locum olim depravatū fuisse, quàm hæc certa emendatio est.

C A P. XLIII.

Creatura pro homine.

May. 16. 15 **E** Braica consuetudine sermonis abusus est Ser-
 vator cūm dicit: *Prædicate Evangelium omni*
creature. Ita enim dicit, *omni creature*, ut dicat,
 omnibus hominibus; non, omnibus rebus creatis.
 Neque enim Evangelium prædicari voluit, verbi
 causa, piscibus, aut avibus, aut astris: sed ita loqui-
Ioël. 2. 28. tur, ut cūm propheta dicit, *Effundam spiritum meum*
super omnem carnem. Non enim omne animans di-
 cit; ut cūm David ait, *qui das panem omni carni:*
 sed, omnem hominem. carnem enim restringit ad
 hominem. Sic cūm Apostolus dicit, *A spe Evan-*
gely prædicati omni creature, quæ sub celo: de homi-
 ne solum loquitur; non, ut verba sonant, de omni-
 bus creatis. & est figura, quam *συμβολή* vocant:
 figura trita & nota in vulgus.

C A P. XLIV.

NOTARICON. *Irenæi locus illustratus.*

Matthias Lannoius senator & patricius Antuer-
 piensis, vir cūm in philosophiæ scientia non
 minus quàm in Theologia excellens, tum ijs stu-
 dijs, in quibus nos à pueritia viximus, vehementer
 deditus, in manibus habet beatum Irenæum, quem,
 ut spero, emendatiorem ipsius opera redditum ali-
 quando (utinam brevi) habebimus. is me, cūm unà
 essemus, sciscitatus est de loco quodam perobsu-
 ro, & à se, ut ingenuè fatebatur, non percepto: nam
 ne illi quidem, inquiebat, qui clari in scientia ha-
 rum litterarum habentur, eum explicare mihi po-
 tuerunt. quid multis? cūm Irenæus non esset ad
 manum,

manum, non potui eum plenè satisfacere: post inspectum domi locum, ilico exclamavi, *εὐγενεα*. itaque ad eum perscripsi sententiam meā, quam nunc statui cum studiosis cōmunicare. ea huiusmodi est:

Notaricon appellant Ebræi, ut verbi causa, cūm dicunt Adam significare pulverem, sanguinem, *Sic expostū hoc notū* amarum, id est, APHER, DAM, MARA: & Naphthali, accepta fuit hīc oratio mea coram Domino, *mē repperi in ijs scholijs, qua titulū præ-* id est, NITHCABEL PHO THEPHILLATHI *serūt Banl Haturim, biblijs à Bombergæ impressis.* LIPHNE IEHOVA: & BAGBAG, filius profelyti, filius profelyte, id est, BEN GER, BEN GERA. cui simile apud religionis nostræ antistites Augustinum & Cyprianum: ADAM, *ἀνατολή, δύσις, ἄρτος, μεσημβρία*, id est, oriens, occidens, septentrio, meridies: ex quibus omnino perspicuum est, NOTARICON illud dici, ubi ex litteris consonantibus colliguntur integræ dictiones. Quæ notavi propter locum quendam Irenæi, cui lucem faciet hæc observatio, si sciamus in nomine Iesu tres consonas esse: quarum singulæ secundum NOTARICON significant singulas dictiones, videlicet IAHO, SAMAIN, VAARES, id est, Dominum, cælum, & terram. Ait igitur Irenæus lib. 2. cap. 41.

Iesus autem nomen secundum propriam Ebræorū linguam litterarum est duarum & dimidiæ, sicut periti eorum dicunt significans Dominum eius qui continet calum & terram.

Cæterum ne quis scrupulus in animo lectoris remaneat, sciendum veteres dixisse Iesu, & Ebraicè **Ω** pro Iesua. inde manasse puto scripturam Græ-

cam *inoss.* nam à Iesua diceremus Iesusas. hoc posito, cum dicat hoc nomen litterarum esse duarum & dimidiæ, quid aliud arbitremur, quàm per dimidiam ipsum litteram Ioth intellexisse? Quippe is eius litteræ character est, ut vix ad medium aliarum litterarum attingat, & quidem, si cum illis conferatur, pro dimidia littera iure haberi possit.

CAP. XLV.

Locus ex Psalmo octogesimo primo bisariam enarrans.

PSalm. 81, 16. *Et erit tempus eorum in saculum.* hic locus duas diversas & contrarias interpretationes habet. nam Theodoretus putat per *tempus eorum* intelligi calamitatem temporis eorum, sicuti dies alicuius vocatur, quo Deus in aliquem animadvertit. hoc sensu pronomen referendum ad inimicos Domini, de quibus suprâ, *Inimici Domini mentiti sunt ei*: ubi obiter expono, *mentiti sunt ei*, id est, cultum mentitum & fictum exhibuerunt ei. Sed eodem etiam nomine intelligitur, quo cui bene est. Itaque David interpretes existimat pronomen magis pertinere ad Israël, & hoc modo eum locum enarrat, *fuiſſet tempus eorum*, hoc est, felicitas eorum sempiterna, nec ullam unquam mutationem accepisset. Distrahor, me Deus, utri expositioni potius assensum accomodem. nam modò hoc mihi probabilius, modò illud videtur. tamen Theodoretus, si autoritatem sequimur, præponderat: quare huic potius assentiamur.

CAP.

CAP. XLVI.

Nomen Abimelech perperam confundi à veteribus Theologis cum nomine Achimelech: inibiꝯ de discrimine illorum nominum, & quòd reges Philistæorum communi nomine Abimelechi appellati sint.

Magno in errore versantur veteres Theologi Græci, cùm inscriptionem Psal. 34. exponunt de Achimelecho sacerdote. Nō enim Achimelech nomen titulus præfert; sed Abimelech, approbantibus libris Græcis, quibus nuncutimur. Quamquam Theodoretus videtur legisse Achimelech. Basilii verò tametsi legerit Abimelech, tamen ad eum locum ita scribit, ἐπὶ δύο ὑποθέσεις ἔλαβεν ἡμεῖς ἡ ἐννοία τῆ ψαλμῦ. τά τε ἐν τῇ Νομβῶ τῇ πόλει διὰ τῆ ἱερῆων γενόμενα παρὰ τῆ Δαβὶδ δοκεῖ οἰκείως ἔχειν τῇ ἐπιγραφῇ. τά τε ἐν τῇ γὰρ παρὰ τῆ Αγγύς τῆ βασιλεῖ τῆ ἀλλοφύλων. ἡλλοίως τε μὲν γὰρ αὐτὸ τὸ πρόσωπον, καὶ ὅτε τῆ Αβιμέλεχ διελέγετο τῆ ἱερῆ, κερύπλων μὲν τὴν φυγὴν, σπευδόμενος ἢ δῆθεν προσώγματι ὑπεργεῖν βασιλικῶν προσποιούμενος, prorsus ineptè. Constat enim sacerdotem illum appellatum Achimelech, vel, si mavis Ahimelech per ἡ, heth: cùm Abimelech per β, nomen sit commune regum Palæstinæ, ut quidam volunt: sive, ut alij, regum Geth, quam hodie Gath dicimus. Basilij hac de re sana verba sunt. τοῖς τοις λόγον τινὲς φασὶν αὐτὰ ἐκ παραδόσεως εἰς ἡμεῖς ἔχοντες, ὅτι οἱ βασιλεῖς τῆ ἀλλοφύλων κοινὸν μὲν ἔχον ὄνομα τὸ Αβιμέλεχ, ἴδιοι δὲ ὁ προσσηγορεύετο. Et aliquanto post, καὶ Αβιμέλεχ τῶ τῆς χρόνους ἦν Αβραάμ, καὶ τῶ τῆς χρόνους Ἰσαάκ, καὶ ὁ γὰρ λιγόμενος ἐπὶ τῆς Αβιμέλεχ Δαβὶδ. Hactenus Basilii: cui

adstipulatur David Camius homo Ebræus, si modò interpretari possumus, ita scribens: *Coram Abimelech, id est, coram Achis rege Gath, qui duo nomina habuit: aut est nomen generale omnium regum Palestine Abimelech. Siquidem invenitur & temporibus Abrahami, & temporibus Isaaci.* Locus hic admonet, ut notem quod non puto notum, in vulgus. Achimelechi duo fuerunt: unus eorum Achitobonatus pronepos Eli sacerdotis: alter Abiathare, qui mutante una littera, i, Paralip. 18, 16. Abimelech dicitur. Caterùm quæ suprâ scripsimus, (ne quis nostro nos gladio iugulet) accipienda de Achimelecho Achitobi filio.

CAP. XLVII.

De usu quodam verbi Retribuo.

PSalm. 116, 12. translatione beati Hieronymi: *Quid reddam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Quid retribuere sit hoc in loco non omnibus credo notum est, ut neque illud 119, 17. Retribue servo tuo, vivam.* est autem retribuere (ita abutuntur isto verbo) in his & similibus locis idem quod benefacere. itaque Psal. 13, 6. Græca tralatio refert, ἄσω τῷ κυρίῳ τὸ εὐεργετήσαντί με, ubi idem verbum in Ebræo, *Canam Domino, qui retribuit mihi.* hinc lucem facies Psal. 103, 2. *Noli oblivisci omnium retributionum eius,* id est, beneficiorum eius. Basilius homilia in Psal. 7. σύνηδες τῇ γραφῇ τὸ τῆς ἀνταποδόσεως ὄνομα, οὐκ ἐπὶ τῶν νομιζομένων ὡς ὑπαρξάντος τινος ἀγαθῆς ἢ κακῆς μόνον λαμβάνειν: ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ προκαταρχομένῃ, ὡς ἐπὶ τῇ ἀνταπό-

δο.

δοτῶν δὲ λαοῦ. ἀλλ' ὅτι ἐπείν' ὁδὸς, ἔρχεται ἀνταποδοτῶν. Idem ostēdit quid apud Græcos propriè significet ἀνταποδοτῶν per hæc verba, ὁδοῖς μὲν ἐνέστιν, ἡ καὶ ἀρχὴ τῆ ἐνποιήσεως ἀποδοτῶν δὲ, ὅτι ἴσως ἀντιμέτρησις παρὰ τὴν πεποιθότος. ἀλλ' ἀποδοτῶν δὲ, δευτέρα τίς ἀρχὴ καὶ περίοδος τῶν καὶ βαλλομένων ἐν τῇ τοῦ ἀγαθῶν ἢ κακῶν. Quæ Latine sic interpretari possumus: *Qui bonum aliquod primus inferi, is dare dicitur: reddere verò qui datus parem vicem tribuit: retribuere autem vel potius (ut Græcū verbū ἀνταποδοτῶν significantius exprimit) contrā retribuere is dicitur, qui secundam beneficiorum aut iniuriarum vicissitudinem reddit.* hæc ibi. ordo autem & sensus verborum Davidis in illo loco hic est: *Si retribuui, hoc est, si reddidi malum retribuētibz mihi, hoc est, iniuriam inferentibus mihi, ut primo loco in secunda significatione sumatur, & in prima, secundo. Nam retribuere ex Ebraismo quàm dare significat tam reddere.*

CAP. XLII.

Suppleta lacuna in Mose ex monumentis antiquis.

Genef. 4, 18. *Et dixit Cain ad Habel fratrem suum* * *fuit autem cū essent in agro.* hic aliquid deest. Sed cū Moses illud silentio prætereat, non est nobis de eo anxie quærendum. Tamen si quæ interpretes veteres, sanctique patres religionis nostræ antistites, & Ebræi ad hunc locum dixerunt, sicæ breviter exponamus, id nobis censemus vitio verti minimè debere. Igitur autor editionis Latine lacunam hoc modo supplet, *Dixitq; Cain ad Habel fratrem suum, Egrediamur foras. Quumq; essent in*

agro. quod videri potest mutuo sumpsisse à Græcis, in quorū editione multo antè scriptum legebatur: διήλθομεν ἐς τὸ πῖδον. nisi magis ut sumpsit à Samaritanis, à quibus etiam Græci, ut credibile est, idem sumpsērunt. dico à Samaritanis, quoniam quæ ipsi usi sunt pentateucho, in ea hæc verba quoque olim legebantur: indicat Hieronymus lib. de quæstionibus Ebraicis, cuius hac de re verba mox depromam. priùs Originis locum producam. Ait Origines: ἐν δὲ τῇ ἑβραϊκῇ, τὸ λεχθὲν ὑπὸ τῆς Καὶ πρὸς τὸν Ἀβελ οὐ γέγραπται καὶ οἱ περὶ Ἀβὺλαν ὅτι ἐν τῇ ἀποκρύφῳ φάσιν οἱ ἑβραῖοι εἶσθαι τὸ τοῦ ἑλῶθα καὶ τὴν ἐδομήκοντα ἐκδοχήν. Igitur non ficta hæc ab interpretibus: sed deprompta ex arcanis Ebræorum. Quo magis miror, quid Hieronymo in mentem venerit, ut ita scriberet: *Et dixit Cain ad Habel fratrem suum, subauditur, ea quæ locutus est Dominus. superfluum ergo est quod in Samaritanorum, et nostro volumine reperitur, Trans-eamus in campum.* hætenus Hieronymus. A Hieronymo stat Scholiastes Ebræus Aben-ezra. tamen mea sententia, si hoc voluisset Moses, scripsisset, *Et dixit illa Cain*, addito pronomine: quod cū desideretur, non possum non de expositionis illius integritate ambigere. Tamen ne nimium meam sponsam amare dicar, liberum cuique facio, ut de eo opinetur, quod velit. Chaldaica editio ea, quæ Ierosolymitana dicitur, locum illum sic παραφράζει. *Et dixit Cain ad Habel fratrem suū: veni exeamus foras. Cumq; ambo egressi essent foras, Cain exorsus sermonē ita ad fratrem suū locutus est: Neq; est iudiciū,*
neq;

neg, index, neg, saculum aliud, neg, premijs iusti, neg, pœnis improbi afficiuntur, &c. Cui Habel respōdens: Immo, inquit, est iudiciū, & index, & saculum aliud, & premijs iusti, & supplicijs improbi afficiuntur, &c. Cumq; igitur ambo in agro ad hunc modū cōtenderēt, surrexit Cain in Habelem fratrē suū, & occidit eum.

CAP. XLIX.

Arabum mos & consuetudo mutandi het in Chaph.

ANtea dixi: sed quoniam indociles quidam tardique nimis sunt, dicendum est iterum, Arabes solere Ebreorum litteram, quam HET vocant, mutare in CHAPH, hoc est, in c, aspiratum. David Camius in commentarijs Isaïæ 3. hoc claris verbis adfirmat, ita scribens: *In Arabum lingua crumena CHARTA dicitur ex Ebreo HARIT. nam HET Ebreorum est CHAPH Arabum in plerisque vocabulis.* haec tenus Camius. Ad hunc morem pertinet CHANZIR, porcus: unde MAR CHANZIR, fel porci: & MONCAR ELCHANZIR, rostrum suis: item, TABACH, coquus, & MALLOCHIA halimus. In Quæst. nostris admonuimus ex hac consuetudine videri apud interpretes esse Cham, Rachab, Achimelech, & alia multa talia. Huc referendum est etiam HVRPHA interpretamentum vocis CESITA, quæ agnum significat, quem Arabes CHAROPH indigitant. Simon Ianuensis, CAROPH *Arabice agnus.* Apud Silvaticum, Caroph, *agnus:* utrobique legendum CHAROPH, ut in translatione Arabica libri Geneſeōs BARAPH:

CAP. LI.

*βραδὴ legendum apud Hieronymum, ubi scriptum
Prati: quidve eo nomine significetur.*

I Esa. 6, 13. in Theodotione: *Prathi, Thadaar, Thaaſſur*. Ita leguntur hæc verba in commentarijs Hieronymi ad eum locum. sunt autem nomina arborū Ebraica, nisi quod pro Prathi in Ebræo scriptum **BROS**: sed pro **BROS** Chaldæi usitant Brath, unde *βραδὴ*. nam quod in libris vulgaris Prati, mendum est à scribis, qui inscientes erant linguæ Ebraicæ. Igitur *βραδὴ*, id est, **BRATH**, sive, ut Ebræi loquuntur, **BROS**. Interpres Aquila exposuit **BROS** *ἐλάτη*, id est, abies. Si rectè, quis hærebit quin recta interpretatio Cant. 1, 14. *Laquearia nostra abiegna*. nam in Ebræo **BROTHIM**, quod tantundem valet, ac si scriptum esset **BROSIM**, id est, abietes. Siquidem Chaldæorum consuetudo Sin in Thau mutat, Psal. 103. *Abieres domus eius*. Tralatio Chaldaica **BRATHE**. Sunt tamen qui per **BROTH** existiment aliud genus arboris significari. In schidis meis reperio **BRATH**, Arabicè abies: quod cùm his diebus quærerem apud autorem fide dignum, non repperi: tamen scio me alicunde descripsisse: sed nunc distituo ijs libris, quibus olim in Angliâ usus sum.

CAP. LII.

De etymo nominis Ierusalem.

Ierosolymam appellatam esse Euseb. Pamphili ait quasi *ἱερὸν σολομῶντος*: Egesippus quasi *ἱερὸν σολύμων*,

quæ absurdissima quin sint, neminem iam, cui pe-
ctus sapit, dubitare confido, quare ijs refutandis,
non insistam. Augustinus Steuchus Eugubinus ait
mutasse b in r, & dictam Ierusalem, quasi Iebusalem
nomine cōposito ex Iebus & Salem. Abraham Ez-
ra filius natione Hispanus vir sapientissimus ait cō-
positionem esse factam ex Salem & verbotimendi:
cuius opinionem referēs Mercerus scribit hoc no-
men urbi olim imposuisse Iebusæos, cū prius Sa-
lem diceretur, & sonare in nostra lingua, ut si di-
cas, timete Salem. Aben-ezra in Comment. Cant.
6, 12. Mercerus in Comment. ad eundem locum.
Vetustissimi Ebreorū de hac re paulò aliter sentiūt.
In Genesi magno, qui Ebraicè Bresith-Rabba, ca-
pite nono, ad locū, *Et nomen loci, Dominus videbit:*

*Abraham vocavit eum locum IREH: SEM vo-
cavit eum Salem: Deus benedictus vocavit eum,
quemadmodum vocaverunt eum ambo illi, Ieru-
salem, quasi IREH SALEM.*

Hæc verba clarè ostendunt compositionem huius
nominis factam ex IREH & SALEM. Est autem
IREH inter nomina veteris urbis, cuius mentio ha-
betur, Gen. 22, 14. quanquam ibi scriptum, *vo-
cavit locum illum IEHOVA IREH:* id sonat in no-
strum sermonem, si interpretari velimus, *Dominus
videbit*, aut, ut vetus editio habet, *videt*. Cæterum
IREH amittit litteram he, Aleph in Vau mutante,
quod factum credo, cū SALEM & IREH coa-
lescere inciperent, & mons Moria, qui propriè
IREH appellatur, urbi includeretur, unde duæ
partes,

partes, five eas mavis portiones appellare. ob hanc
causam Ebræi pronuntiant ac scribunt Ierusalaim,
forma nominis duali. nam Ierusalem, quod nos
dicimus, à Chaldæis est, qui aliter hoc nomen non
scribunt. IERVSA LAIM, Ierusalē: ut EPHRAIM,
Ephrem. mihi postremū hoc germanum videtur.

CAP. LIII.

Sitire pro desiderare.

Sitire est summo opere cupere: unde illud, *Beati Matth. 5.*
qui sitiunt iustitiam. Psal. 42, 3. *Sitit anima mea*
Deum. & 63, 2. *Sitit te anima mea.* Græci διψῶν in
eadem significatione usurpant, & Latini sitire. Ci-
cero in oratione pro Plancio: *Deinde sitientem me*
virtutis tua deseruisti. & alibi, *Nec honores sitio, nec*
desidero gloriam. Ex hac ratione est, sitire sanguinē:
Artemidorus, τὸ μὲν γὰρ διψῶν ἐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ ἐπιθυμεῖν.

CAP. LIV.

Coniectura de loco quodam ex Psalterio Græco.

Non gravabor coniecturam meam apponere,
de loco quodam ex translatione Græca, Ps. 28, 1.
ἐνέγκετε τῷ κυρίῳ ὑοὶ Θεῶ, ἐνέγκετε τῷ κυρίῳ ὑἱοὶ κρείων.
hic locus ita legitur in Ebræo, HABV LADONAI
BENE ELIM: valet autem, *Date Domino filij for-*
tium. sed Hieronymus olim exposuit, *Afferre Do-*
mino filij Dei. suspicor ergo partem illam, ἐνέγκετε
τῷ κυρίῳ ὑοὶ Θεῶ, ex alia quapiam interpretatione,
quam secutus sit etiam Hieronymus, superesse: su-
spicionem meam iuvant illa Basilij: ἐν πόλλοις μέντοι

E

ἢ ἀπὸ τῶν περὶ ἐμὸν εὐρεῖται τὸ ἐνέγκαι τὸ κυρίῳ ἡοὶ Διῷ.
 ex quibus perspicuum, verba illa quibusdam exem-
 plaribus olim desiderata fuisse. nam ait, *in multis*,
 & non, *in omnibus*. cum igitur nonnullis exemplari-
 bus abesset, quis non suspicetur in alijs addita fuisse,
 cum sequatur, ἐνέγκαι τὸ κυρίῳ ἡοὶ Διῷ. Ut sit, po-
 sterior hæc interpretatio melior est priori: cui
 aperte repugnat numerus in dictione ELIM, nisi
 positum esse dicamus ELIM pro ELOHIM: quod
 tamen exemplo caret. Certè quidem ELIM, quod
 vulgò reddunt, *fortium*, potest etiam exponi, *aric-
 tum*, hac sententia, *Afferre Domino filios arietum*:
 quæ sententia haud omnino absurda est, & autores
 habet inter Ebræos, qui eam tuentur. mihi ta-
 men prior verior videtur. Quidam exponunt, *filij
 Deorum*, id est Diji: minus placet.

CAP. LV.

Confiteri, pro gratias agere, vel laudare.

HODA verbum Ebraicum inter alia significat
 gratias agere, vel laudare: id apud Interpretes
 est, ἑξομολογείσθαι, id est confiteri. itaque magnus
 ille Basiliius homilia in Psalm. 29. ad locum:

Κύριε ὁ Θεὸς μὲ ἐς τὸ αἶψα ἑξομολογήσομαι σοι.

ἑξομολογήσομαι explanat, ἀντὶ τοῦ ἐνχαριστήσω. & Hiero-
 nymus in libro de questionibus Ebraicis, *A con-
 fessione*, inquit, *confessoris* (id est Iudæ) *nomen est di-
 ctum. veruntamen hic confessio pro gratiarum actio-
 ne seu pro laude accipitur*, præclare. Nam etiam Io-
 sephus nomen Iuda eodem modo interpretatur,

εὐχαρισ-
 τία

ὑψαρισία. Orig. Iud. lib. 1. cap. 19, & 27. Glossarius Philonis: *Iuda, αἰνέσις*. Amos 4. THODA (valet prisca interpretatione confessio.) Aquila, ὑψαρισία. Vide Hieronymum ad eum locum. Hinc lucem facies Matth. 11, 25. ἐξομολογήμαι σοι, πατήρ, κύριε, &c. Rom. 14, 11. πάντα γλώσσα ἐξομολογήσεται τῷ Θεῷ. Psal. 42, 4. *Confitebor tibi in cithara.* & 106, 1. *Confitemini Domino, quoniam bonus.* & alibi passim in eo libro veterum editionibus.

CAP. LVI.

Quoties in Iudæa matres lectum suos liberos comedis.

TEr omnino accidisse comperior in Iudæa, ut matres carnibus vescerentur liberorum suorum. Primum id accidit Samaritæ, cum à Benadado Syriæ rege obsideretur: quod proditum exstat 2, Reg. 6. 26. per hæc verba: *Et fuit cum rex Israël per murum transiret, clamavit ad eum mulier in hunc modum, Serva dominerex. cui dixit, Non servaui te Iova: unde ego te servabo? ab areâne? an à torculari? Sed quid tibi est, inquit ei rex. & illa: hæc mulier, inquit, dixerat mihi, Da filium tuum, & comedemus eum hodie: filium autem meum comedemus cras. Itaque, filium meum coximus, atque comedimus: cumq; ei dicerem postridie, ut filium suum vicissim comedendum concederet, ipsa eum abdidit. Accidit idem Ierosolymæ à Babylonij obsessæ, sub principatu Sedeciæ regis Iudæ. Testatur hoc perspicue propheta Ieremias in libro Lamentationum, ubi sic ait: *Manus**

mulierum misericordiam coxerunt natos suos, qui fuerunt illis in cibum, in clade filia populi mei. verba hæc habentur Thren. 4, 10. Sed & cap. 2. vers. 20. *Vide Domine, inquit, & considera, cui sic feceris, si comederunt mulieres fructum suum, infantes à se educatos? si interemptus est in sacrario Domini sacerdos, aut propheta?* Iosephus quoque, cui in hac re fidem derogare minimè debemus, mulierem ait suo tempore nomine Mariam Eleazari filiam coctum filium (ea fame laborabat) comedisse: ἡγών, inquit, οἷον μήτε παρ' ἑλλήσι μήτε παρὰ βαρβάρους ἰσθεται, φρικτὸν μὲν εἶπέν, ἀπίστοι δ' ἀκῆσαι. Atque hoc, ut quod omnibus notum sit, nihil necesse pluribus verbis exponere. Tantùm obiter monebo, malè legi in eo loco, καί μιν βαρβαρίαν, cum sit legendum, βαρβαρίαν, ἡγήσασθαι. primum ex Ruffino, in quo proprius ad veritatem, *vatezobia*: deinde ex interpretatione. nam Beth-Ezob, id est, domus hyssopi. idem Syris Beth-ezoba.

C A P. LVII.

Ieromias explicatus.

Locus est in Ieremia ex capite primo, quem Hieronymus ita convertit: *Quid tu vides Ieremia? & dixi: virgam vigilantem ego video.* prius autem Aquilas & Symmachus ita converterant. Sed quis est qui divinare possit, quam dicat virgam vigilantem? nimirum aut locus malè conversus est, aut vigilantem dicit, pro festinantem: id quod sequentia pulchrè confirmant: *Vigilabo ego super verbum meum,*

meum, ut faciam illud. hoc enim significat, festina-
bo facere verbum meum, aut potius, vigilanter fa-
ciam negotium meum. Ab hac sententia Chaldeus
eius Prophetæ explicator Jonathan facit: sic enim
explicat, *Regem qui festinat malè facere, ego video.*
Qui tamen, si liberum id quod sentio dicere, vi-
detur mihi Ieremiæ sententiam aut non satis bene
percepisse, aut non fideliter reddidisse: quod ut
cognosci ab omnibus possit, verba ipsa Ebræa sub-
ijciam: ea sunt, MACCEL SACHED ANI ROEH.
Primum igitur verbum, si Ionathanem sequare, ita
accipias necesse est, ut accipitur in illo, *Assur virga
furoris mei:* quod sanè, ne quid dissimulem, mihi
non admodum placet: ac fieri quidem potest, ut
fallar; sed dico id quod mihi videtur. Deinde SA-
CED, quàm aptè reddatur vigilatè, alij viderint:
vigilans enim SOCED dicitur, non SACHED. ego
ita potius vertendum illum locum existimarem:

Quid tu vides Ieremia? Et dixi: Baculum amygdalinum ego video.

Planè enim in SACHED significatio est amygdalæ,
quam nucem Græcam, sive Thasiam vocant. me-
cum certè Theodotio exposuit, ut relatum à Hie-
ronymo est, *virgam amygdalinam:* & editionis au-
tor vulgatæ, quam *καρυὴν* vocant, quisquis fuit,
βακτηρίαν καρυὴν, id est baculum nucem. Cùm au-
tem vigilo affini voce Ebræis dicatur SOCED,
subijcit Prophetæ, *Ego vigilo ad verbum meum.*
In quo paranomasia elegans, & Latinæ linguæ in-
imitabilis. Simul autem eò respexit, videtur certè,

quòd amygdalus arbor citò crescat, ut est apud
Camium in Commentarijs ad hunc locum.

CAP. LIIX.

Hortus, fons, puteus, poma, uva pro vino.

Hortivocabulum usurpatum invenio in re amo-
rum; hinc illud,

Quod mens hortus habet sumas impunè licebit,

Si dederis nobis quod tuus hortus habet.

Nec aliorum acceperim, quod apud Solomonem,
hortus clausus, Cant. 4, 12. Eandem sententiam
continet, *fons signatus*, ibidem. Nec aliud signifi-
care putei vocabulum videtur in illo, *Bibe aquas è*
puteo tuo. item in illo, *Cavum putei ex quo exsecti*
essis. idque Interpretes Ebraei exponunt, *Cavum*
matricis. Ab hortis sunt, *legere lilia*, Cant. 6, 1. *Sti-*
pate me pomis, 2, 5. Similia sunt apud autores pro-
fanos, *legere olera*, *legere nuces*, *legere poma*. Propeit.

Cum quibus Ideo legisti poma sub antro. Virg.

Malome Galathæa petit lasciva puella.

Sed de his satis. Finiam caput, si hoc prius monue-
ro, *uvas* dici apud Prophetam Hoseam pro vino:
nam *lagena uvarum*, id est, vini: quod ideo uva-
rum vocabulo venit, quia vinum ex uvis exprimi-
tur. Contrà, vinum pendulum, id est, *uva*.

CAP. LIX.

Enarratus locus ex Ps. 26. adversus sententiã Basilij.

Hom. in
Psal. 7.

To *negivodai*, Basilijus ait interdum *donquã negivodai*
significare. adducit autem testimonium ex
Psal-

Pſalmo 26, verſ. 1. *κρίνον ποταμῶν* (ita Baſilius: vulgò *κρίνον ποτ*) ὅτι ἐγὼ εὖ ἀνακίψας ἐπὶ τοὺς ποταμούς. Igitur ſecundum ſententiam Baſilij, *Iudica me*, eo in loco valet, proba me. vix auſim à tanto viro diſſentire: ſed tamen puto melius, *Iudica me*, id eſt, vindica me: ut 7, 9. *Iudica me Domine ſecundum iuſtitiam meam.* & 10, 18. *Ut iudices papillum & tenuem.* & 35, 24. *Iudica me Domine ſecundum iuſtitiam tuam.* Eandem ſententiam continet, 9, 5. *Feciſti iudicium meū & ius meum.* Contra ait, 143, 2. *Ne venias in iudicium cum ſervo tuo:* ſed, *venire in iudicium*, hic valet, litigare, iudicio contendere: quod Apoſtolus dixit, *ἀδελφός μου ἀδελφὸς ὑπὲρταί*, id eſt, iudicio experitur. 1. Cor. 6, 6. alterum iudicis eſt aut patroni: partis adverſæ alterum.

CAP. LX.

Oſculari pro valedicere.

VT congregientes ſe mutuo deoſcularentur antiqua Ebræorum conſuetudo fuit notior quàm ut probari debeat exemplis. Sed & aliàs eodem more utebantur, cùm diſcedentes invicem valedicerent. hinc factum ut oſculari ſimpliciter poſitum reperiatur pro oſculo valedicere. Eius uſus exempla tria nunc occurrunt: unum eſt, Gen. 31, 28. in verbis Labani ad Iacobum: *Non permiſiſti me*, inquit, *oſculari filios meos & filias meas.* Alterum 1. Reg. 19, 20. *Oſculer nunc patrem meum ac matrem meam.* Tertium eſt, Ruth. 1, 14. *Et oſculata eſt Orpha ſocrū ſuam.* Idem mos hodieq; valet in quibuſdam regionibus, ſed imprimis in Anglia.

CAP. LXI.

Ostensum Therſam civitatem olim amœnam & pulchram fuiſſe.

THerſam civitatē (ſedes olim fuit regum Iſraël) ſitam fuiſſe in loco amœno & pulchro, tribus argumentis oſtendi poteſt. Primum eſt à nomine: appellata enim fuit Therſa, à verbo quod placere ſignificat: nam quę pulchra, eadem quoque placere ſolent. Scitum illud Euripidis, quod apud Græcos proverbij locum obtinet, ὅ, τι κάλον, φίλον αἶσι. Ne pulchrum quod eſt, eam habet vim, ut hominum voluntatem ſibi conciliet, facile quę ab omnibus ametur. Teſtati ſunt idem Chaldæi ſapientes, uſitata apud eos locutione: qua quod placet, id ſibi pulchrum eſſe aut videri dicunt. Sed & Græci grammatici τὸ κάλον dictū exiſtimant παρὰ τὸ καλῶν, quòd omnes ad ſe alliciat & vocet. hoc igitur primum argumentum. Secundum eſt ab eo, quòd reges ſibi olim habitationem in ea civitate potiſſimū delegerunt: reges dico Iſraël, quorum aula & regia ibi fuit ante extructam Samariam. Solēt autem reges deligere loca amœna & pulchra, quę inhabitent. Tertium argumentum ſumi poteſt ex Cant. 6, 3. ubi hæc verba leguntur: *Pulchra ut Therſa, decora ut Ieruſalem.* Porrò Thirſa dicimus promiſcuè, & Therſa: niſi quòd hoc antiquum, illud recenti conſuetudine lectum. hęc obſerva, *Therſa pulchrior*: de ea quę forma eſt excellenti. & eſt prouerbiale.

CAP.

C A P. LXII.

No vocis interpretatio: unde Memphis dicta.

Non rectè, si quid sapio, à Hieronymo interpretatur nō requies. Cū enim scribatur ultima Aleph, manifestum est, requiem significare nullo modo posse, tum enim scriberetur ultima heth: est autem nō civitas Ægypti, quam posterior ætas Alexandriam dixit, si credimus Hieronymo, & cūr non credemus? præsertim cū Græciæ translator in huius vocis declaratione minimè sibi consent. modò enim interpretantur Diospolim, modò Memphim. Sed Memphis esse non potest nō, quæ alio vocabulo Ebraicè Moph dicitur, & mutatione litteræ unius, Noph, ex quo perspicitur vanitas declarationis Hieronymianæ, *Memphis, ex ore*; ubi scriptum in Ebræo נופח, Ezec. 30, 16. Sed non est novum, Hieronymum in huiusmodi rebus hallucinari. In Memphis epenthesis est, ut in Rempha, Moph, Menph, Memph, & terminatione Græca Memphis.

C A P. LXIII.

De varijs nominibus crucis: cūr lignum geminum appellata.

Qvod Ebræi dicunt צלצול, hoc Interpretes exponunt lignum, sæpè patibulum, quandoque crucem. est ubi pro eo referunt lignum crucis, aut lignum geminum. Omnia enim hæc nomina reperio. apud magistros hoc amplius reperio, *lignum*

E 5

suspendij. vox enim suspendij adiecta differentiae causa, quia est aliud lignum non suspendij. Lignum ideo appellant, quia vocabulum Ebraicum ita proprie significat, in quo purum putum Ebraismum esse nunquam infitebor. Deut. 2, 23. *Maledictus qui pendet in ligno:* posset verti, *in arbore.* nam arbor pro cruce, quæ & arbor infelix, notum ex ritualibus libris. certè vox Ebraica usitatè arborem denotat. Esth. 7, 9. *En lignum quod paraverat Mardocheo.* hic Græcus, τὸ ξύλον τῆς σταυρῆς. paullo post, *Suspensus est itaq, Haman in patibulo.* Græcus, ἐν τῷ ξύλῳ simpliciter. Ios. 8, 29. *Regem quoque eius suspendit in patibulo usque ad vesperam.* & mox, *Deposuerunt cadaver eius de cruce:* Græcus ἐκ τοῦ ξύλου ἀδύμεν. ecce crucem dixit lignum geminum, scilicet, quia constabat ex duobus lignis, seu mavis stipitibus.

CAP. LXIV.

παῖς pro servo. Ponam in salute.

PSal. 35, 1. τὸς παῖδι κυρίου τοῦ Δαβὶδ, hoc aliter invenimus citatum ex vaticano codice, τὸς δοῦλοις κυρίου. An Interpres ita scripserit, nescio. hoc scio παῖς pro servo in ea translatione sæpè reperiri, ut Psal. 17, 1. τὸς παῖδι κυρίου τοῦ Δαβὶδ. & 113, 1. ἀνέστη παῖδες κυρίου. Et aliàs. Vide Observationes nostras, lib. II. cap. 20. Psal. 11, 6. θύσωμαι ἐν σωτηρίῳ. Interpres, *sacrificabo in salutari.* non vidit scilicet erratum, quod in scriptura vulgata. vera lectio θύσωμαι. ita Complutensis. Ponere in salute, est salutem præstare: quod Symmachus quondam dixit, *manifestam salutem perficere,*

ficere, ut paret ex fragmentis nostris. Nam σωτήριον, salus. idem videlicet quod σωτηρία, ut in illo, παρ' αὐτῆς γὰρ τὸ σωτήριόν μου. olim aliter. Basiliius hom. in Psal. ζα.

σωτήριον γὰρ ἐστὶ ἐνομάζειν τῇ χάριτι τῆς χριστοῦ Ἰ. Θ. εἰ.

Non reprehendo.

CAP. LXV.

Theodoreti locus suspectus de mendo. notatus Theodotio.

IN Theodoriteis Psal. 26. ad versum, *Legem pone mihi. Domine in via tua.*

Pro, legem pone mihi, Aquila quidem & Theodotio, illumina dixerunt.

Locus suspectus de vitio. Nam apud Euthymium laudatur Aquila, qui hic verterit, *doce me.* rectum opinor esse, *Aquila quidem doce me, & Theodotio illumina dixerunt.* ita posuimus in fragmentis nostris, neq; adhuc pœnitet. Et si Theodoretus aliter scripsit, frustra est, mea quidem sententia. Verba Euthymij, ut leguntur apud Interpretem, *Aquila pro legē pone, reddidit, doce me, hoc est, saluantes leges tuas doce me; me inquam per semitam spiritualis legis tue incedentē, & qua ad te tendit.* hætenus Euthymius. Cæterum Theodotio videtur olim legisse ORENI, id est, illumina me. error lectionis manifestus. nam scriptum in Ebræo HORENI, cum aspiratione.

CAP. LXVI.

Περὶ δέκατα. εἰς τέλῃ. MALACH.

Psal. 23, 5. ὅτι κύριος ἐν γενεά δέκατα. editio Complutensis, ἐν γενεᾷ δέκατων, propius Ebraicam scri-

pturam δικαίου: sed δικαίω placet. ὡς γενεᾷ δικαίῳ, id est, pro genere hominum iusto. Ita Evangelistæ aliquoties locuti sunt. Psal. 9, 12.

Μὴ ἐπιλάβῃ τὴν πονήσαν σου εἰς τέλος.

Verior lectio in Vaticano, μὴ ἐπιλάβῃ τὴν πονήσαν. abest totum illud, σου εἰς τέλος. meo animo εἰς τέλος redundat à glossemate, quod sumptū putarim ex eodem Psalmo. nam aliquot antè versibus, ἕκ εἰς τέλος ἐπληροσθῆσεται ὁ πτωχός. valet autem, *in perpetuum*. Neque aliter intelligas, *Quoniam non in finem oblivio eris pauperis*. versu decimo sexto:

Κύριος βασιλεὺς εἰς τὸ αἰῶνα.

Vaticanum, βασιλεύσει εἰς τὸ αἰῶνα. omnino vulgata lectio verior. Nam ut demus Interpretes olim legisse MALACH, tamen id malè reddunt βασιλεύσει. est enim verbum præteritum MALACH ἐβασίλευσε, mirum nō corrigendum, βασιλεὺς εἰς τὸ αἰῶνα. Ps. 5, 13 εὐλογ. δικαίου. Κύρις ὢς, &c. distingue, δικαίου κυρίου, ὢς ὁ πτωχός. ex Biblijs regijs.

C A P. LXVII.

Explicationes nominum Ebraicorum multoties emaculate apud Hieronymum.

COnabor hoc capite maculas aliquot eluere ex libro de nominibus Ebraicis, bene an secus aliorum exilimatio esto. In nominibus de Genesi.

Assyriorum, diligentium.

Mirū hoc mendum hætenus animadversum non fuisse. leg. dirigentium. paullo pōst, *Assur, dirigens vel beatus.*

Charmi

Charmi, vinea mea, vel cognatio mea.

quid minus credibile quàm Charmi significare cognatio mea. citra controversiam igitur scribendū, *vinea mea vel cognatio mea.* ita Glossæ veteres.

Dison, fortis papilla.

Nihil huc papilla facit. legerim, *fortis pupilla*: nam *ISON*, pupilla. infra rectè, *Fison*, os pupilla.

Ammon, filius populi mei.

Nisi animi fallor, in mente habuit locum Gen. 19, 35. ubi Ammon legimus pro Ben-ammi, translatione vulgata.

Barad, grando.

Ita legendum ex Gen. 16, 14. vulgò perperam Barad, per t.

Disan, quidā putant fortē elephantē interpretari.

elephantem, i. ebur: ut in illo, *ἐπὶ εὐρείᾳ ἐλεφαντίνῃ*, id est, eburneis. Alioqui elephas *PHIL* dicitur; non *SAN*: quod usitatè ebur significat. sed propriè dentem, id est, *SEN*. & compendio dictum dens, pro dens elephantis de ebore. In nominibus de Psalterio.

Lamech, doctrina.

Res est, non coniectura, *Lamed, doctrina*. In nominibus de Iesaja.

Sorec, ultima vel electa.

Fortè legendum, *optima vel electa*. In nominibus de libro Iudicū, *Sorec, electa, optima*. Ex libro Iudicū.

Baraenim, creatura nidorum, sive tribuli.

Emendo, *Baracenim*. & est genus spinæ, quæ Ebraeis Barcan: unde plurale Barcanim, Iudicum 8,

7. & 16, BARCANIM, Aquila, spinas: Symmachus, tribulos. In nominibus de Matthæo:

Ged-semāni, vallis pinguedinum.

Tolle litteram, manifesta interpretatio erit, G E, vallis; SEMANI, pinguedinum. Fortasse an corrigendum Ged-semāni, ex dialecto Syriaca: dicam de hac replura, aut potius iam dixi in secunda parte commentarij mei ad voces novi testamenti. In nominibus de Marco pridem restitutum monui, Talitha; ubi vulgò:

Tabita cumi, puella surge.

Exinterpretatione. nam Tabitha, dorcās: Talitha, puella. nihil certius. ex secunda Petri

Sodomis, tacentibus.

Deest vox, pecoribus, aut similis. SEH, pecus, DOMEH, tacens. In nominibus ex Genesi, *Sodoma, pecus silens.* ex epist. ad Romanos, *Sodoma, pecus tacens.* ex Apocalypsi, *Sodoma, pecori tacenti.* Ad dam ex secunda ad Corinthios:

Beluir, cata angustia.

Antea emendavi Beliar: quæ Græca lectio est, pro Belial. Beluir, vox non nauci. vide Commentarium nostrum ad voces Ebraicas novi Testamenti. In nominibus de epistola ad Galatas:

Syra, mensura sive tentatio.

Nomen Syra non repertum in ea epistola. proinde confidenter lego, *Syna, vel Sina*: cuius mentio, Galat. capite quarto, versu vigesimo quarto. ex epistola Iudæ, *Sina, mensura vel tentatio.* sic etiam Glossæ veteres. In eisdem, *Sinai, mensura mea.*

CAP.

C A P. LXIIX.

*Locus ex Psalterio Græco emendatus: itemq; aliter
ex Theodoro & Eusebio.*

Psalmodum liber Græcus quod habet in editionibus vulgarijs Psal. 88, 20. τότε ἐλάλησας ἐν ὄρεσι τοῖς ἁγίοις σου, id secundum veritatem Ebraicam legitur in Vaticano τοῖς ἁγίοις σου. ita enim Canterus laudat. Cæterum pro certo constat editionem communem olim habuisse τοῖς ἁγίοις σου. Cæteras omnes præter sextam τοῖς ἁγίοις σου. nam sexta τοῖς προφήταις σε. hoc notū ex epistola ad Suniam & Fretelam. malè igitur apud interpretem Theodoretum: *Tunc locutus es in visione sanctis tuis.* Symmachus autem sic dixit *Tunc locutus es per visionem filijs tuis.* nam contrarium verū. Symmachus enim transulit *per visionem sanctis tuis*, quod κοινὴ habebat, *in visione filijs tuis.* res clara. neque dubito quin Theodoretus in hanc sententiam scripserit: *Tunc locutus es per visionem sanctis tuis.* Sic enim Symmachus dixit, pro, *Tunc locutus es in visione filijs tuis.* Addam producendi capitis Eusebij locum ex decimo ἀποδείξ. quo in loco Symmachum allegat ex Psal. 55. versum 14. ita interpretantē, οὐδ' ἂν δραπετὶ δημοτὸς πᾶ μοι καὶ ἡσέμων μου καὶ γνωστὸν μου. Theodoretus contrā *Produce meo*, inquit *Symmachus familiarem meum interpretatus est.* puto verum esse. nam vulgata editio ἡσέμων μου. Sic igitur emaculandus Eusebius, δημοτὸς μοι καὶ αἰκῶν μου. etc. ita conijcio. rectè an secus, existimatio erit doctorum.

Caliga pro sandalijs.

VT dies diem docet: ita locus locum illustrat. id aded in mētem mihi venit ex Hieronymi verbis, quæ sunt Iesai. 20, cōmentariorum libr. 5. *Eo igitur tempore quo vicina civitas capta est, precipitur Esaia, ut deposita saccea tunica (hic enim erat habitus prophætae populi delicta plangentis) & calcamentis è pedibus, quæ lxx. σανδάλια, id est, caligas vocāt, nudus & discalciatus incederet.* Hic quod ait, *quæ lxx. σανδάλια, id est caligas vocant*, aliquando mihi molestum fuit: nam quis tam imperitus, qui nesciat σανδάλια dici genus calcei? Quomodo igitur caligas interpretatur? an per imperitiā hoc ei excidit? ita olim opinio fuit; quam nunc muto. nam caligas pro sandalijs posuit etiam interpres vetus Latinus Aët. 12, 8. *& calcea te caligas tuas*, quod ex Græco alij vertunt, *subliga sandalia tua.*

Legi apud Ebraeos animam meam, quod in irrationibus vetustis, animam suam. simul explicata ratio sensusq; utriuslibet lectionis.

PSal. 24. 4. *Qui non extulit in vanum animam suam.* Sic enim & Græci explanāt, & beatus Hieronymus, necnon Paraphrastes Chaldæus. Nos contrā in Ebræorum libris sic invenimus, *Qui non extulit in vanum animam meam; meam*, inquam, non suam. Cū enim litteræ consonantes referant animam suam, admonent Massoritæ legendum,

animam meam. quod idem vocales, quibus hodie utimur, clarè satis testatur, ut non opus sit alia probatione. Diversitas enim omnis in alternatione ioth & vau: quæ facillimè inter se permutantur. Quare cùm posteriorem illam reperiamus apud Ebraeos veluti synceram ac germanam scripturam, querendum videtur, quid sibi David velit cùm dicit, *non extulit in vanum animam meam.* Nam, *non extulit in vanum animam suam*, valet ut si dicas, non desideravit res vanas: sicut apud prophetam Hoseam, *Ad peccatum populi mei tollunt animam suam.* Porro tollere nomen Domini ex Mose notum est pro iurare: ut idem videatur esse, *tollere animam Dei.* Nam anima Dei, ipse Deus. itaque cùm legitur, *iuravit Deus per animam suam*, hanc sententiam continet, iuravit Deus per seipsum. Non tulit igitur in vanum animam meam, sensus est, non iuravit frustra, aut temerè leviq; de causa. Sic ait, *Non tollam nomina eorum labijs meis*, pro eo quod est, non iurabo per eos. idem ferè cum illo quod sequitur, *non iuravit dolo.* Nisi quòd aliud sit, iurare frustra: aliud, iurare fallaciter, vel dolo malo; quem hoc Ebraico vocabulo significari planè nobis persuasum est. Ceterum quòd Græcus dixit, *ἐνὶ δόλῳ*, Hieronymus per adverbium extulit, *dolosè*: eleganter.

CAP. LXXI.

Sententia aliquot Solomonis collata cum alijs ex Comœdia Latina.

L Vbet sententias aliquot comœdiæ veteris conferre cum ijs, quæ apud Solomonem in libro

F

de proverbijis. Ex quibus illa primùm occurrit elegantissima gnome:

Proverb.
15.15.

Cor latum, continuum convivium.

per quam significatur quod Comicus dixit:

Bonus animus in mala re, dimidium est mali.

& alibi: *In re mala animo si bono utare, adiuvat.*
Nisi quod Salomo hoc amplius significat eos, quibus mens bene conscia, voluptate quadam continua perfundi. contra Comicus:

Nihil miseriùs animo sibi conscio.

Idem Salomo Proverb. 17, 19.

Qui extollit fores suas, querit cladem.

& Comicus iisdem penè verbis:

Qui querit alta, is malum videtur querere.

Sed & Proverb. 29, 3.

Qui amicus est meretricum, perdit opes.

quod profanus ille sic extulit:

Intimum esse mulieribus, amanti multo pessimum est pecunia.

Verum est verbum quod memoratur, Ubi amici, ibidem sunt opes. Inverte, Ubi opes, ibidem sunt amici.
& conveniet cum illo, Proverb. 19, 6.

Omnes amici sunt viro munifico.

huius contrarium, *Immunem crues odere sui.*
Proverb. 20, 6. *Vrum fidum quis inveniat?*

q. d. nemo facile inveniat. Plautus Pseudolo:

Pauci ex multis sunt amici homini qui certi sent.
Proverb. 5, 3. *Favum stillant labia extraneæ.* & altero pòst versu:

Novissimū eius iam amatum, quàm absynthium.
Cistell.

Cistellaria, Namque cecastor amor & melle & felle
est fecundissimus:

Gustu dat dulce, amarū ad satietatem usq; oggeris.

CAP. LXXII.

Quod in Evangelio Matthæi plerisque exemplari-
bus Græcis καλίσουσι, in alijs legi καλίσας. superq;
eo adducta sententia Hieronymi: nem Eusebii.

Matth. 1, 23. variant nonnihil exemplaria Græca.
nā quod in alijs καλίσουσι, in alijs legitur καλίσας.
quæ lectio haud dubiè convenit cum veritate E-
braica. Tamen καλίσουσι, præter Interpretem nostrū,
etiam Syrus legit. Caterum Hieronymus opina-
tur Mattheū initio scripsisse καλίσουσι, quod declarat
in tertio commentariorū super Ies. per hæc verba:

*In multis testimonijs, quæ Evangelista vel Apostoli
de libris veteribus assumpserunt, curiosus atten-
dendum est, non eos verborum ordinem secutos esse;
sed sensum. Unde in presenti loco, pro concipiet
in utero, Matthæus posuit, in utero habebit: & pro
vocabis, vocabunt.*

Eusebius contrā, quod à Matthæo rectè & secun-
dum veritatem Ebraicam scriptum erat καλίσας, id
ab alijs deinde per imperitiam mutatum censet in
καλίσουσι. cuius hac de re locus est in commentarijs
Ies. 7. quem sic ex Græco conversum offendimus:

*Quæcum aliqui non animadvertent, in Evange-
lio Matthæi ex vocabis, fecerunt vocabunt, cum
ita non habeat prophetica lectio. nam vox Ebraica
vocabis sonat, & omnes Interpretes congruenter*

eam transferentes, ita eam reddiderunt.

CAP. LXXIII.

E Salomonis proverbij locus explicatus.

PROverb. 7, 22. *Sicut compes ad castigationem stulti.* Ordo & sensus, sicut stultus properat ad compedem nesciens eum paratum esse vitæ suæ: ita miser ille, &c. hæc veritas sententiæ Solomonis. usus autem est figura, quæ ordinem verborum invertit: figura ipsis pueris nota. Sic apud Davidem, *miserunt urbem in ignem.* Amplius est in Ebraismo, *ad castigationem compedis*, pro, ad compedem castigatorem: & additum, castigatorem, differentię caussa, quia est alius compes inter ornamenta pedum, mulieribus olim in usu, ut paret Ies. 3. at in Latio nulla huiusmodi ambiguitas. igitur, *compes castigationis*, id est, compes simpliciter.

CAP. LXXIV.

Quæsitum de etymo, ac ratione nominis SOHARETH.

SOHER, per h, heth Ebræis significat negotiatorem. Ab hoc nomine, & ab illa significatione deductum SOHARETH nomen putavere nonnulli, (est genus lapidis Esth. 1.) videlicet eam rationem secuti, quod in manibus negotiatorum multus admodum versaretur. hanc etymologiam notatam reperies apud expositores Ebræos. ego magis puto à SEHOR, circum, SOHARETH, quod forma esset rotunda: & ab eodem deductum existimo SOHERA; id est, scutum, cuius forma simili-

liter

liter rotunda. Hæc si cui non approbantur, ineat
 aliam rationem originis ostendendæ. Fortè enim
 dictus eo nomine SOHARETH, quòd in trichi-
 nijs, ubi per circulos accumbebant, sterni soletet:
 sanè quidem accubitus huiusmodi Syra termi-
 natione ASHARVTHA vocatur, unde BETH
 ASHARVTHA, locus in quo hoc modo discum-
 bebatur.

CAP. LXXV.

Quàm latè pateat apud Ebræos vocabulum fratris.

Frater usitatum vocabulum est, idque propriè
 in ijs qui eundem parentem habent, ut Genes.
 4, 7. *Insurrexit in Habelem fratrem suum.* Sed trans-
 fertur in alios, ut etiam fratres dicantur cognati,
 gentiles, alij quilibet. Cognati, ut Genes. 12, 5.
Audivit Abram captum fratrem suum. ecce vocat
 Lot fratrem Abrami, nimirum, quia consanguini-
 us. erat enim filius fratris ipsius, ut disertè scri-
 ptum Gen. 12, 5. Cave aliter intelligas, Act. 1, 14.
Fratres Domini: de quibus mentio & in Euange-
 lio. Gentiles, ut Levit. 25, 46. *In fratres vestros fi-
 lios Israël.* Alij quilibet, ut Levit. 19, 17. *Non ha-
 bebis odio fratrem tuum.* huc refer, *vir ad fratrem
 suum*, id est, alter ad alterum. Est ubi fratres ap-
 pellentur, qui eiusdem inter se religionis sunt. item
 socij & amici. Sic sanè Tyrii vocantur fratres lu-
 dæorum. Nonnunquam frater, id est, amator:
 ita soror, id est, amica; unde, *Soror nobis parvula.*
 In additionibus apocryphis, Esth. 15, 8. *ἡ γὰρ ἐστὶν ἀδελ-
 φός σου, ἀγάπης, ἢ καὶ ἀποδάμνης*, id est, amicus: vox blan-

dicentis. Proverb. 18. *Qui segnis est in opere suo, frater est asoti.* hic frater, valet, similis: ac si diceret, germanus asotus est, geminus decoctor est.

C A P. LXXVI.

Bis in Sabbatho. *μὲν σαββάτων.*

LVc. 18, 12. *Ieiuno bis in sabbatho.* explicamus alibi, bis in septimana: nihil verius. Etiam sabbatha dicebant *πληθυντικῶς*, pro hebdomada. itaque *μὲν σαββάτων*, id est, *ἡ πρώτη ἡμέρα τ' ἑβδομάδος*, ut rectè Theophrastus explicat, qui dies nobis dominicus dicitur. Nescio an rectè sit apud eundem Theophrastum, *ἡμέρας οἱ ῥηριστοὶ δευτέρου καὶ πέμπτου.* & rectè quidem esse addocet Epiphanius *ἡ ῥηριστῶν*, *ἡμέρας*, inquit, *δὲ τῶν σαββάτων δευτέρου καὶ πέμπτου.* quæ verba hoc significant, solitum ijs ieiunare bis in hebdomada, videlicet secunda & quinta septimanæ, id est, diebus Lunæ & Iovis. Sed Isidorus de etymologijs:

Statio, inquit, est observatio statutorum dierum vel temporum: dierum, ut quarta feria & sexta ieiunium ex veteri lege præceptum: de qua statione ex Evangelio dixit ille, Ieiuno bis in sabbatho, id est, quarta & sexta sabbathi.

Facit ut de ea re non nihil addubitem. sed videro:

C A P. LXXVII.

Ex commentarijs Hieron. locorum duorum correctio: unus in veterem lectionem restitutio.

IN commentarijs Iesaiæ 46. initio capitis:
Quem Græci Belum, Latini Saturnum vocant.

ita

ita nuperus corrector emendavit. Vetus lectio:

Quem Græci Belum, id est, Saturnum vocant.
ferri potest. sententia est, Qui Ebraeis Bel, eum
Græci terminatione Græca, *βελων*, id est, Saturnum
vocant. alio qui Saturnum Græci *κρόνον* indigitant.
Glossarius Suidæ, *βελων*, id est, *κρόνος*. In iisdem comment.

*Unde & in Proverbijs legitur, Aquilo ventus du-
rus. Nomine autem alio dexter vocatur, qui cum
per se durus sit ac sinister, &c.*

Lego ac distinguo, *Aquilo ventus durus, nomine
autem alio dexter vocatur. Quicum per se durus sit,
&c.* Quin hæc vera sit distinctio, non ambiget, qui
adibit ad locum, qui habetur Proverb. 27, 16. *in* *Vide eius-*
traductione Græca, *βόρεος οὐρανός, ἀνεμός, οὐρανός* *dem com-*
ment. Je-
rem. 1.
id est, Boreas durus ventus, nomine
autem dexter vocatur. In eisdem capite 25.

*Pro eo quod nos vertimus faciem vinculi colligati,
super omnes populos, Aquila interpretatus est, fa-
ciem tenebrarum super omnes populos.*

emēdo: faciem tenebrarum tenebrarum. primum ex
codice Ebraeo, ubi ea vox, quam Aquila hic reddit
tenebrarum vocabulo, bis legitur: deinde ex illo
ipso loco Hieronymi, quem miror correctorem
non observasse. Nam sequitur:

*Cumq; Aquila bis tenebras dixerit, Theodotio
semel tenebras nominavit.*

CAP. LXXIIX.

Mentiri pro fallere.

HAbac. 3, 17. *Mentietur opus olivæ, id est, Quasi in*
fructum olivæ non faciet. ita Hieronymus ex-
Genes.

plicat. Mentiri pro fallere, paulò minus quàm pro-
 tritum. Ergo *mentietur*, fallet agricolam, quia fru-
 ctum nullum edet. Nihil verius. Sic interpretor
 2. Reg. 4, 16. *Ne mentiaris ancilla tue*, ne fallas an-
 cillam tuam. & Iob 41, 6. *Ecce spes mea mentita est*:
 hoc dicit, spes mea me fefellit: ego frustratus sum
 spe mea. Neque est ut aliter accipias Iesa, 58. 11.
Cuius aqua non sunt mentita. nam sensus, cuius a-
 quæ neminem fefellerunt, nimirum quia peren-
 nes, nec unquam defecerunt. Huius rei ignoratio
 tenebras offudit Interpretibus, Psal. 4, 3. *Diligetis
 vanitatem, & queretis mendacium*. Verùm perspi-
 cuè loquitur de regno Absolomi, quod menda-
 cium vocat, quia per fraudem occupatum, & simul
 ut innueret non stabile futurum. Nam ut mentiri
 est fallere: ita mendacium vocatur quod minimè
 diuturnum est, vel quod exitum habet contra opi-
 nionem nostram. Addam his locum ex traductio-
 ne Aquilæ Pontici, quem scio vulgò aliter con-
 verti ex Ebræo. Locus est Genes. 38, 5.

*Et factum est ut mentiretur in partu postquam
 genuit eum.*

hoc significat, ut non amplius pareret. ita senten-
 tiam esse paratus sum pignus dare in omnes fortu-
 nas meas.

C A P. LXXIX.

*Quid sit apud Theodotionem Naphech: correctumq;
 erratulum Hieronymianis codicibus.*

Annotat Hieronymus è Theodotione olim
 additum fuisse in septuaginta, *ἐν ἑπτάηξ*, Ezech.
 27, 16.

27, 16. quod tamen hodie in libris editis, quos viderim, desideratur. Verba Hieronymi:

In Naphec de Theodotionis editione in lxx. additum est, pro quo Symmachus, vertit polymita.

emendo, in *Naphech*: sic olim legebant pro *Nophech*. Est autem *Nophech*, ut videre est, Exod. 18, 18. nomen gemmæ. Quo magis miror, quid Symmacho in mentem venerit, ut hoc in loco interpretatus sit *NAPHECH*, *polymita*; si modo ita interpretatus est. Nam dicam ingenuè quod sentio, vereor ne non Hieronymus, ut aliàs sæpè, ita hic quoque dormitaverit. dico dormitaverit, quia suspicor interpretationem illam non esse vocis *NOPHECH*; sed eius, quæ mox sequitur, *RECMA*, quam lxx. *ποικίλματα* transfulerunt. Suspicionem meam iuvat, quod infra versu 24. *RECMA* A. Σ. *polymita*. Θ. *varia*, quod ita esse declarat his verbis Hieronymus:

Polymita quoque, quæ Theodotio varia interpretatus est, de Aquila & Symmacho addidimus.

Cæterum pro *ὡναφικ*, reperio in nonnullis libris *ὡναφικ*. error geminus ei, quæ notamus lib. i. Quest. 80. in quo ultima præcedentis exclusit primam dictionis sequentis. Qui insolens hoc esse putabit, is videlicet in veterum scriptis est insolens.

CAP. LXXX.

Legi debere τὴν θύραν αὐτῆς, quod in quibusdam libris τὴν χύραν αὐτῆς; in alijs legitur τὴν θύραν αὐτῆς.

RECTENE est Psal. 131, 15. editione Græca Complutensi, τὴν θύραν αὐτῆς εὐλογῶν εὐλογῆσα?

Et rectè quidem esse dubitare nos non finit veritas Ebræa. Sed & Theoderetus olim ita legit. Tamen certum est pleraque exemplaria Græca olim habuisse *חַי חֲבֵרָא אֲדָרְ*. ex quo tralatio nostra, *Vidua eius benedicens benedicam*. utramque lectionem notat Hieronymus, libro de Questionibus in Genesim ita scribens:

Verbum SEDA, quod hic omnes ore consono inueniunt, id est, cibaria, vel stercia interpretati sunt, in Psalterio quoque habetur. ubi enim nostri legunt, Vidua eius benedicens benedicam, (licet in plerisque codicibus pro vidua, hoc est pro חֲבֵרָא nonnulli legunt חֲבֵרָא) in Ebræo habet SEDA, id est, cibaria eius benedicens benedicam.

Ego & aliam lectionem repperi, sed pariter corruptam, videlicet *חַי חֲבֵרָא אֲדָרְ*, & apud interpretem, *portam eius benedicens benedicam*, in Biblij Basilæ impressis. Cæterum improprie, ut mihi videtur, Hieronymus interpretatur SEDA, cibaria: ego potius verterim, *venationem*. nam SAIAD, venari. eodem modo verterim Græcū *חֲבֵרָא*. quam moris sit Ægyptiorū *חֲבֵרָא* far vocare, quod nunc corruptè Atheran nuncupant. autor Hieronymus adducto suprâ loco.

CAP. LXXXI.

Soror, id est, amica.

Veteres Ebræi amicas eleganter sorores appellabant. Ita interpretandus locus ex Cantico Canticorum, 8, 8. *Soror nobis parvula.*

Nam

Nam soror, id est, amica. non enim reapse ei soror erat; sed amica. ideo sororem vocat, ut alibi, *Soror mea sponsa*. Invenio ita locutos & autores Latinos. Tibullus:

Tēq, suis iurat caram magis esse medullis,

Sive sibi coniunx, sive futura soror.

Contrà, ἀδελφίδες apud interpretem Græcum, id est, amicus, sive amator. Hieronymus fratrualem convertit: alij, patrualem: alij, nepotem. Cavete aliter illa acceperitis.

ὅς μὴ λανθῇ τοῖς ἑταίροις ὅ δὲ μὲν, ἕως ἀδελφίδος μὴ
ἐταίρου ἢ υἱοῦ.

Item illa, *Similis est fratruelis meus caprea aut hirculo cervorum*. quæ invenies apud Hieronymum in homilijs, quas ex Origine traduxit. Porro ἀδελφίδες, pro quo scriptum semper in libris vulgatis ἀδελφίδος, rectè an secus nondum probè scio, ἀδελφίδες inquam, id est, nepos ex fratre aut sorore, hoc est, fratris aut sororis meæ filius.

C A P. LXXXII.

Locus quidam ex Psal. 149. examinatus.

Psalmo 149, 2. *Lætetur Israël in factore suo*. sic enim Hieronymus explanat, quod Græci ante ipsum verterant, ἐπὶ τῷ ποιητῇ αὐτοῦ, id est, in eo qui fecit eum. Porro notandum in codicibus Ebraicis esse nomen participij plurale, tanquam si dicas, *in faciētibz se*. cuius rei causam si quis forte quærat, sciat hic subintelligi nomen **ELOHIM**, quod terminatione plurale est. Quare quæ epitheta ei tribuuntur, ea ratione non nunquam veniunt

in numero multitudinis, ut ELOHIM CADISIM id est, Deus sanctus: sic enim interpretantur ad sensum, cum ratio numeri Ebraici postulet, dii sancti: sed Interpretes sensum explanant. Sic Iob 35, 10. *Ubi Deus factor meus.* Et Iesa. 54, 5. *Quoniam maritus tuus factor tuus, Dominus Sabaoth nomen eius.* singulariter vertunt, quæ tamen apud Ebræos leguntur in numero multorum. Rectè autem sic vertunt, meo animo: siquidem in his & similibus locis habenda est ratio sensus magis quàm terminationis, quia deorum vocabulum apud nos non usurpatur de uno singulari, quemadmodum nomen ELOHIM apud Ebræos.

C A P. LXXXIII.

Verbum cognosco de honesta consuetudine mariti cum uxore, & contra uxoris cum marito.

ET Adam cognovit Hevam uxorem suam. honestè dixit, pro, consuetudinem habuit cum ea. Genes. 4, 1. Sic locutus est aliquanto pòst, *Et cognovit amplius uxorem suam.* & 19, 8. *Dua filia, quæ non cognoverunt virum.* ex quo manifestum est, sermonem illum dici etiam de consuetudine uxoris cum marito. Sic 24, 6. *Virgo, quæ virum non cognoverat.* quanquam in his locis viri vox non tam maritum significat, quàm alium quemvis.

C A P. LXXXIV.

De usu quodam verbi adifico.

ADificare in usu sermonis Ebraici usurpatur de liberis, ut Deut. 25, 9. *Sic fiet viro, qui edificaverit*

ficaverit domum fratris sui. & Ruth. 4, 11. Sicut Rachel & Lia, quæ edificaverunt domum Israël. quæ edificaverunt, id est, quæ sobole instruxerunt. Recteque Gen. 16, 2. vetus interpretatio habet, *liberos suscipiam*, quod in Ebræo ad verbum, *edificabor ex ea*. & Gen. 30. 3. *habeam ex illa filios*, pro eo quod Ebræus dicit, *edificabor etiam ex ea*. Hinc filij nomen Ebraicum, quod est BEN, quasi ædificium parentū, qui etiam fabris assimilatur: ex quo illud,

*Hæc argumenta ego ædificijs dixi. nunc etiam volo
Dicere, ut homines ædium esse similes arbitremini.*

*Primum dum parentes fabri liberū sunt, & fun-
damentum*

Substruunt liberorum.

Et aliquanto post.

Nam ego eo frugi usque & probus fui,

In fabrorum potestate dum fui.

En perspicuè fabrorū nomine parentes significat: liberos autem appellat ædes, nempe ut ab Ebræis dicuntur, BANIM, à BANA ædificauit. ab eodem verbo est BATH, filia, quæ compendio sic appellatur pro BENETH. itaque veteres etiam BETH legebant. Ex hac observatione lucem facies, 1. Sam. 2. *Et edificabo tibi domum fidelem.* nam per domum intelligit familiam. Ædificare autem alibi dixit facere, videlicet, Exod. 1, 21. *Et fecit eis domos,* de quo aliàs.

CAP. LXXXV.

*Manum Dei ambignè dici & favorem auxiliū ve
Dei, & plagam divinitus inflictam.*

MANUM Dei usitatē intelligimus plagā, ut Iere.
 15, 17. *Propter manum tuam habuisti solus.* &
 Ruth 1, 13. *Exiit in me manus Domini.* nam plaga
 manu infligitur. Interdū etiam in favoris & auxilij
 significatione ponitur: idque non ex eo tantū
 intelligi potest, quod Iud. 2, 16. legitur: *Manus*
Domini fuit contra eos in malum, ut inde conjicia-
 mus esse etiam manum Domini quandoq; in bo-
 num: sed magis ex loco Nehemiæ, qui habetur
 Nehem. 2, 8. *Et dedit mihi rex secundum manū Dei*
mei bonam erga me. Sic accipitur Luc. 1, 66. *καὶ ἦτορ*
αὐτοῦ ἦν μετ' αὐτῶν, id est, & manus Domini erat cum
 eo. Huc referri posset, *Abscisi sunt à manu tua:*
 ut hoc dicat, exciderunt gratia & favore tuo. quan-
 quam in Quæstionibus id exposuerimus, à manu
 tua. à cura tua, ut Esth. 2, 3. *In manū Hege Eunuchi*
regis custodis mulierum. Manum pro auxilio etiam
 Pindarus dixit Olymp. 10. *Θεοῦ ἐνὶ παλάμῃ.* idque
 Scholiastes enarrat, *τῇ τῷ θεῷ δοθέντι καὶ βοηθείᾳ*, id est,
 ope diuina.

C A P. LXXXVI.

*Fusca sum, sed expetita. Quale genus ornamentum
 sit THOR, & unde appellatum. Vulgata inter-
 pretatio reiecta: nempe vetus.*

CANT. 1, 5. translatione Hieronymi,
Nigra sum, sed formosa.
 alius Interpres, *Nigra sum, sed decora*, hoc est, de-
 centi specie ac formola. potest etiam verti, *Fusca*
sum, sed expetita. Propertius:

Vidistis

Vidistis pleno teneram candore puellam:

*Vidistis fusco, *ducit uterque color.*

al. dulcis.

Cant. 1, 10. *Pulchra sunt genæ tuæ* BATHORIM. Quid THORIM? vertunt *murenulas*, ut opinio meā tenet, non rectè: nam *murenulæ* de collo dependent. Erant autem, ut ex hoc loco haud vanè colligimus, ornamenta genarum ex auro instar turturum; unde & nomen habent. nam THOR propriè turtur. nos turturellas appellemus licet (datur hoc nobis, ut in re inusitata verbo utamur novo.) Sic versu, qui proximè sequitur: *Turturellas aureas faciemus tibi.* hoc vult, decoræ sunt genæ tuæ turturellis, ac si diceret, turturellæ decorant genas tuas. Vetus omnis interpretatio, *Pulchra sunt genæ tuæ turturis*, id est, CHATHORIM. error (si modò error est, ac non potius olim ita scriptum fuit) ex affinitate, quæ inter BETH & CHAPH.

C A P. LXXXVII.

Errasse videri Theodoretum super Raab nomine, ex inscientia sermonis Ebraici.

Memor ero Raab & Babylonis. hunc ex Psal. 87, 4. locum Theodoretus ita enarrat, ut eius videatur neutiquam pervidisse intellectum: *Raab*, inquit, & *Chananaa* & *meretrix* fuit. Quod etsi verissimum sit, tamen alienum est ab hoc loco, & ut dici solet, οὐδὲν πρὸς διόρθωσιν. Cæterum Græci vocales non adspirant in medio. itaque Raab scripserunt pro RAHAB. est autem RAHAB vocabulum ambiguum, nam & meretricem illam significat, de qua

mentio in historia Iosua, & est RAHAB nonnunquam Ægyptus: sed tum perpetuo scribitur per H simplex: cum meretrix RAHAB appelletur per H geminum, quod vocant heth. hæc cum ignoraret Theodoretus, non mirandum si existimaverit hic agide meretrice: quod tamen secus est. nam agitur de Ægypto, quæ eodem modo nominatur, Iesai. 51, 9. & Psal. 89, 11. sententia Ebreorum: quorum sententiæ consentanea interpretatur paraphrastes Chaldaeus.

C A P. LXXXIIX.

*Aridam pro terra ut à Mose sic ab Homero ὕγην
dictam esse pro mari.*

THῆν ὕγην veteres poëtæ Græci interdū sine ulla adiectione vocabant mare, & ita hoc nomine usus est Homerus, πολλὴν ἐφ' ὕγην; cui prorsus simile apud scriptores Ebræos, cum aridam dicunt pro terra. Sic locutus fuit autor antiquissimus, idemq; scriptor grauiissimus Moses, Gen. 1, 9. & appareat arida. & post paullo manifestius, Et vocavit Deus aridam, terram. ecce clarè adfirmat terram esse quā prius aridam vocavit. Sic usurpatur quoque hæc dictio Ion. 1, 9. Qui fecit mare & aridam. & 2, 11. Evomuit Ionam in aridam. item Matth. 22. περιέγεις τὴν θάλασσαν καὶ τὴν γῆν, id est, mare & terram. Huc faciunt Græcæ illæ compositiones, ξηροβατικὸν, ξηροτορικὸν, ξηροδοτικὸν, ξηροτοφείον: quibus per ξηρὸν id ferè significatur, quod nos terram dicimus.

C A P. LXXXIX.

Decet verbum constructum cum Dativo.

Levi-

Leviculum quiddam notabo, & vix dignum nota. Psal. 33. 1. translatione Hieronymi:

Rectos decet landatio.

hoc Ebraeus construit, *rectis decet*. Sic Græci quoque τοῖς εὐδοκῶσι ἀγέται, & nonnunquam Latini veteres Græcorum videlicet imitatione & exemplo. Plautus Amphitruone, *nostro generi non decet*: & alibi, *ornatum capiam qui poris decet*. Terentius, *ut vobis decet*. Cicero, *quandoq; id deceat prudentia tua*.

CAP. XC.

Enarratum quid sit, Pars vulpium erunt.

Psal. 63. 11. *Pars vulpium erunt*. expono, esca vulpium erunt. mutuo sumptum à partibus distribui solitis in convivio. Eadem metaphora est in illo, *Dominus pars mea & calix meus*. Alia expositio: *pars vulpium erunt*, vastabuntur. Amant enim vulpes versari in locis vastis ac desertis, Ezech. 13, 4. *Quod vulpes in vastatis, id propheta in Israël*. Thren. 5, 18. *Ob montem Sion, qui destructus est: vulpes vadunt per eum*. minus placet.

CAP. XCI.

Locus Hoseæ ex Biblijs Græcis ope lectionis veteris restitutus.

Hos. 3, 2. καὶ χομὸρ κριδῶν, καὶ νέβελ οἶνον. hic locus duo egregia menda continet: unum est in χομὸρ, quod imperitia librariorum corruptit ex χομὸς: alterum in νέβελ οἶνον, quod irrepsit glossema in locum καὶ νέβελ κριδῶν. fortè huc translātū ex 1. Sam. 1, 24.

G

καὶ οἱ φίλοι σπουδαίως καὶ νέβελ οἶνου. utcunque sit, neque enim de eo magnopere contendendum est, scire licet ab Epiphanio hunc locum paullo aliter citari. Nam sic utique apud eum legimus, *ὅτι τῷ ὡσπὲ τῷ προσφῆτι ἔγραται*, ὅτι ἐμισθώσαμένη ἑμαυτῇ *λειδεῖν κριδῶν*; ex quo veram interpretationem facile est eruere, si, deleto prius eo, quod glossema esse diximus, legamus, *καὶ χομὸν κριδῶν καὶ λειδεῖν κριδῶν*. Corrumpendo loco fuit, ut suspicor, opinio veterum, qui existimabant *λειδεῖν*, & *χομὸν*, idem esse, quam his verbis indicat Epiphanius, *λειδεῖν ὡς ὅτι τῷ προσφῆτι ἔγραται ὅτι ἐμισθώσαμένη ἑμαυτῇ λειδεῖν κριδῶν, ὅτι ἀντιγράφοις ὁ χομὸν κριδῶν, τὸ αὐτὸ εἶσι*. sed frustra, idque perspicue verum ex correctione nostra. Cæterum *λειδεῖν*, non *λειδεῖν* libri omnes Ebræi, quos secutus sum.

C A P. XCII.

Versus è Davide enarratus.

Versum 9. ex Psal. 55. vulgò sic interpretantur: *Festinato evasione mibi à vento excitato turbine.* Non damno: tamen malim, *Maturarem evasione mibi praequam ventus tempestatis, quam turbo.* aut, *quam ventus profectus à turbine.* ut hoc dicat, celerius fugerem, quam talis ventus. Notum illud, *Veniet tanquam turbo*, pro eo quod est, celerissime. Cui affine *Transcant ut nubes*, id est, velocissime. Nubes enim & venti celerissime feruntur: sed nihil celerius vento è depressa nube contorto. hinc proverbium, *Turbine celerius*: quo rei festinatæ summa celeritas significatur. eoque David, mea senten-

sententia, nunc respexit. Cæterum vulgata interpretatio hunc sensum continet, ac si diceret, propter fugere ab ingruente nube calamitatum; vel, si placet Interpretem Ebræum sequi, à bello hostium meorum.

C A P. XCIII.

Tollere animam pro expetere.

Tollere animam, pro expetere ac desiderare notatum fuit suprâ cum explicarem locum illum ex Psalmo 24. *Non sustulit in vanum animam suam*: protulimusque ibi exemplum rei firmandæ ex capite quarto Hoseæ. *Ad peccatum eorum tollit* *vers. 4.* *animam suam*. Cuius loci sensus est de sacerdotibus, qui avidè inhiabant & concupiscebant victimas, quas populus offerebat pro peccato. Nam eas scilicet peccatum appellari more Ebraico. Quo fit ut malim converti Davidem in Latinum, *Non sustulit ad vanitatem animam suam. ad vanitatem*, id est, ad res vanas: *non sustulit animam*, non expetivit eas. Hac mente accipio quod Deut. 24. *Ad mercedem pauper tollit animam suam*. item illud ex Proverb. 19. *Ad necandum eum noli tollere animam tuam*. & quod habetur Ierem. 22. *In terram ad quam tollunt animam suam non revertentur. Ad quam tollunt animam suam*, id est, quam tantopere desiderant. Eandem sententiam habet Thren. 3. *Tollamus cor nostrum in calum*; quod alij reddunt, *Levemus cor nostrum cum manibus*. Igitur cum ait, *Ad te Domine animam meam tollo*, hoc significat, à te mi

Deus cupidè peto, & magno desidero opere, ut mihi subvenias. Sic Ebræi quoque enarrant.

CAP. XCIV.

Differre inter se Lebana & Lebena. in eam rem Hieronymi locus adductus.

VOcabula sunt apud Ebræos Lebana & Lebena, quæ etsi eadem videri possint, tamen differunt, quod Lebana sit luna: Lebena autem later, quem Græci *πλινθος* nuncupant. Cum autem hoc discrimen tantum sit in notis vocalium, nihil mirum si septuaginta, quo tempore notæ illæ adscribi non solebant, pro luna, laterem transtulerint, hoc est, pro Lebana, Lebena, Iesai. 24, 23. Quod in commentarijs ad eum locum testatur Hieronymus per hæc verba:

Vide Hieronymum, Iesai. 30.

In presenti igitur loco pro Lebana, id est, luna, lxx. interpretati sunt laterem, qui Ebraicè appellatur Lebena, verbi ambiguitate decepti.

Sed cum in veteribus Hieronymi libris *Labana* legatur, id est, *Luna*. & *Laterem*, qui Ebraicè appellatur *Lebana*, testificor nuperam scripturam à me representatam esse: & dubitare me, an ea quæ in veteribus legitur, vera sit.

CAP. XCV.

Quale genus avis vocabulo HASIDA designetur.

DE HASIDA ave mentio bis apud Moſen, videlicet Levit. 11, 19. Deut. 14, 18. & præterea Iob 39, 13. & Psal. 104, 18. item Ierem. 8, 7. & Zach.

Zach. 5. 9. Qualis autem sit ea avis, quòdve nomen Latinum habeat, quæritur inter doctos. Ac sunt qui interpretantur Ciconiam, quam ita dictam censent à pietate. Vide lib. 2. Quæst. 56. Sunt qui milvum, inter quos est Hieronymus: alij Erodion, quæ & ipsa avis controversa est. Quidam ciconiam, aut certè ciconiæ similem, ut Suidas: alij, fulicam; ut Augustinus & Arnobius: alij denique ardeam esse putant. Sed fulica non potest esse HASIDA, quoniam in aquis degit. Dicit autem David, HASIDA *abietes domus eius.* Glossarium vetus, *Afidia milvus aut erodius. Afidei milvi aut erodij.* In frag. vet. Interp. Psal. 114. HASIDA A. erodion: Σ. & Sext. *ἐρδιον* (quos autores secutus Hieronymus videtur, nam *ἐρδιον* milvus.) Ierem. 8, 7. Σ. Θ. *ἐρδιον*. A. Erodiona. itaque ob dissensionem interpretū, non possumus scire pro certo quale genus avis fuerit HASIDA. credimus tamen vel ciconiam ea voce significari, vel, si placet ardeam, quæ nidum construit in excelsis arboribus, ut Oppianus scribit; cui rei firmandæ intergeneræ ardearum est λευκὴ sive λευκερῶδιον ab albedine plumarum. Siquidem λευκὴ, videlicet HAVARITHA (nam idem utroq; vocabulo significari existimo) interpretamentum ἘHASIDA, cū alibi, tum apud Davidem in Psalmo citato libris Chaldæorum.

CAP. XCVI.

Vocare pro invitare.

VOcare pro eo, quod vulgò dicimus invitare, ut profani scriptores, ita etiam sacri usurpant.

G 3

Apud prophanos exemplum est elegans in Plauti Stichos: *Nulli negare soleo, si quis me vocet.* quo uno contentus ero, cum res minimè controversa sit. Apud sacros Luc. 14, 9. *is qui te & illum vocavit.* 12. *Ne voca amicos tuos: & mox, voca pauperes.* & 16. *Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocavit multos.* hinc κειληκός, qui aliquem vocat. 12. & κειληκός & vocatus, Matth. 22, 4. *Dicite vocatis: & 14. Multi vocari pauci electi.* rectè quæ Interpret vetus, quod Matth. 22, 3. καλέσαι τοὺς κειληκένους, *Misi, inquit, qui vocaret invitatos.* Huc refer ex Gen. 31, 54. *Maclavii victimam in monte, & vocavi fratres suos ad edendum.* ex Iob 1, 4. *Et vocabant res sorores suas ad edendum.* Latine, vocabant eas esum, vel ad cœnam. Exod. 34, 20. *Vocet te & comedes de victima eius.*

CAP. XCVII.

Fragmenta veterum Interpretum in Psalmos locis aliquam multis restituta.

IN fragmentis Interpretum veterum in Davidem Psalmo primo, versu primo:

In congregatione.

In conventu.

Ex Euthymio legendum,

In consilio & conventu:

& littera, quæ Symmachum significat, *delenda.* Erroris causam præbuit quod sequitur:

Congregatio inforum.

Conventus.

Verba

Verba Euthymij sunt apud Interpretem.

Vel aliter consilium impiorum pro consilio & conventu intelligendum, quemadmodum Aquila & Theodotio interpretati sunt.

Quæ sic intelligenda, non quòd uterque utrumque vocabulum usurparit; sed quòd unus, *In consilio, ἐν συνέδριῳ*, alter interpretando dixit, *In conventu, ἐν συνέδρῳ*. versu quinto:

Congregatio iustorum.

Euthymius Philippi Sauli: Theodoretus Antonij Caraffæ:

Consilium Aquila & Theodotio congregationem interpretati sunt.

Non damno: tamen malim Græca voce retenta, *Aquila & Theodotio synagogam interpretati sunt.* hoc ideo, quia Epiphanius notat adversus hæreses libro primo de Ebionæis, συναγωγὴν ἣ ἔτοι καλεῖται τῶν αὐτῶν ἐκκλησίαν. utique Theodotio Ebionita erat, si credendum Hieronymo, qui in comment. Habac. 3, 13. disertis verbis: *Theodotio, inquit, quasi pauper & Ebionita.* Sed & illud notandum, Iudæos, ad quorum religionem Aquilam descivisse accepimus, conventus suos Ecclesiasticos proprio vocabulo synagogas appellasse. Psal. 10, 15.

Ut inveniatnr ipse.

Hunc locum descripsimus ex Theodoreto, ubi legitur apud Interpretem:

Et hoc explanatus Symmachus dixit, inquiretur impietas eius, & inveniatnr ipse.

puto abesse negationem, legendum quæ, *ut non in-*

veniat ipse, vel ex verbis Theodoret: *Cum enim, inquit, impietas inquiritur & ostenditur, iste peccator perit.* Plal. 12, 3.

In corde aliud & aliud loquuntur.
legerim, *aliud est & aliud loquuntur.* apud Hieronymum, *In corde aliud est & aliud loquitur.* prius germanum.

CAP. XCIIX.

Expensus locus ex translatione Græca, & item alius ex commentarijs Hieronymi.

Dubitari potest quomodo accipiendū sit quod legitur in translatione Græca, libro secundo Regum, capite secundo, versu 14.

Πῶς ὁ Θεὸς ἡμῖν ἀντιφῶ.

Dictio enim ἀντιφῶ, pro qua Latinus Interpres posuit, *etiam nunc*, apud Ebræos scribitur אֶפֶה הַי, divisim. הַי autem non adverbium est, sed pronomen, itaque hodie reddunt, *etiam ipse*. Sed certe אֶפֶה, si est unica dictio, significat, *nunc quoque*, ut ostendit Hieronymus, qui etiam hunc locum citat rei firmandæ. Locus Hieronymi habetur in septimo commentariorum Iesa. 22. 1. ad locum, *Quid nunc tibi quoque est?* Sic enim ibi scribit:

Hoc quod iuxta lxx. Interpretes in regum volumine quaritur quid sibi velit dicente Eliso: ubi est Deus Elie אֶפֶה? in presenti loco manifestius ponitur. Pro eo enim quod septuaginta transtulerunt nunc, in Ebræo habet אֶפֶה, quod nos interpretari sumus, nunc quoque: & Aquila volens Ebraicum servare idioma posuit, καὶ νῦν τοι, quam coniunctionem

Etionem Latinus sermo non explicat.

Hæc paulò aliter leguntur in libris vulgatis: sed nos expressimus scripturam libri veteris, in quo AFFO scriptum, non APPHO aut EPHO. sed & Græca illa, *ουη πηγ τοι* Latinis characteribus scripta ibi reperimus, cepertuim, ut legi possit *η πηγ τοι νυν*. eaque scriptura mihi verior ac sincerior videtur. Illud quoque præteriens admonebo in loco Iesaię, ubi apud Hieronymum legitur AFFO, in codice Ebræo nunc scriptum esse EPHO, id est, nunc. Porro *επφω* vitiosum non est, ferrique potest, nam in consuetudine antiqua *επφω* pro *ωφφω*: ut SEPH PHOR *επφωρ*: SAPHPHIR *σαπφειρ*, unde Sapphirus.

C A P. XCIX.

Hieronymus notatus.

MAlè Hieronymus in comment. Iesa. 46. quo in loco ita scribit:

Impresentiarum non solum de utero & de vulva scriptum est, hoc est, MEBETEN & MEREHEN: sed MENNI, quæ præpositio significat ex meo utero, ex mea vulva.

Malè, inquam, ibi exponit MENNI BETEN, ex meo utero, & MENNI REHEM, ex mea vulva. Non enim Ioth in MENNI præpositio est; sed paragoge, positumque MENNI pro eo quod est MEN simpliciter: ut ex alijs multis locis, ubi ea dictio eo modo constructa reperitur, paret. Nam ex utero meo, cum Ebraicè loquimur, id est, MEN BETNI: & ex vulva mea, id est, MEN RAHAMI.

G 5

Pronomen enim nomini semper adfigitur, nisi cum significat, ut exempli causa, MENNI, ex me. tum etiam adfigitur prapositioni. Atque hoc, quanquam certum, ac pueris hodie notum, existimo tamen Hieronymo olim ignoratum fuisse.

C A P. C.

Editio Græca Proverbiorum locis aliquot castigata.

PROverb. 7, 3. ἐπίγραφον ἃ ἐπὶ τὴν πλάκην τὴν καρδίᾳ σου. emendo alibi, ἐπὶ τῆς πλακῆς. quam emendationem meam firmant, quæ capite tertio, versu item tertio, ubi rectè scriptum, γράψον αὐτάς ἐπὶ πλακῆς καρδίᾳς. ex quo rectius fortasse leges, ἐπίγραφον ἃ ἐπὶ πλάκην τὴν καρδίᾳς σου. deletio articulo, qui sanè nullus legitur apud Ebræos. Capite quarto, versu 5. κήσῃ, μὴ παρείδῃς ῥῆσιν ἐμῶν σώματ^{ος}. Aliquot verbis auctior Complutensis, κήσῃ σοφίαν, κήσῃ σύνεσιν, μὴ ἐπιλάθῃ μὴδὲ παρείδῃς ῥῆσιν ἐμῶν σώματ^{ος}. ex quibus illud, μὴ ἐπιλάθῃ irrepsit versu qui præcedit in locum alterius verbi. Sic enim ibi legimus, φύλασσε ἐντολάς, μὴ ἐπιλάθῃ, pro illo, Custodi præcepta mea, & vive, id est vives: ut, *hoc fac & vive*. de quo genere loquendi diximus lib. 7. cap. 23. in Observationibus nostris. 6, 2. καὶ ἀλίσκουται χεῖλεσιν ἰδίῳ σώματ^{ος}. veritas, ῥήμασιν, non χεῖλεσιν. ita etiam Cōplutensis. 10, 22. οἱ ἃ ἄφρονες ἐν ἐνδείᾳ τελευτῶσιν. desideratur vox καρδίᾳς, ut sit, ἐν ἐνδείᾳ καρδίᾳς, id est, in defectu cordis: aut φρενῶν. ita vertunt 6, 33. δι' ἐνδείᾳ φρενῶν, ubi idem verbum in Ebræo. 81, 34. τῶν σαδμῶν ἐμῶν εἰσόδων.

Quid

Quid in mentem venit Interpreti Latino, ut hic verteret, *Servans terminum meorum ingressum?* tu verte, *Observans postes ostiorum meorum.* τὰ θυρῶν, postes, qui & βαρμῶν, Sirach. 5, 36. βαρμῶν θυρῶν αὐτῶ ἐκτεβίτη ὁ πῦρ σου. 4, 27. Græca hîc corrupta à Glossemate sanè quàm inepto, ne dicam impio, ὁδὸς γὰρ τὰς ἐκ δεξιῶν οἶδεν ὁ Θεός. nusquam lectum, de via ad dextram, quam Deus norit. Quid audio? an non Psal. 1, 6. Deus dicitur novisse viam iustorum? sic est profectò: sed ea recta est, non divergit neque ad dextram neque ad sinistram. Sed vide ineptulum & ride. Cùm præcedat, μὴ ἐκκλίνης εἰς τὰ δεξιά: tamen subiicit, ὁδὸς γὰρ τὰς ἐκ δεξιῶν οἶδεν ὁ Θεός. miselle, non animadvertisti pessimè ista cohærere? *Ne deflecte ad dextram,* & *Dexteras enim vias novit Deus.* opinor, te fugit quid esset, *Dexteras vias novit Deus.* nam si id probè intellexisses, nunquam profectò ineptum illum pannum purpuræ divinæ assuisses.

FINIS CENTVRIÆ PRIMÆ.

LOCA VETERIS TESTA- MENTI QVAE EXPLICAMVS aut emendamus Cent. i.

GENES.

Cap.	Verf.		
1.	2.	<i>Spiritus Domini ferebatur super aquas,</i>	cap. 2.
	9.	<i>Appareat arida,</i>	cap. lxxxix.
2.	23.	<i>Vocabitur uira, quia de viro sumpta,</i>	cap. xxxii.
4.	1.	<i>Adam cognovit Hevam uxorem suam,</i>	cap. lxxxiii.
18.		<i>Et dixit Cain ad Habel fratrem suum. * fuit autem cum essent in agro.</i>	cap. xliix.
6.	2.	<i>Viderunt autem filij Dei filias hominum,</i>	cap. xxv.
8.	7.	<i>Dimisit cor eum, qui egressus non revertebatur,</i>	cap. iii.
	11.	<i>Folium oliuae T A R A P H,</i>	cap. xiii.
10.	5.	<i>Ab his diuisa sunt insula gentium in terris suis singula secundum linguam suam,</i>	cap. xxxi.
11.	29.	<i>Filia Haranis patris Melcha & patris Ischa,</i>	cap. xxii.
12.	5.	<i>Audiuit Abraham captum esse fratrem suum,</i>	cap. lxxv.
	8.	<i>Contra orientem Bethel,</i>	cap. xxxv.
13.	3.	<i>A meridie in Bethel,</i>	ibid.
14.	13.	<i>Melchisedec rex Salem,</i>	cap. xxxiii.
16.	2.	<i>Edificabor ex ea,</i>	cap. lxxxiv.
19.	8.	<i>Duae filiae quae non cognoverunt virum,</i>	cap. lxxxix.
22.	14.	<i>Voca vit locum illum Iehova Ireh,</i>	cap. lxi.
24.	6.	<i>Virgo quae virum non cognoverat,</i>	cap. lxxxiii.
30.	3.	<i>Edificabor etiam ego ex ea.</i>	cap. lxxxiv.
41.	14.	<i>An adhuc nobis pars & hereditas in domo patris nostri,</i>	
		cap. xiv.	
	28.	<i>Osulari filios meos & filias meas,</i>	cap. lx.
	54.	<i>Voca vit fratres suos esum,</i>	cap. xcvi.
33.	19.	<i>Centum agni,</i>	cap. vii.
38.	5.	<i>Et factum est ut mentiretur in partu postquam genuit eum,</i>	
		cap. lxxix.	

EXOD.

Cap.	Verf.		
1.	21.	<i>Fecit eis domos,</i>	cap. lxxxiv.
	6.	<i>Audisti magnus,</i>	cap. xlix.
24.	1.	<i>Et Moysi dixit, ascende ad Dominum,</i>	cap. xxxvi.
25.	28.	<i>M A G I S I N,</i>	cap. vi.
34.	20.	<i>Vocer te & comedes de victima eius,</i>	cap. xcvi.
	25.	<i>ὄτε ἡσταν ἐν τῷ ἑσθῶν,</i>	cap. iv.

INDEX LOC. VET. TEST.

LEVIT.

Cap. Verf.		
11. 19.	HASIDA,	cap. xcv.
19. 17.	Non habebis odio fratrem tuum,	cap. lxxv.
25. 46.	In fratres vestros filios Israël,	ibid.

DEVT.

Cap. Verf.		
2. 23.	Maledictus qui pendet in ligno,	cap. lxxv.
12. 12.	Non est ei pars & hereditas nobiscum,	cap. xiv.
14. 18.	HASIDA,	cap. xcv.
18. 1.	Pars & hereditas cum Israël,	cap. xiv.
24. *	Ad mercedem pauper tollit animam suam,	cap. xciii.
25. 9.	Sic fiet viro qui aedificaverit domum fratris sui,	cap. lxxxiv.
28. 44.	Ipse erit in caput, & tu eris in caudam,	cap. i.
32. 11.	Ut aquila nidum excitat, pullis suis incubat,	cap. l.

IOSVÆ.

Cap. Verf.		
8. 29.	Regem quoque eius suspenderunt in ligno usque ad vesperam,	
	cap. lxxii.	
24. 32.	CESITA,	cap. vii.

IUDICVM.

Cap. Verf.		
2. 16.	Manus Domini fuit contra eos in malum,	cap. lxxxv.
3. 15.	Qui utraque manus pro dextera utebatur,	cap. x.
20. 16.	Sinistra pro dextera utentes,	ibid.

RUTH.

Cap. Verf.		
1. 10.	In diebus iudicare iudices,	cap. xlix.
13.	Exiit in me manus Domini,	cap. lxxxv.
14.	Osculata est Orpha socrum suam,	cap. lx.
4. 1.	Qua aedificaverunt domum Israël.	cap. lxxxiv.

I. S A M.

Cap. Verf.		
1. 18.	Et facies eius non erat ei amplius,	cap. xv.
24.	καὶ οἱ φίλοι σκευιδάλεως καὶ νεβελ οἶνον,	cap. xci.
2.	Aedificabo ei domum fidelem,	cap. lxxxiv.

I. REG.

Cap. Verf.		
18. 44.	Nubes parva in modum volæ hominis,	cap. xxxix.
19. 29.	Osculetur nunc patrem meum & matrem meam,	cap. lx.

INDEX LOCORVM

2. REG.

Cap. Vers.		
2. 14.	Πῶς ὁ Θεὸς ἡλίσσ' ἀπ' αὐτῶν,	cap. LXXXIX.
4. 16.	Ne mentiaris ancilla tua,	cap. LXXIIX.

I. PARALIP.

Cap. Vers.		
13. 16.	Athimelech,	cap. XLVI.

2. PARALIP.

Cap. Vers.		
20. 21.	Néenne iudicabis eas,	cap. XLIX.

ESTHER.

Cap. Vers.		
1. 6.	30 HARETH,	cap. LXXIV.
	7. Vasa à vasis mutantia,	cap. XVI.
2. 3.	In manum Hege Eunuchi,	cap. LXXXV.
3. 8.	Leges eorum mutantis ab omni populo,	cap. XVI.
7. 9.	En lignum quod parauerat,	cap. LXIII.
14. 2.	Τὰ ἐμαύτης τ' ὀδῆς αὐτῆς,	cap. XXIII.
15. 4.	Deposuit vestimenta ornatus sui,	ibid.
	3. Εγὼ εἰ ἀδελφός σου,	cap. LXXV.

NEHEM.

Cap. Vers.		
2. 2.	Secundum manum Dei mei bonam erga me,	cap. LXXXV.

I. MACHAB.

Cap. Vers.		
I. *	καὶ ἔπισεν τραυματίας πολλοί,	cap. XL.

IOB.

Cap. Vers.		
1. 4.	Vocabant tres sorores suas ad edendum,	cap. XCVI.
	6. ἡλθον οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ,	cap. XII.
35. 10.	Ubi Deus factor meus,	cap. LXXXII.
36. 32.	Nubes operuit lucc,	cap. XXXIX.
38. 7.	Et iubilauit omnes filij Dei,	cap. XII.
41. 6.	Ecce spes mea mentita est,	cap. LXXXIIX.
42. 11.	CESIXA,	cap. VII.

PSALM.

Psal. Vers.		
1. 2.	In consilio & conuentu,	cap. XCVII.

VETERIS TESTAMENTI.

5. Synagoga iustorum, ibid.
 4. 3. Diligetis vanitatem, & quaretis mendacium, cap. LXXIX.
 5. 3. εὐλογ. δικαίων κυρίου. ὡς ὅπλῳ. cap. LXVI.
 7. 9. Iudica me Domine secundum iustitiam meam, cap. LIX.
 9. 5. Fecisti iudicium meum & ius meum, ibid.
 12. μὴ ἐπιλῶθῃ τῷ πενήτων σου εἰς τέλος, cap. LXVI.
 16. Κύριε βασιλεὺς εἰς τὸ αἶων, ibid.
 17. Notus Dominus iudicium fecit, cap. LXIX.
 10. 15. Ut non in veniatur ipse, cap. XCVI.
 18. Ut iudices pupillum & tenuem, cap. LIX.
 11. 6. ὁσομοίαι ἐν στήθεσιν, cap. LXIV.
 12. 3. In corde aliud est & aliud loquuntur, cap. XCVI.
 13. 5. ὅτι κύριε ἐν γενεῇ δικαίων, cap. LXVI.
 6. Canam Domino qui retribuit mihi, cap. XLVII.
 17. 1. τῷ πατρὶ Κυρίου τῷ Δαβὶδ, cap. LXIV.
 21. 10. Tempore faciei tuae, cap. XV.
 24. 4. Qui non extulit in vanum animam suam, cap. LXX. & XCIII.
 26. 1. κρινὸν με Κύριε, cap. LIX.
 * Legem pone mihi, cap. LXV.
 28. 1. ἐνέκατι τῷ κυρίῳ ὑοὶ Θεῷ, ἐνέκατι τῷ κυρίῳ ἡς κρινὸν, cap. LIV.
 29. * εἰς τὸ αἶων ἐξομολογήσομαι σοι, cap. LV.
 33. 1. Reffis decet laudatio, cap. LXXIX.
 34. 1. Coram Abimelech, cap. XLVI.
 17. Facies Domini in facientes malum, cap. XV.
 35. 1. τῷ πατρὶ Κυρίου τῷ Δαβὶδ, cap. LXIV.
 24. Iudica me Domine secundum iustitiam meam, cap. LIX.
 42. 1. Quemadmodum cervus desiderat fontes aquarum, cap. II.
 3. Sicut anima mea Deum, cap. LIII.
 4. Confitebor tibi in cithara, cap. LV.
 55. 9. Festinabo evasionem mihi à vento excitato turbine, cap. XCII.
 14. Σὺ ὃ ἄνθρωπε ἐμὸν ῥοπέ μοι καὶ ἡγέμεν μου, καὶ γνωστὸς μου, cap. LXIX.
 43. 2. Sisti te anima mea, cap. LIII.
 11. Part vulpium erunt, cap. XC.
 81. 16. Et erit tempus eorum in seculum, cap. XLV.
 87. 4. Memor ero Rahab & Babylonis, cap. LXXXVII.
 9. Sicut vulnerati dormientes in sepulchro, cap. XI.
 88. 6. Abscissi sunt à manu tua, cap. LXXXV.
 20. Τότε ἐλῶ λησῶς ἐν ὁράσει τοῖς ὑοῖς σου, cap. LXIIX.
 89. II. R A H A B, cap. LXXXVII.
 103. 2. Noli obli visci omnium retributionum eius, cap. XLVII.
 * Abietes domus eius, cap. LI.

INDEX LOCORVM

104. 18.	HASIDA,	cap. xcv.
106. 1.	Conſitemini Domino,	cap. lv.
113. 1.	Αἰνεῖτε παῖδες Κυρίου,	cap. lxxv.
116. 12.	Quid reddā Domino pro omnibus quæ retribuit mihi, ca. lxvij.	ibid.
119. 17.	Retribue ſervo tuo,	cap. xxvi.
127. 2.	Labores fructuum tuorum manducabis,	cap. lxxx.
131. 15.	Τὴν δόξαν αὐτῷ εὐλογῶν εὐλογησῶ,	cap. lxx.
143. 2.	Ne venias in iudicium cum ſervo tuo,	cap. xxxvii.
147. 1.	Αἰνεῖτε Θεόν,	cap. lxxxii.
149. 2.	Letetur iſrael in ſaltore ſuo,	

Cap. Verſ.

PROVERB.

2. 15.	Qui in ſemitis ſuis obliqui ſunt, & perverſi in orbitis ſuis,	cap. xxviii.
4. 5.	κλῆσαι, μὴδὲ παρείδης ῥῆσιν ἐμῶς σώματι,	cap. c.
27. 2.	Οὐδὲς γὰρ τὰς ἐκ δεξιῶν οἶδεν ὁ Θεός,	ibid.
5. 3.	Favum ſtillant labia extranea,	cap. lxxi.
15. 15.	Bibe aquas ex puteo tuo,	cap. lviii.
6. 2.	καὶ ἀλίσκεται χεῖρας ἰδίου σώματι,	cap. c.
7. 3.	ἐπὶ τὸ πλῆθος ἡ καρδίας,	ibid.
22. 2.	Sicut compes ad caſtigationem ſtulti,	cap. lxxiii.
8. 34.	Τηρῶν σώματός ἐμὸν εἰσὸδαν,	cap. c.
10. 11.	Fons vitæ,	cap. xxxiix.
22. 2.	οἱ ἄφρονες ἐν ἐνδείᾳ τελευτῶσιν,	cap. c.
15. 15.	Cor latum continuum convivium,	cap. lxxj.
16. 22.	Fons vitæ,	cap. xxxiix.
17. 29.	Qui extollit fores ſuas, quarit cladem,	cap. lxxi.
18. *	Qui ſegnis eſt in opere, frater eſt aſorti,	cap. lxxv.
19. 6.	Omnes amici ſunt viro munifico,	cap. lxxi.
29. 6.	Ad necandum eum noli tollere animam tuam,	cap. xciiij.
29. 3.	Parata ſunt illuſionibus iudicia,	cap. xix.
29. 3.	Qui amicus eſt meretricum perdit opes,	cap. lxxi.
31. *	Πολλοὶ θυγατέρες ἐποίησαν δυνάμιν, &c.,	ibid.
		cap. xxiv.

Cap. Verſ.

CANTIC.

1. 5.	Nigra ſum, ſed formoſa,	cap. lxxxvi.
10. 10.	Pulchra ſunt gena tuæ turturellis,	ibid.
14. 14.	Laquearia tua abiegna,	cap. li.
2. 5.	Stipate me pomis,	cap. lviii.
4. 12.	Hortus clauſus,	ibid.
6. 1.	Legere lila,	ibid.
3. 3.	Pulchra ut Therſa,	cap. lxxj.
8. 8.	Soror nobis par vulgā,	cap. lxxxii.

VETERIS TESTAMENTI.

Cap. Vers.

THREN.

1. 5. Adversarij eius in caput fuerunt,
3. 35. Coram facie excelsi,
4. 1. Tollamus cor nostrum in calum,
4. 6. Levemus cor nostrum cum manibus,
9. 6. Non refecerunt in ea manus,
10. 9. Saucij gladio, saucij fame,
16. 10. Manus mulierum misericordium coxerunt natos suos,
21. 16. Facies Domini divisit eos,
21. 1. Inebriaberi atque nudaberis,
3. 6. Agypto dedimus manum,
10. 1. A facie tempestatum famis,
18. 1. Vulpes vadunt per eum,

cap. j.
cap. xxxvj.
cap. xciiij.
cap. xxxix.
cap. viij.
cap. xj.
cap. lvj.
cap. xv.
cap. xlj.
cap. xxx.
cap. xlj.
cap. xc.

Cap. Vers.

IESA.

6. 13. Prati Thadaar, Thaassur,
24. 23. LEBENA, pro, LEBANA,
46. * MENNI BETEN,
51. 9. RAHAB, Aegyptus,
54. 5. Maritus tuus factor tuus,
58. 11. Cuius aqua non sunt mentite,

cap. lj.
cap. xciv.
cap. xcix.
cap. lxxxvij.
cap. lxxxij.
cap. lxxxi.

Cap. Vers.

IEREM.

1. * Virgam vigilantem ego video,
8. 7. HASIDA,
15. 17. Propter manum tuam habitavi solus,
17. 26. MANAHA,
22. * In terram, ad quam tollunt animam suam,
50. 15. Dedisti manum suam, ceciderunt fundamenta eius,

cap. lvij.
cap. xcv.
cap. lxxxv.
cap. ix.
cap. xcij.
cap. xxx.

Cap. Vers.

BARUCH.

1. 10. Μαννά,
2. 5. καὶ ἐγενήθησαν ὑπὸ καὶ τῶ καὶ ὅτε ἐπῶνα,

cap. ix.
cap. j.

Cap. Vers.

EZEC.

13. 4. Quod vulpes in vastatis, id propheta tui Israhel,
17. 9. TARAPH,
27. 16. ἐν νάφει,
32. 20. In medio interfectorum gladio,
45. 17. MANAHA,
46. * Μαννά,

cap. xc.
cap. xiiij.
cap. lxxxix.
cap. xj.
cap. ix.
ibid.

Cap. Vers.

HOSEA.

3. 1. Lagena uvarum,
2. καὶ γομὸν κρεῖδων καὶ βεβλ οἶνον,
4. 2. Ad iniquitatem eorum tollunt animam suam,
5. 13. Απεσταλὲς πρὸς βασιλεῖα ἰσραὴλ,
10. 16. Ἐνὶ τῷ βασιλεῖ ἰσραὴλ,

cap. liij.
cap. xci.
cap. xciiij.
cap. xx.
ibid.

H

INDEX LOCORVM

Cap. Versf.	IO EL.	
2. 28.	Fundam spiritum meum super omnem carnem,	cap. xliij.
Cap. Versf.	AM OS.	
3. *	ὦν δαυκασκῶ κλινῆς. ἱερῆς ἀκῶσαι,	cap. xliij.
4. *	THODA, εὐχαριστία,	cap. lv.
Cap. Versf.	ABD.	
21.	Ut iudaeus montem Esau,	cap. xlix.
Cap. Versf.	IONA.	
1. 9.	Qui fecit mare & aridam,	cap. lxxxliij.
13.	Et remigabant viri illi ut reverterentur ad aridam,	cap. xvij.
Cap. Versf.	HABAC.	
3. 17.	Mentietur opus oli uae,	cap. lxxxliij.
Cap. Versf.	ZACH.	
5. 9.	HASIDA,	cap. xcv.

LOCA NOVI TESTAMENTI.

Cap. Versf.	MATTH.	
1. 23.	Vocabunt nomen eius,	cap. lxxij.
5. 6.	Beati qui sitiunt iustitiam,	cap. liij.
9.	Quia filij Dei vocabuntur,	cap. v.
19.	Minimus vocabitur in regno celorum,	ibid.
II. 25.	ἐξομολογήσονται σοι πατήρ,	cap. lv.
12. 32.	Non est Deus mortuorum sed viventium,	cap. xxxv.
20. 23.	Domus mea domus orationis vocabitur,	cap. v.
22. 4.	Dicite vocati,	cap. xcvi.
14.	Multi vocati, pauci electi,	ibid.
*.	Τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ἕρην,	cap. lxxxliij.
30.	In resurrectione neque uxores ducent, &c. sed erunt ut angeli Dei.	cap. xxv.
Cap. Versf.	MARC.	
16. 5.	Tradicate Euangelium omni creaturae,	cap. xliij.
Cap. Versf.	LVC.	
1. 66.	Manus Domini erat cum eo,	cap. lxxxv.
14. 9.	Qui te & illum vocavit,	cap. xcvi.
16.	Vocavit multos,	ibid.
18. 12.	Leuino bis in sabbatho,	cap. lxxvj.
Cap. Versf.	IOHAN.	
3. 1.	Ut filij Dei vocemur,	cap. v.
Cap. Versf.	ROM.	
7. 3.	Vivente viro vocabitur adultera, si fuerit cū altero viro,	cap. v.
14. 11.	Πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται τῷ Θεῷ,	cap. lv.

NOVI TESTAMENTI.

Cap. Verſ.

1. CORINTH.

6. 6. Ἀδελφός μετ' ἀδελφῶν κρινεται,

cap. lix.

Cap. Verſ.

2. CORINTH.

3. 15. Velamen cordi eorum impoſitum eſt,

cap. xxxiv.

6. 25.

Quæ pars fidelis cum infideli,

cap. xiv.

Cap. Verſ.

IACOB.

2. 23. Amicus Dei vocatus eſt,

cap. v.

Cap. Verſ.

ACT.

1. 14. Fratres Domini,

cap. lxxv.

12. 8. Calcea te caligas tuas,

cap. lxxix.

VERBORVM ET RERV M INDEX.

A.

A Bimelech nomen cõmu-
ne regum Palaſtinae 46.
diverſum a nomine Achime-
lec, ibidem.

Achimelechi duo, ibid.

Adam ſecũdum notaricon
quid? 44.

Ἀδελφίδης & ἀδελφιδῶνς, id
eſt amicus, 81. quid propriè, ib.

Ædificare, liberos procrea-
re, 84.

Ædificio liberi: fabris pa-
rentes aſſimilantur, ibid.

Ægyptii ſapientes ſcripſerũt
de rebus geſtis Alexandri, 40.

Ægyptus RAHAB dicta
per h ſimplex, 87.

Æquimanus, 10.

AFFO, 98.

Agnus pro genere nũmi, 7.

Alexandri pater quis? 40.

Ambidexter, 10.

Ammon lectum pro Ben-
ammi, 67

Amygdalus cito creſcit, 57

Ebraicè SACED vocatur, ib.

Ἀνδρῖς, vira, 32.

Angeli vocantur filij Dei, 12

non nubunt, 25.

Ἀνφῶ, 98.

Aquam & aquas dicimus

promiſcuè, 38.

Aqua viva, 35, & 38.

Aquibas appellatus, 7.

Arabum mos mutandi het

in Chaph, 49.

Arbor pro cruce, 63.

Arbor infelix, ibid.

ARES prima Ain, 42.

Arida pro terra, 88.

ASHVRTA, 78.

Aſſyrii, dirigentes, 67.

Aſtra pro dijs habita ab an

tiquis, 12.

Athera Aegyptiacè far, 80.

H 2

VERBORVM ET RERVM

B.		CHAROPHAGNUS , Arabi-
B, pro vau,	29.	cum & Chaldaicum, 49.
Baal haturim,	23.	CHARTA crumena unde
BAD,	27.	dicta, ibid.
Bagbag,	44.	<i>γενεολογία</i> pro esse, 5
BANIM filij, unde dicti, 84.		CHOMOR , 91
BARCAN, <i>spina</i> , unde ba-		Clueo, p sum, sive audio, 5
racenim,	67.	Cognoscere pro consuetu-
BARAD,	67.	dinem habere, 83
Baracnim lectum apud Hie-		Compes, 73. inter ornamen-
ronym. pro Baracenim, ibid.		ta pedum, ibi.
BATH pro BENETH, 84.		Confiteri pro gratias age-
Bel & Belus,	17	re, sive laudare, 55
Beliar,	67	Corvi nuncius, 3
BEN, vocis etymologia 84		Corvus à Noacho emissus
BERATH sive BRATH, 51		an reversus sit ? ibid.
BEROS & BERO TH, ibi.		Creatura de homine tan-
BETH pro BATH, 84		tum, 43
BETH ASHV RTHA, 74		Credo verbum constructum
Beth pro Chaph,	49	cum IN, 21. eius cōstructionis
Beth-ezob,	56	exempla aliquot producta, ib.
Biblia Græca emendata 9,		D.
& 12. & 20. & 24. & 64. &		<i>Δαβὶδ</i> & <i>Δαυὶδ</i> , ut <i>Λεὼ</i> &
68. & 91. & 100.		<i>Λεὼ</i> , 27
Brathe, <i>εργον</i> , 51.		Dēmones non vocantur fi-
C.		lij Dei, 25
Caligæ pro sandalijs, 69		Dare manum, 30.
Caro pro homine, pro ani-		Dēcalogus trifariam parti-
mante, 43		ta, 19. eius partitio vera, ibid.
Cervi cur aquas expetāt, 2.		Decet verbum cōstructum
corū cum serpentib. pugna, ib.		cum dativo, 89
CESITA,	7.	Deus vivus cur appellat ⁹ , 85
CHANZIR, porcus, 49.		Deus vivorum, ibid.
Chaph, hoc est, c. aspiratum		<i>Δαψα</i> , 53.
pro heth, 49, pro Beth lectum		DISAN & DISON , 67
ab interpret. 86.		Dolor & labor ut differāt, 4
CHAPH, vola, 39.		Domus-aen, sive on, 27
CHAPHAIM, nubes &		<i>Διὸνυσις</i> pro divitijs, 24
cur,	39	E.

Egesip.

INDEX.

Egesippus notatus in etymo- mo nominis Ierusalem, 52	Græca scriptura defensa cō- tra Augustinum Eugubinū, 7
Εἰς τίλθ, 66	H.
EL, 39	HALAL, saucius. 11
ELIM, arietes; item dij, 54	Hallelu-ia, 37
Elohim terminatione plu- rale, sensu singulare, 82	HARIT, crumena, 49
Εἰ ἀφ' ἐκ lectum in Hieron. pro ἐν νάφει, 79	HASIDA, 95
Εξομολογῆσθαι, 55	HAVARITHA per he, heth quid, 95
Epiphanius emaculatus, 27	Hieronymus correctus, 3, et 77. & 79. & 98. notat ^o 27, et 99
Eusebius correctus, 68. & notatus, 52	HODA, 55
F.	Hortus clausus, 58
Facere domos, 84	Hortus in re amorum, ibid.
Facere potentiam, 24	HOTHER, 17
Facies pro ira, & cur? 15	HVRPHA, 7
Filij Dei ægeli, 12. item astra, ibid. & homines potentes, 25.	Hypallage in sacris litteris etiam reperta, 73
posteri Seth, ibid.	I.
Filia hominum, 25	IA sive IAH, 37
Fodere pro remigare, 17	IAAR & IAARI, 20
Fons signatus, 38	IARIM, corruptè legitur in Biblijs Græcis pro iareb, 20
Fons vite, vel, si placet, fons vivarum, id est, perennis, 38	Iareb nom. prop. ibid.
Frater vocis variæ signifi- cationes, 75	Iebus, 52
Frater asoti, ibid.	Ieiuniū Phariseorū quoties in septimana, & quib. dieb. 76
Fulca in aquis degit, 95	Ieremias explicatus, 8
G.	Ierusalem, ūde appellata, 52
Gabria uxor Philippi regis Macedonum, 40	Ierusalem dicta forma no- minis duali & cur? ibid.
Ge, vallis, ūde getsemani, 67	Iescha uxor Abrahæ, 22. quā- tum in numeris efficiat, ibid.
Gematria per Aleph, Thau, Beth, Sin, quænam? 22	Iesus pro Iesua, 44. quot lit- teris apud Ebraeos scribatur, quidve significet, ibid.
Γένεα δικαιο, 66	In caput esse qd significet, 1
Getsemani, 67	In finem, 66
Geth urbs Palæstina, 46	Inducere gloriam quid? 13
Gomor, 91	A 3

VERBORVM ET RERVM

Ioram, sive Iehoram, nomē	93	Leuare cor,	93
Melchisedechi, si Iosepho Go-		Λευκή sive λευκεράδιον,	95
tionis credimus,	33	Lignum pro cruce, 63. Li-	
Iosephus correctus,	36	gni geminū, idem; et cur, ibid.	
Ioth, dimidia littera cur di-		Loc ⁹ ex Genesi conciliatus	
cta,	44	cū alio ex dictis Apostolorū,	7
IREH nomen antiquum		Lutum cœni,	13
urbis Ierusalem,	52	M.	
Irenaus explicatus,	44	Magis pro lance,	6
ISON,	67	MALACH,	66
ISSA nominis etymon,	32	Mallochias,	49
ITTER,	10	MANA, vel μανὰ,	vel
Iuda quid significet,	55	MANAHA,	9
Iudicare, punire, 18. regere,		MANEH,	7
ibid. vindicare,	59	Μανή,	9
Iudicia, pœnæ,	18	Manus pro exercitu, 8. pro	
Iurare in vanum, & iurare		cura, 85. pro auxilio, ibid.	
fallaciter differunt,	70	Manus Dei, ibid.	
K.		Matthiæ Lanno laus,	44
Καλεῖσθαι pro esse,	5	MELCHI, rex,	33
Καλόν, pulchrum, unde di-		Melchisedec quis fuerit,	33
ctum,	61	eius nomen proprium, ibid.	
Κάλημα τ ⁹ καρδίας,	34	Memphis unde dicta,	62
Κάρπ ⁹ , pro manu,	26	MEN & MENNI,	99.
quid propriè,	ibid.	hodie sonant MIN & MINNI.	
Κεκλημέν ⁹ ,	96	Mendacium quid apud Da-	
Κρίνοσθαι, vindicare. item		videm,	78
iudicio contendere,	59	Mentiri quid? 45. pro fal-	
L.		lere,	78
LABAN,	13	MERAHEPHETH quid	
Labor et dolor ut differat,	4	propriè, 51. in eam rem addu-	
pro ijs duobus vno vocabulo		cta verba Basilij, Hiero. & So-	
πρό ⁹ Graci utuntur, ibid.		lomonis Ebraei, ibid.	
LEBANA, luna,	94	Μία σαββάται,	76
LEBENA, later, ibid.		MINHA,	9
Λεβι & Λεβι,	27	Mutantes leges, & mutan-	
Legere lilia, pœma, nuces,		tia vasa,	16
olera,	58	N.	
LETHECH,	91	Nastenibor magus Aegyp-	
		tius	

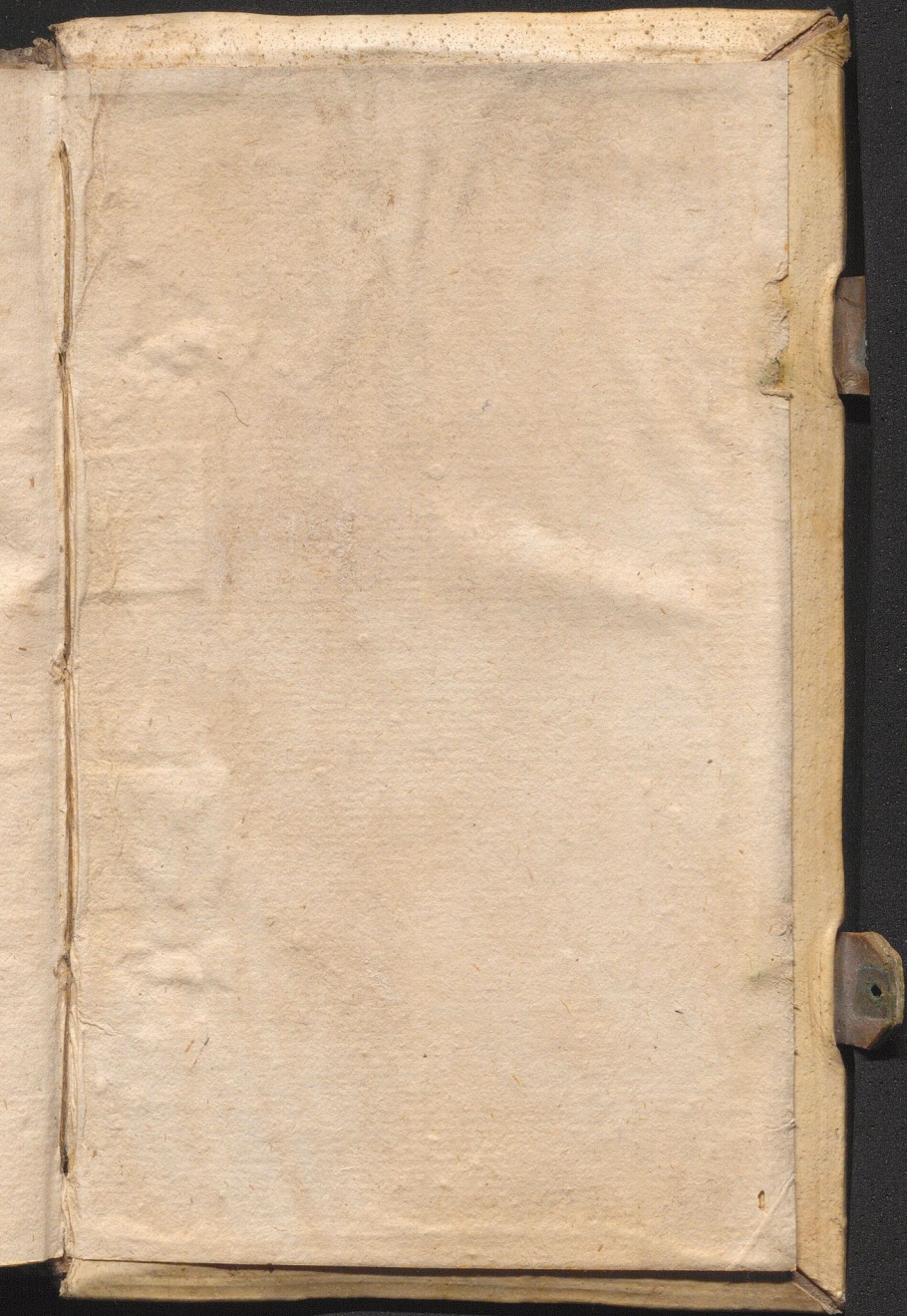
INDEX.

tius pater Alexandri,	40	Putci vox in re amorū, §8.
NAPHÉCH, <i>hodie</i> NO-		R.
PHÉCH,	79	Raab vocabulū ambiguit, 87
Nicolaus Damascenus ap-		RAHAB, ibid.
pellatus,	40	REEMA, 79
No, Alexandria,	62	Retribuere, 47
Nomen loco p̄nominis	36	Ruffini lapsus, 20, eius de-
Notaricon quid?	44	finctio quædam reiecta, 21
Nuces legere,	58	Ruth explicatus, 18
Nummi olim animalium		S.
imagine signati,	7	Sabbathum, & Sabbatha
O.		pro hebdomada, 76
Οικονομία, 27		SASED & SOSED, 57
ON pro AVEN, ibid.		Salem, 33 & 52
ORENI & HORENI, 65		Santes correctus, 16
Osculari pro valedicere, 60		Sapphius, 98
P.		Sara nomen quantum va-
Παῖς, pro servo, 64		leat in Gematria, 22
Παράλληλος, 13		Saucius pro interfecto, 11
Pars & hæreditas, 14		Scava & Scavola, 10
Pars vulpium erunt, 90		Σκαῖος, ibid.
Partiri cum fure, 14		Scriptura duobus sæpè no-
Paulus Fagius, 6		minibus unā rem declarat, 13
Peccatum, id est, victima		SEDA, per S Sade, 80.
pro peccato, 93		Sedec, Ierusalem, 33
Pharisæi ieiunabant bis in		SEN, ebur, 67. curita di-
septimana, 76		ctum, ibid.
PHILE, elephas, 67		Sitire pro desiderare, 53
Philastrij error, 31		Sodoma, 67
Ponere in salute, 64		Soher, Sohera, et Sohareth, 74
Ponere tegumen cordis		Soror amica, 81
quid? 34		Σωτήριον, 64
Πόνος, 4		Stipare pomis, 58
Procella famis, 41		Strabo Cappadox, 40
Πρόληψις, 31		Sulcare pro remigare, 17
Pugna editionis Græcæ cū		Sulcator ponti, ibid.
Ebraica, 3. conciliata, ibid.		Synagogas vocabant con-
Pulchrum quod est, idem		ventus suos Iudæi & Ebionæi, 97
amicum, 61		Syra lectum pro Sina in li-

VERB. ET RERV M INDEX.

de nomin. Ebraic.	67	Τερευμῆλαι,	11
T.		Turbinis instar,	92
TABAC,	79	Turturella,	86
Tabitha,	67	V.	
Tabula: decalogi quot, &		VAD,	27
quomodo partiendæ,	19	Vau pro Ioth,	27
Talitha,	67	Venire in iudicium,	59
TARAPH,	13	Vestimentum luctus,	23
Tempestas famis,	41	Vestis gloriæ,	ibid.
Temporis vocabulum quo		Vetus editio Latina corre-	
sensu accipitur,	45	cta 23. & 41.	
Termes,	13	Vigilare pro festinare,	57
Terra pulveris,	13	Virum pendulum,	58
THEBIR,	ibid.	Vir ad fratrem suum,	75
Theodoretus emaculatus		Vivum, <i>perenne</i> ,	35
65. & 97		Ultra corrigiam calcei,	14.
Theodotio notatus, 32 & 65		proverbium.	
cuius tralatio expensæ,	37	Vna sabbathorum,	76
Θησα,	80	Vocare pro esse,	5
THERSA, sedes regum		pro invitare,	96
Israel ante conditam Samariā		Vt nubes transire,	92
61. sita in loco amœno & pul-		Vvæ pro vino,	58
chro, unde nomen,	61	Vulpes in desertis habitare	
Thersa pulchrior, pverbi. 61		90.	
THODA,	55	vulneratus pro occiso,	11
THORIM,	86	X.	
Titus Romanus,	40	Χηδὼν, terra,	88
Tollere animam, 70 & 93.		Χύλω,	63
Tollere animam Dei,	70	Y.	
Tralatio Arabica citata, &		Υγῆ, mare,	88
emendata,	49		

INDICIS FINIS.

ge. nung. v. d.
erf. d. d. d.
p. d. d. d.
d. d. d. d.

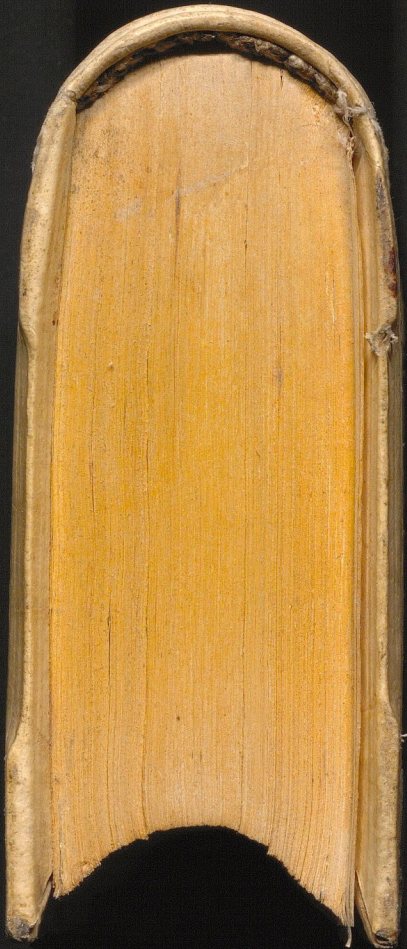
ge. nung. v. d.
erf. d. d. d.
p. d. d. d.
d. d. d. d.

ge. nung. v. d.
erf. d. d. d.
p. d. d. d.
d. d. d. d.

ALVENSLEBEN
V
540

I. DRVSI
MISCELLANEA
LOCVTIONVM
SACRARVM

Tributa in centurias duas, in quibus, præter
Scripturas, varia Theologorū loca, Augu-
stini præci-

Augustinus
Admonendi sū
Scripturis sancti
pud eas aliquid d
retineant.

CONSILIO

Excud
Or

